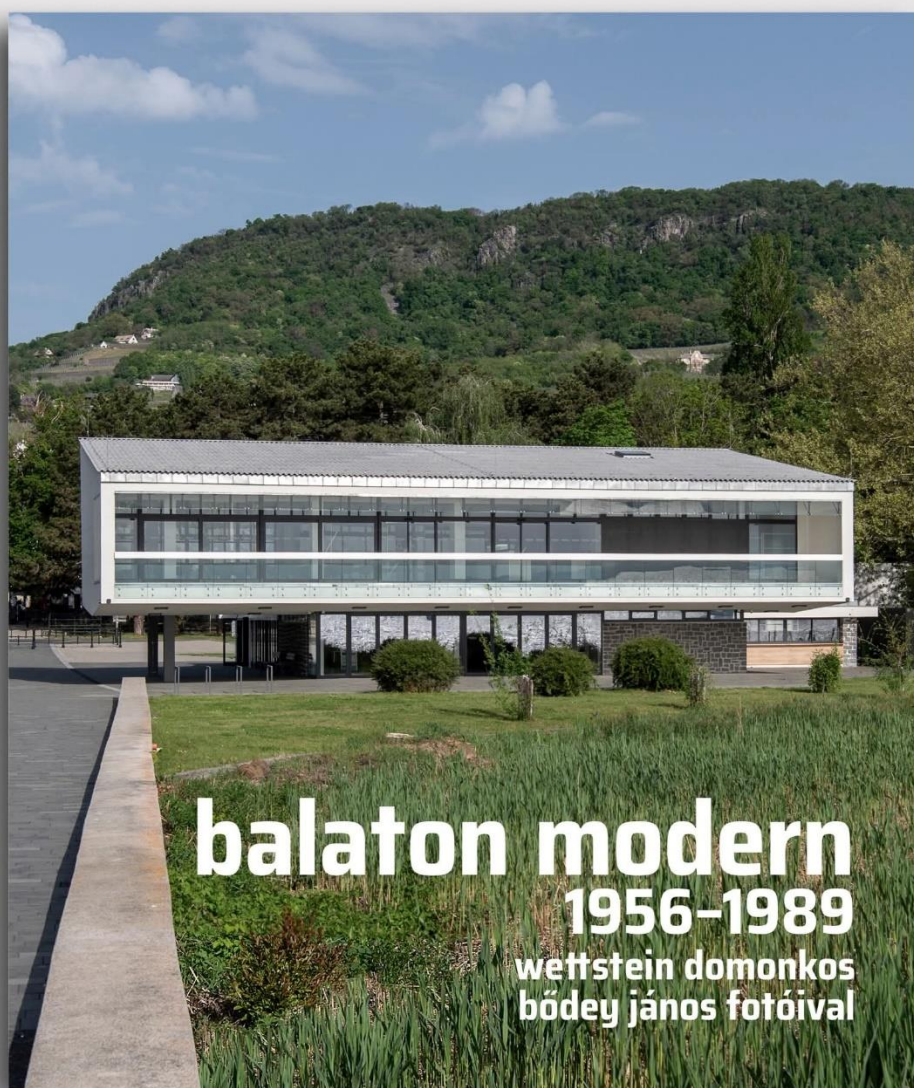

Kiadó: Kedves László Könyvműhelye, Budapest

Kiadás éve: 2025

BALATON MODERN 1956-1989

Bevezető

1956 a Balaton-fejlesztés ügyében is fordulópontot jelentett. A tópart elmaradott helyzetének rendezése a második világháborút követően sokáig nem került napirendre, a forradalom és a szabadságharc leverése után azonban a társadalompolitika fókuszába került a Balaton. A gyors ütemű fejlesztés kidolgozásával az állami tervezővállalatok építész-várostervező szakembereit bízták meg. 1958-ban egy újszerű, nagyléptékű regionális tervet dolgoztak ki, amely a tájegység rendezésén túl az új építészeti alkotások számára is keretet adott. A nemzetközi fórumokon is elismeréssel szereplő fejlesztés 1965-ben az Építészek Nemzetközi Szövetsége (UIA) Sir Patrick Abercrombie díját nyerte el, később azonban a politika átalakította a szakmai kereteket, ami a fejlesztési folyamat torzulásaihoz vezetett. A könyv célja az 1956 után kibontakozó balatoni modern építészet árnyalatainak bemutatása és a korszak örökségéből még fellelhető alkotások dokumentálása. A nemzetközi szinten is elismert regionális terv öröksége veszélyben van, alig néhány alkotás áll műemléki vagy helyi védelem alatt miközben évről évre egyre több alkotást bontanak le. Az épületekhez fűződő történetek megismerése remélhetőleg a rehabilitációjukat is elősegíti.

A Balaton regionális fejlesztésének története

A huszadik század első felében már megjelentek az első szervezeti kezdeményezések a Balaton regionális rendezésére. 1929-től a Balatoni Intéző Bizottság (BIB) keretében Kotsis Iván vezetésével az építészek is aktívan részt vettek a nyaralóépítészet problémáinak megoldásában. A második világháború azonban elsodorta a tópart egységes rendezését célzó kezdeményezéseket, a kommunista hatalomátvételt követően az intézőbizottságot megszüntették. 1956 után a társadalompolitika konszolidációs programja az életszínvonal javítását tűzte ki célul és ebben fontos szerepet szánt az üdültetésnek is. A tópart elmaradott infrastruktúráját a nehéz gazdasági lehetőségek ellenére is rendkívül gyors határidővel szeretnék volna fejleszteni. 1957-ben újjászervezték a Balatoni Intéző Bizottságot és létrehozták a balatoni főépítész pozícióját. A régió első főépítésze a fiatal Farkas Tibort nevezték ki, a Balatoni Intéző Bizottság déli parti főmérnöke Polónyi Károly, az északi parti főmérnök Bérczes István lett. Ők hárman kulcsszerepet játszottak az első fejlesztések összehangolt és kiegyensúlyozott színvonalában.

A várostervezéssel foglalkozó állami tervezővállalat, a VÁTERV keretén belül működő főépítész koordinálta a fejlesztések ütemezését, miközben a balatoni tervtanács vezetésével az egyes építészeti tervek minőségét is felügyelte. A BIB két főmérnöke elsősorban a tópart infrastrukturális fejlesztéseit vezette: mielőbb szükség volt a strandok, kempingek, vendéglátóhelyek színvonalának emelésére új, nagyobb kapacitású épületek felépítésével. A BIB fejlesztései mellett a nagyobb szállodákat, vendéglátóhelyeket az állami vállalatok, a kisebb vízparti szolgáltatásokat a helyi tanácsok építették fel. Az építészeti feladatokkal a

korszak állami és tanácsi tervezővállalatait bízták meg, ahol a feladatokban jelentős szerepet vállaltak a háború után színrelépő fiatal építészgeneráció tagjai. Az ő pályakezdésüket az ötvenes évek első felében a Szovjetunióból eredő szocialista realizmus ideológiai kényszere határozta meg. A modern építészettel szemben a klasszicizáló formákat visszahozó realista irányzatnak Sztálin halála után a brezsnyevi fordulat vetett véget. Idehaza a modern építészethez való visszatérés lehetősége épp a Balaton-fejlesztés megindulásával esett egyidőbe, ezért a fiatal generáció számára a könnyed vízparti építmények a modern építészet formaképzésével való kísérletezés lehetőségét ígérték.

1957-58-ban Farkas Tibor főépítész vezetésével a VÁTERV-ben elkészült a Balaton első regionális terve. A tájegység egészét lefedő terv a térség modernizációját tűzte ki célul, miközben a táj természeti értékeit is felismerte és szigorú védettség alá helyezte a még rendelkezésre álló zöldterületeket. A „Balaton befogadó képessége véges!” – hangsúlyozták a tervezők és egyértelműen körülhatárolták a beépíthető területeket. A 4 méter hosszú tervlapon különböző vonalvezetésű körökkel jelölték meg a településeket. Az egyes településeket adottságaik alapján ugyanis eltérő kategóriákba sorolták be a tervezők, és mindegyiket a profiljuknak megfelelően szerették volna fejleszteni. A három nagyváros, Siófok, Füred és Keszthely összetett szerepköre természetesen kiemelkedett az elsősorban szálláshelyépítésre kijelölt többi település közül. Különleges besorolást kapott viszont az egynapos kirándulóforgalom célpontjaként Tihany, Badacsony és Szigliget, bár utóbbi település kiépítése később háttérbeszorult. Tihany és Badacsony fejlesztéseit viszont a regionális tervben már előre átgondolt koncepció alapján dolgozták ki, ami az épületek kialakítását is meghatározta.

A regionális terv különlegessége a tájegységi, települési és építészeti léptékszint összekapcsolása volt. A tájegységi léptékszint alapján minden településre elkészítették a települési szintű fejlesztési és rendezési terveket, majd az egyes fejlesztési célterületekre az úgynevezett koordinációs terveket, amelyek már az építészeti alkotások karakterét is felvázolták. Ez az újszerű koordinációs tervműfaj kapcsolatot teremtett a településrendezési tervek absztrakt elvei és az építészeti formálás kérdései között. Ezt követően az egyes épületeket már más-más építész tervezhette meg, azonban a regionális tervrendszer egységes keretet adott az építészeti koncepcióknak is, ami a fejlesztések első fázisában a hatvanas évek végéig összehangolt, kiegyensúlyozott építészeti minőséget eredményezett. A fejlesztés minőségét nemzetközi szinten is elismerték. A 4 méter hosszú tervlapot több nemzetközi fórumon és kiállításon is bemutatták, számos nyugati ország szakmai delegációja érkezett a Balaton-partra, hogy személyesen is megismerhessék a fejlesztések eredményeit. 1965-ben pedig a Párizsban a nemzetközi építészkongresszuson az UIA Abercrombie díjat adományozott Farkas Tibornak és csapatának. A Nagy-London terv készítőjéről elnevezett díjat a nagyléptékű tervezésben elért eredmények elismeréseként adományozták, és a keleti blokk országai közül elsőként Magyarország kaphatta meg a Balaton-fejlesztésért. A nemzetközi díj indoklásában táj és építészet szenzitív összhangját emelték ki. Bár a terv léptékéhez hasonló regionális tervek korábban is készültek már a keleti és nyugati blokk országaiban, a tájegység természeti és épített értékeit fókuszba helyező terv és a több léptékszintet átfogó metodika újszerű megoldás volt a nemzetközi szakmatörténetben.

Az elismeréshez a táji adottságokhoz igazdó modern építészeti alkotások kiegyensúlyozott színvonala is hozzájárult. A fiatal építészek előszeretettel kísérleteztek a rekreáció könnyed

építészeti formavilágával. A régió adottságaihoz, építőanyagaihoz és a rekreáció életformájához igazodva a hatvanas évek első felében egy sajátos regionális modern építészet alakult ki. Bár ez a formaképzési irányzat a települések eltérő jellemzőire is tekintettel volt például a különböző helyi kőanyagok alkalmazásával, de a Balaton körüli üdülőterületek általános jellegéhez igazodva egy regionális szinten egységes balatoni karaktert alakított ki. Ezt erősítette a hatvanas évek végéig fennálló egységes intézményrendszer és a számos tipizált megoldás a strandépületektől az éttermeken át a nyaralóházakig.

A sikerhez ugyanakkor ambivalens módon a szocialista rendszer sajátos centralizált működése is hozzájárult. A korabeli személyes visszaemlékezések szerint a nyugati országok képviselői irigykedve szemlélték azt a hatékonyságot, ahogy a központosított fejlesztési rendszerben a regionális tervezés elveit az építészeti léptékben is érvényesíteni tudták. A nyugati demokráciák szabályozási rendszerében az összetett érdekérvényesítési folyamatok miatt ugyanis nehéz volt az ehhez hasonló átfogó koncepciókat végigvinni és az egyes épületek esetében is érvényesíteni. A Balaton centralizált fejlesztésének összképe azonban valójában ellentmondásosabb volt. Az 1956 után meginduló fejlesztés kezdeti hatékonyságát a forradalom utáni kaotikus helyzet eredményezte. A helyi politikai irányítás csak lassan vette vissza a szerepét, ezért a regionális terv készítői nagyobb szakmai mozgásteret kaphattak. Az építészeti minőséghez a centralizált fejlesztési rendszer is hozzájárult, a főépítész és a Balatoni Intéző Bizottság főmérnökei nemcsak koordinálták a tervezést, de beruházóként, építészeti tervezőként és művezetőként is részt vettek a munkában. A kezdeti hatékonyságot azonban idővel elnehezítette a helyi politikai rendszer visszaépülése. A három megye már a háború előtti időkben is akadálya volt az átfogó regionális kezdeményezések megvalósításának és a hatvanas évektől megyei tanácsok megerősödése fokozatosan visszaszorította a szakmai szereplők mozgásterét.

A könyvben bemutatott időszak épp ezért nem tekinthető egységesnek, a fejlesztés a politikai változásokkal összhangban több periódusra bontható, amelyek az építészeti minőségre is hatással voltak. Az első jelentős változást a nyugati vendégek felé nyitó turizmuspolitika hozta el 1962 után. A gazdasági nehézségek miatt az országnak szüksége volt a külföldi idegenforgalomból befolyó valutabevételekre, ezért a tópart fejlesztésében is a nagyobb kapacitású és magasabb komfortfokozatú szállók építésére helyeződött át a hangsúly. A turizmuspolitikai fordulat az építészet léptékváltásával járt együtt, miközben a belföldi lakosok egyre nagyobb számban kerestek nyaralóépítésre alkalmas telket a tóparti településeken. Ennek az ellentmondásos folyamatnak az eredményeként a kiemelt központok kezdtek egyre magasabb épületekkel beépülni, miközben az üdülőtelepek egyre inkább besűrűsödtek az apró nyaralóházakkal. A hétvégi ház építkezések kontrollálása jelentős kihívás elé állította a balatoni főépítészt. A sok esetben házilagós megoldások rendezetlen összképet és veszélyes megoldásokat eredményeztek, ezért egységes nyaraló típusú sorozatok kiadásával is kísérleteztek. 1965-ben jelent meg az a típusú katalógus, amely a mai napig népszerű megoldásokat terjesztett el az üdülőtelepeken. A szálló, üdülő és nyaralóépítéshez azonban újabb és újabb területeket kellett parcellázni, a folyamatok pedig hamar elkezdtek feszegetni a regionális tervben meghúzott kontúrokat.

1968-ban az új gazdasági mechanizmus bevezetése a Balaton-fejlesztésnek is új keretet adott. Megszűntették a főépítési hivatalt és bár a regionális terv érvényben maradt, nem volt érdemi szerv, aki kontrollálhatta volna az építkezéseket. A helyi tanácsok szerepköre

megerősödött, saját érdekeiket szem előtt tartva pedig egyre nagyobb területeket kezdtek el parcellázni. Farkas Tibor még megszervezte és elindította a Balatoni Központi Fejlesztési Programot, amely az új gazdasági mechanizmus egyik kísérleti projektjeként a hatvanas évek közepére lelassuló fejlesztéseket szeretne volna újraindítani. A fellazított gazdasági berendezkedésben a vállalati szereplők nagyobb mozgásteret kaptak, ami idővel az építészeti minőség egyensúlyának megbomlásához is vezetett. Egyre nagyobb területeket töltöttek fel a tóparton az új szálló, üdülő és strand építkezésekhez, a nagyléptű fejlesztések pedig már egyre inkább az iparosított előregyártásra támaszkodtak. Az iparosított technológiákat alkalmazó későmodern és brutalista építészet térnyerése a hatvanas évek elején kikísérletezett regionális karakterű modern építészet eltűnéséhez vezetett. Bár a program valóban új lendületet adott a kiemelt központi területek kiépítéséhez, de az egyre ellentmondásosabb összkép ellen tiltakozva Farkas Tibor 1971 végén lemondott a fejlesztés irányításáról.

A hetvenes évek végére már látványos problémát okozott a térség túlhajszolt modernizációja. Az eutrofizáció következtében drasztikusan leromlott a vízminőség, a hegyoldalakon pedig az egykori történeti szőlő és gyümölcsösök helyén egyre nagyobb területeken jelentek meg a zártkerti épületek. A kibetonozott patakmedrek, mesterséges vízpartok és nádasirtások következtében megszűnt a víz öntisztuló képessége, a modern táj önmaga ellen fordult. A termelőszövetkezetek számára gazdaságtalan volt a lejtős területek megművelése, inkább a síkvidéki szőlőtermesztést részesítették előnyben. A történeti szőlőket és gyümölcsösöket eladták, zártkerteket ugyanakkor már nem gyümölcstermesztés, hanem üdülés céljára vásárolták meg. A kertekbe a szabályozás miatt lakókocsikat, autóbuszokat és vasútkocsikat vittek fel, mert azok az épületekre vonatkozó szabályozás hatókörén kívül álltak. A tájhasználat átalakulása azonban nem esztétikai probléma volt elsősorban a kertek megművelésének hiánya a talaj erózióját okozta. Az egyre látványosabb problémák egy új regionális terv elkészítését tették szükségessé. Az új terv már nem a régió fejlesztését, hanem a súlyosan károsult régió rehabilitációját tűzte ki célul. Mindez az építészet szerepének visszaszorulásával járt együtt, a regionális szintű koncepció megalkotásában már az ökológiai, tájrendezési szempontok kerültek előtérbe. Ez az ökológiai fordulat a modernitás válságával egyidőben bontakozott ki és az építészeti irányzatokra is hatással volt. A nemzetközi szinten ekkor már megjelentek azok a posztmodern tendenciák, amelyek hamar a Balaton-parton is éreztették hatásukat. Az ötvenes évek végétől egységes szervezeti keretek közt formálódó balatoni regionális modern karakter fokozatosan felbomlott, előbb a későmodern építészet technológiai uniformizáltsága, majd a posztmodern tendenciák diverzitása kezdte ki, ami a regionális szinten egységes balatoni karakter eltűnéséhez vezetett. A nyolcvanas évek gazdasági pangása még inkább megnehezítette az építészeti tervek megvalósítását. A rendszerváltás éveivel közeledve a könyvben is szereplő épületek már nem egy regionális koncepció jegyében, hanem eseti kezdeményezésekre születtek meg, ami a helyi építészeti karakter sokszínű értelmezését eredményezte.

A korszak örökségének bemutatása

A Balaton-part építészetének történetével a BME Építészmérnöki Karán írt doktori értekezésemben kezdtem el foglalkozni. A tópart építészetének kialakulását a Balatoni építészet – Stratégiakeresés a huszadik században című könyvben foglaltam össze,

részletesen elemezve az első balatoni regionális terv fejlesztéstörténetét, intézményrendszerét és építészeti irányzatait is. A most elkészült Balaton modern 1956–1989 könyv célja épp ezért nem a fejlesztés háttérének részletes elemzése, hanem a korszak építészeti örökségének bemutatása a 2025 évi állapot dokumentálásával. A könyv elkészítésével a balatoni építészet egyik kiemelkedő periódusára szeretnénk felhívni a figyelmet. Az épületek kiválasztásánál ugyanakkor fontos szempont volt, hogy a vízparti területekre összpontosító regionális terv jellegzetes funkció típusai mellett az ősközségeket, háttértelepüléseket érintő fejlesztéseket is bemutassuk. Számos olyan épület is bekerült a gyűjteménybe, amelyek nem kötődnek az üdülőterület szezonális életéhez, de a tájegység modernizációjának komplex összképéhez szükséges megismernünk őket.

A könyvben szereplő épületek jelentős része az 1958-as Balatonkörnyék Regionális Tervéhez köthető, ugyanakkor a megvalósult alkotások kapcsolata a terv koncepciójával többértű. Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején a Balatoni Intéző Bizottság vízparti fejlesztései köthetők legszorosabban a terveszméhez. Az állami turisztikai vállalatok szálló és vendéglátóhely építkezései, valamint a szakszervezeti és vállalati üdülők már egy tágabb kört adnak, ezeket a fejlesztéseket a főépítész koordinálta. A modern építészet azonban nemzetközi szinten is összetett irányzat és a Balaton-part esetében is többféle szemlélettel találkozhatunk. Még az egységes fejlesztési keretek közt is többféle árnyalat jelenik meg, amiben a magyar modern építészet intellektuális gazdagsága és érzékenysége is kirajzolódik. Egyaránt találunk példákat a modern építészet hőskorához visszanyúló univerzális szerkesztésekre, az üdülőterület adottságaihoz alkalmazkodó regionális karakterre, ahogy a modernitás és a helyi hagyományos formakincs ötvözésére is. Szintén ebben az időszakban indult el Makovecz Imre pályafutása, aki már első Balaton-partra tervezett vendéglátó épületeinél az organikus építészet formaképzésével kísérletezett.

A könyv egészen a rendszerváltás idejéig követi a balatoni építészet tendenciáit, ezért számos olyan alkotás is bekerült a gyűjteménybe, amelyek már nem kapcsolhatók a hetvenes évek közepére kifulladású regionális fejlesztési programhoz. Bár a regionális terv egészen 1979-ig érvényben volt, a főépítészeti hivatal 1968-as megszüntetését követően a tervet már nem tudták a korábbi hatékonysággal érvényesíteni. A Balatoni Központi Fejlesztési Program a regionális tervben foglalt fejlesztési célok megvalósítását tűzte ki célul, ugyanakkor koordináció ekkor már elsősorban csak az építmények telepítésére összpontosított. Az időközben bekövetkező technológia- és léptékváltás következményeként a hetvenes években felépült alkotások későmodern, brutalista karaktere már elszakadt az eredeti koncepcióban megfogalmazott üdülőhelyi jellegtől. Ez az időszak már nemzetközi szinten is a későmodern építészet válságának az időszaka, amikor egyre több alternatív irányzat bontakozott ki. Ezen a ponton a modern építészet értelmezése is kitágul, mert a felépült alkotások már egyre inkább a posztmodern irányzatok hatásait mutatják. Ez a szemléletváltás ugyanakkor egy folyamat eredménye és nem húzható éles határvonal az irányzatok, korszakok közé.

A véges terjedelmi keretek nem tették lehetővé, hogy minden korszakhoz köthető alkotás bekerüljön a gyűjteménybe, miközben a célunk a modernizáció örökségének kiegyensúlyozott bemutatása volt. Épp ezért olyan épületek is bekerültek a gyűjteménybe, amelyek építészeti kvalitása alapján nem feltétlen sorolható a korszak kiemelkedő emlékei közé, mégis története, funkciója vagy épp kísérletező formai megoldása miatt érdemesnek találtuk az összképbe illeszteni. A könyv megírásához végzett többéves kutatás során nemcsak a korabeli

szaklapokból megismerhető épületeket, de a kevésbé ismert helyi jelentőségű alkotások adatait is felkutattam. Elsősorban a levéltári források adtak támpontot az épületek keletkezéstörténetének rekonstrukciójához. Több interjút is sikerült készíteni a fejlesztésekben részt vevő építészekkel, valamint lehetőségem volt Farkas Tibor főépítész hagyatékának a feldolgozására is. Nem minden épület esetében sikerült azonosítani a tervezőt vagy az építés pontos idejét, egyes esetekben csak a tervezővállalat megjelölése szerepel. Az épület adatainál a korabeli elnevezést adtuk meg, alatta az épületet jegyző építész vezetőtervezők neve, egyes különleges megoldásoknál a szerkezettervező és a belsőépítész tervezők nevét is kiemelve. Ezt követően az évszám a kivitelezés befejezését és az épületek átadását jelöli. A cím a mai település és utcaneveket tartalmazza az épületek könnyebb megtalálásához. A leírásokban az épület témájához kapcsolódó további környékbeli alkotásokat is megjelöltünk, amelyek a helyszínek felkeresése során szintén bejárhatóak.

Az épületek bemutatása a települések sorrendjét követi. A kiindulópont az 1956-ra elkészült siófoki meteorológiai állomás, amely a szocreál és modern fordulópontját is kijelöli. Innen Siófok üdülőterületén keresztül kelet felé indul el az építészettörténeti utazás megismerve a fejlesztés első éveiben elkészült szezonális épületeket, majd a nagyobb üdülőket és szállókat, valamint a város közszolgáltatásainak fejlesztéseit. A Balaton körüli út előbb az északi part irányába vezet, majd Hévíz felől visszafordulva a déli parton érkezik vissza ismét Siófokra, az Ezüstpart SZOT üdülőjéhez, amely a regionális fejlesztési periódust utolsó nagyléptékű elemeként zárja le a korszakot.

1. Meteorológiai obszervatórium és viharjelző állomás, Siófok

Molnár Péter

1956

Siófok, Vitorlás utca 17.

Az ideológia, akárcsak az időjárás, változékony. Az 1956-ban üzembe helyezett siófoki meteorológiai állomás nemcsak a Balaton, hanem a magyar építészet történetében is fordulópontot jelent. Az ötvenes évek első felét uraló szocialista realizmus ideológiai kényszere után a modern szerkesztésű épület a nyugati építészeti irányzatokhoz való visszatérés nyitányaként vonult be a hazai építészettörténetbe. Molnár Péter azonban már két évvel az 1954/55-ös fordulatot megelőzően elkezdte az obszervatórium terveit kidolgozni: az időjárás viszonyaitól dacolva a ház megformálására a realizmus alternatívájaként a skandináv építészet klasszicizálása hatott.

Az első viharjelző szolgálatot 1934-ben szervezték meg, ekkor még a kikötő hajózási szigetén állt MAC klubház tornyából végezték a megfigyeléseket. A háború után azonban szükségessé vált az újjászervezés, amit az 1950-es tragikus pütkösdí vihar is sürgetővé tett: Bebrits Lajos miniszter is csak nehezen tudott partra vergődni vitorlásával. Az új állomás felépítését a kikötő nyugati oldalán mélyen a vízbe nyúló feltöltésen 1955 végére időzítették, de az üzembehelyezés csak a következő évben fejeződött be. A több egységből álló kompozíció a meteorológiai megfigyelés funkcionális szempontjait követi: a földszintes szolgálati szárnyhoz csatlakozva csigalépcső vezet fel a kilátó toronyba, amelyet a kert védelmét adó vitorlafal köt össze a pilótazóbátyával. Érdekes megfigyelni az épület kézműves finomságú részleteit: a szolgálati épületszárny zománczott pirogránit burkolata erős szélben is megakadályozza az esővíz áthatolását a falakon. A kertben Borsos Miklós Balatoni napfény című Uránia szobrát helyezték el. A helyi védett épület tornyát a megváltozó klimatikus hatásokhoz is igazodva 2010-ben Ripszám János tervei szerint újították fel. A toronyból ma is belátni a Balaton keleti és nyugati medencéjét Akarattyától Badacsonyig, bár az utóbbi időben az épület szomszédságában felépített nagyméretű apartmanházak jelentősen csökkentették a kilátást.

2. Újhelyi strand, Siófok

Polónyi Károly, Klimov Borisz (szerkezettervező)

1959

Siófok, Szigligeti utca 2.

Az 1958-ban meginduló Balaton-fejlesztésnek rövid idő alatt és szűkös anyagi lehetőségek közt kellett megoldást találnia az elmaradott vízparti infrastruktúra, elsősorban a strandok, kempingek és éttermek helyzetének javítására. A nehéz körülmények szorítása ugyanakkor Polónyi Károly, a Balatoni Intéző Bizottság déliparti főmérnöke számára inkább inspirációt jelentett. A főmérnökség mellett félállásban az IPARTERV-ben is dolgozó építész Klimov

Borisz statikussal közösen egy olyan variábilis szerkezeti rendszert dolgoztak ki, amelynek a vasbeton elemeit a tél során egy üzemben előre tudták gyártani, majd tavasszal egy daruskocsival és helyi munkaerővel a kijelölt településeken gyors ütemben felépíthették. A variábilis szerkezeti rendszerrel a különböző helyszíni adottságokhoz és funkciókhoz eltérő elrendezési formákkal alkalmazkodhattak, ami a tetősíkok változatos játékát eredményezte. Számos helyszínen építettek fel strandokat, kempingeket és éttermeket. A válaszfalakhoz jellemzően helyi anyagokat, terméskövet, deszkákat vagy épp halászhálókat használtak fel. A változatos elrendezés jellegzetes motívumává vált a hosszanti belső vápába lejtő tetősíkokból kialakuló V formájú tető. A nemzetközi szakirodalomban „pillangótetőként” ismert forma Le Corbusier-től származik, de ismertté később Breuer Marcell épületei tették. Polónyi szerkezete azonban nem csak formailag érdekes, a helyi adottságokhoz alkalmazkodó variábilis rendszer nemzetközi szinten is elismerést kapott. 1959-ben a modern építészet nemzetközi szervezetének, a CIAM-nak az utolsó kongresszusán Polónyi személyesen mutathatta be az adaptív struktúrát. Az allegorikus tetőforma a korszak balatoni építészetének karakterformáló elemévé vált, mára azonban sajnos már csak kevés helyen látható. Az Újhelyi strandon még áll egy példány a pillangótetős struktúrából, érdemes lenne műemléki védetség alá helyezni példázva, a nehéz körülmények nem feltétlen gátolják az alkotó gondolkodást, hanem nemzetközi szinten is elismert kreatív megoldásokat is eredményezhetnek.

3. Vénusz szálló, Siófok

Földesi Lajos

1961

Siófok, Kinizsi Pál utca 3.

Az új idényszállók sorában egyik elsőként a Vénusz szálló nyitott ki, amelyet Siófokon az 1958-as brüsszeli világkiállításról vásárolt motelegységek mellett építettek fel. Az összeszerelhető könnyűszerkezetes motelek telepítésével a szálláskapacitás gyors növelését szerették volna elérni, Siófok mellett Földvár, Tihanyba és Keszthelyre is telepítettek a Brüsszeli vásárolt egységekből. A motelekhez kapcsolódóan új éttermekre is szükség volt, Siófokon Polónyi Károly az előzőekben már bemutatott előregyártott szerkezeti rendszeréből építette fel a motel lakóit kiszolgáló vendéglátóhelyet. Az így kialakuló motelnegyedhez kapcsolódott a Vénusz szálló is, amely már nem tipizált megoldásként, hanem Földesi Lajos IPARTERV-ben felszerkesztett egyedi terve alapján épült fel. A tervezés és a kivitelezés kevesebb mint egy év alatt lezajlott: az 1960 őszi megfogalmazott megbízást követően 1961 nyarán már üzemelt a szálloda. Az emeletekre az előterekbe szabadon beállított belső lépcsőkön keresztül lehetett feljutni, az épületen kívüli szoborszerű lépcsőház a zuhanyzóval és pihenőbútorokkal berendezett tetőteraszra vezetett fel. A homlokzati megjelenése még ma is őrzi az eredeti elképzeléseket, miközben szükséges lenne az épületet műemléki védelem alá helyezni. A hatvanas évek elején rekord gyorsasággal elkészült szezonális szálló ugyanis a Balaton-fejlesztés előfutára volt: transzparens térszerkezete, légies külső folyosó elrendezése és önálló kompozíciós elemként megjelenő lépcsőháza a későbbi balatoni szálló- és üdülőépítkezések számára is irányadóvá vált.

4. Napfény szálló, Siófok

Csángó András

1963

Siófok, Mártírok útja 8.

A századforduló balatoni emlékeit őrző Sió és Hullám szállókkal szemközt épült fel a Napfény szálló 1963-ban. A terveket az Általános Épülettervező Vállalatban Csángó András készítette el, aki a modern épületet a történeti szállók karakterével párbeszédet keresve formálta. Érdeemes megnézni az épület finom lejtésekkel kialakított tetőformáját, a korszak modern építészetében szokatlan megoldással a történeti épületek formáira reflektál. A hajóállomás felőli bütühomlokzaton Simó József keramikus alkotása látható. A kezdetben csak szezonális használatra tervezett szálló 50 szobája külső folyosóról közelíthető meg, a loggiákkal tagolt homlokzat a Balaton felé tárul fel. Később fűtőberendezéseket is beépítettek és az egyetlen télen is üzemelő hotel volt a hetvenes években. Az épület átellenes oldalán önálló tömegelemként jelenik meg a lépcsőházhoz kapcsolódó tágas közösségi tér. A földszinten különböző, köztérre nyíló szolgáltatásokat helyeztek el, ezáltal a sétányt éltető városias térfalat képezték, ami szintén szokatlan megoldás a balatoni hotelek esetében. Ez a fajta városiasság sajnos nem jellemző a Balaton-part szabadon álló beépítési formáira, a szállók és üdülők a legtöbb esetben az utcától elhúzva, elkerített privát területen épültek fel, ami ellehetetleníti a korzók közvetlen kiszolgálását. Csángó András azonban nemcsak egy épületben gondolkodott, hanem egy olyan városfejlesztési vízióban, ahol a sétányt szegélyező hotelek aljában pezsgő közélet alakul ki. Napfény hotel egységét folytatva hasonló egységekkel kísérte volna tovább a korzót. Végül egyedül a Napfény szálló készült el, de a földszintjén ma is működnek a közteret kiszolgáló funkciók.

5. Aranypart szállodasor: Balaton, Lidó és Hungária szálló, Siófok

Czigler Endre

1962-1966

Siófok, Petőfi sétány 9-13.

A siófoki szállodasor új minőséget hozott a balatoni hotelépítészetbe. A hatvanas évek első felében a turizmuspolitika a valutabevétel érdekében a nyugati turisták felé is nyitott, azonban az idegenforgalom fellendítésére új, magasabb színvonalú szállodákra volt szükség. A vízpart beépítési tervét Polónyi Károly településrendezési vázlatai alapján Czigler Endre dolgozta ki. Polónyi a kikötő melletti Rózsapark területére korábban már elkészítette egy körszálló tervét, de az expresszív alkotás végül nem valósult meg. Az Aranyparton szikárabb megformálással három hatszintes és egy tizennégyszintes hotelépületet helyeztek el, az épületeket egységes tervek szerint dolgozták ki. Az első három hotel, a Balaton, a Lidó és a Hungária egyenként

276 vendég elszállásolására volt alkalmas. Szintenként 23 kétágyas szobát alakítottak ki, amelyek az épület plasztikus megjelenését is adó loggiákra nyíltak. A három szálló közt eltérések elsősorban a földszinti terek kialakításában mutatkoztak. Az épületeket lábakra állították, hogy a szűkös strandterületet ne szabdalják fel a partra merőleges épülettömbök. A harántfalas és Hill-födémpallós szerkezeti rendszer kialakításánál lényeges szempont volt a gyors kivitelezés, az első hotelt mindössze 162 munkanap alatt építették fel. A lépcsőházakhoz társalgóterek kapcsolódtak, ahonnan középfolyosó vezetett szobákhoz, majd a tó felé kifutva üvegezett közösségi térben végződött. Az épületbelsőben képzőművészeti alkotásokat is elhelyeztek: a Lidó és Hungária társalgóiban Gádor István, Miskei László, Baska József, Pap János és Szabó István alkotásaival találkozhattak a vendégek. A siófoki szállodasor zöld környezetbe ágyazott, lábakra állított, raszteres szerkesztésű épületei a nemzetközi modern építészet háború előtti hőskorát idézték. A típustervet az északi parton is alkalmazták, Tihanyban a tervezett három egység helyett egy szállót adaptáltak, Füreden az Annabella helyén szintén három tipizált szállóegységet építettek volna fel, de végül gazdaságosabbnak bizonyult az egyedi szállóépület megtervezése. A siófoki hoteleket az idők során többször átépítették, közülük a Hungária szálló mutatja leginkább - kisebb átépítései ellenére is - az eredeti koncepciót.

6. Európa szálló, Siófok

Czigler Endre

1966

Siófok, Petőfi sétány 15.

Az Aranypart szállodasorát az 1966-ban elkészült 13 emeletes Európa szálló zárta le térben és időben. A toronyszállóban 300 fő elszállásolására volt lehetőség, ezzel a szállodasor összesen 1128 vendéget tudott egyidőben fogadni. A homlokzatát karakteres rácsszerkesztésű osztás tagolja, a feszes rendszert a tó felé megnyíló közösségi terek lazítják fel, ahonnan kilátás nyílik a Balaton keleti medencéjére. Az utca felé forduló homlokzat jellegzetes eleme a szalagszerűen feltekeredő külső menekülőlépcső. Akárcsak a Lidó és a Hungária esetében, az Európa szállót is a korszak jelentős képzőművészeinek az alkotásai gazdagították: a belső terekben Garányi József kerámiáival és Bán István goblein alkotásaival találkozhattak a vendégek. A toronyszálló új fejezetet nyitott a Balaton-fejlesztésben és bár kialakítása nem volt még teljesen kiérlelt, a későbbi évek nagyobb léptékű hotelegységei számára irányadóvá vált. A partszakasz beépítése keleti irányban csak később folytatódott, az újabb feltöltéseken már nem szállodákat, hanem vállalati üdülőket építettek a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján.

7. Siófok étterem és Éden Bar Night Club, Siófok

Czigler Endre

1964 és 1966

Siófok, Petőfi sétány 15.

A nemzetközi turizmus az éjszakai életet is fellendítette: a szállodák léptékváltásával az Aranyparton a felépült vendéglők és szórakozóhelyek is szintet léptek. A megnövekedett vendégforgalomra méretezett tágas Siófok éttermet és az Éden bár a Hungária és Európa szállók közt nyitották meg. Az 1964-re elkészült Siófok étterem a kivitelezés idején még Balaton étterem néven futott, a beruházás egy 1000 adagos konyhaüzemet és egy 960 m² éttermet helyezett el a vízparton, amely a szállodasor és a külső vendégek kiszolgálására egyaránt alkalmas volt. A szerkezeti rendszer megtervezésénél igyekeztek a konyhaüzem és az étterem terét minél kevesebb pillérrel tagolni és nagyobb fesztávolságú áthidalásokkal lefedni. A fogyasztótér a vízpart felé egy nagyvonalú fedett terasszal nyílt ki, ahol a vendégeket egy szélvédő üvegfal óvta az időjárás viszontagságaitól és a rovarrajzástól. Az elegáns étterembelsőben művészeti munkákat is elhelyeztek: Simó József kerámia térelválasztó rácsa a teret egyharmad arányban osztotta, a hosszanti falon Simó Ágoston kerámia képei voltak láthatóak. Az étterem mellett 1966-tól már egy éjszakai szórakozóhely is várta a vendégeket. Az Éden bár egy korábbi épület átépítésével alakították ki és a belterjes pesti művészkörök törzshelyeként volt ismert. Egyes visszaemlékezések szerint a hangulata olyan volt, mintha a pesti Rátkai és Fészek Klub költözött volna le a tópartra. A meglévő épület külső falait a földszint magasságában narancssárga csempével fedték, felette pedig fémlemez burokból csomagolták, amelyen a rózsaszín kézírásos neon „Éden bar night club” felirat világított a siófoki éjszakában. A kifelé rendkívül zárkózott megjelenésű épületen nem voltak nagy megnyitások, az utcáról csak az üvegajtón keresztül lehetett belátni.

8. Belügyminisztérium üdülő az Aranyparton, Siófok

Posgay Csaba

1981

Siófok, Beszédes József sétány 82.

Az Aranypart keleti szakaszát már nem szállodák, hanem vállalati üdülők számára töltötték fel. A hetvenes évek végétől egységes rendezési terv szerint fokozatosan építették be a partot az előregyártott paneles technológia alkalmazásával. A nagyobb léptékű üdülők közt vendéglátó és kereskedelmi egységeket is elhelyeztek, az épületsor előtt pedig végig egy 30 méter szélességű strandot alakítottak ki. Az építészeti részletképzésben merev paneles rendszer ugyanakkor már alkalmatlan volt a hatvanas évek regionális karakterű balatoni építészetének folytatására, bár a nagyméretű üdülők változatos, lépcsőző tömegformáival kísérletet tettek a településképpé monotonitásának feloldására. Az üdülők tipizált terveit a Típusfejlesztési Tervező Vállalatban Szabó Iván és Nyíri Péter dolgozta ki. A három nagyobb, vízpart felé lépcsőző üdülőépület közül elsőként 1979-ben a 43. Állami Építőipari Vállalat üdülője épült fel, amely a másik két épületnél még kisebb utca felé eső traktussal, mindössze 320 ágygal rendelkezett (ma Club Aranypart apartmanház). Ezt követte a két nagyobb, 600 ágyas üdülő, egy vállalati összefogással felépült üdülő (ma Panoráma hotel), és a Belügyminisztérium üdülőkomplexuma (ma Aranypart hotel), ahol nagycsaládosok számára is

biztosítani tudták az üdülést. A BM üdülő terveit a Középülettervező Vállalatban Posgay Csaba vezetésével, a korábban már említett tipizált tervek adaptálásával készítették el, a kivitelezést a Somogy megyei Állami Építőipari Vállalat végezte, de a három évig tartó építkezésbe a BM Határőrség építő- és műszaki zászlóalja is besegített. A három egységből álló épületegyüttest már nemcsak a szezonális, hanem az egész éves üzemeltetés igényeinek megfelelően tervezték meg. Az üdülőhöz társalgó, kultúrterem, játékterem, eszpresszó és könyvtár tartozott, körülötte pedig sportpályákat is használhattak a vendégek. A nyolcemeletes épület lépcsőzetes elrendezéséből adódóan tágas teraszok nyíltak a tópart felé. Az Aranyparton a három nagy lépcsőzetes kialakítású üdülőegység közé kisebb üdülőházakat is építettek, a sort keleten a Fővárosi Tanács üdülőháza és az Aranyhíd hotel robosztus, szintén paneles technológiával épült tömbjei zárták le.

9. Szabadtéri színpad rekonstrukció, Siófok

UVATERV

1982

Siófok, Jókai park 5.

A siófoki szabadtéri színpad első verzióját 1949-ben Varga Mátyás Kossuth-díjas színházi mérnök és munkatársai tervei alapján építették fel a frissen átnevezett Dimitrov parkban. A színpadot a város híres szülöttjéről, Kálmán Imre zeneszerzőről nevezték el, aki viszont ekkor már régóta nyugaton élt. Az átadást követően szerették volna meghívni a névadót is, hogy karmesteri vezényletével adhassák elő szerzeményét, a Csárdáskirálynőt, a hidegháborús helyzet azonban végül ezt megghiúsította. A szerény költségvetéssel megvalósult 1700-2000 fő befogadóképességű építmény állapota a hatvanas évek végére jelentősen leromlott. Az UVATERV-ben 1967-től kezdve kezdtek el foglalkozni a színpad nagyszabású felújításával, esetleges lefedésének lehetőségével. Végül hosszas előkészítés után az Országos Idegenforgalmi Hivatal 12 millió forintos támogatásával 1978-ban indult el az átfogó felújítása. Az 1982-re elkészült beruházás keretében korszerű ülősorokat helyeztek el, megújult a színpad és a technikai háttér. A szabadtéri létesítmény egységes külső térbeli keretezést is kapott, a lágy vonalvezetésű vasbeton kerítés és kapuelemek már a nyolcvanas évek posztmodern építészete felé nyitnak. A siófoki színpad programját más Balaton-parti kulturális programokhoz hasonlóan a Balatoni Intéző Bizottság Kulturális Szakbizottsága koordinálta az Országos Idegenforgalmi Hivatal és a városi tanácsok illetékeseinek a közreműködésével. A tó körül más helyeken is épült szabadtéri színpad a korszakban, például Földvár ligetes központjában és Füred Baricska feletti domboldalában. A siófoki létesítmény neve nem változott, ma is a Kálmán Imre Szabadtéri Színpad nevet viseli, időközben viszont további épületegységekkel bővítették. 2010-ben Ripszám János és Pór Péter tervei alapján újították fel, jelenleg 1500 fő befogadására alkalmas.

10. Dél-Balatoni Kulturális Központ, Siófok

Takács András

1976

Siófok, Fő tér 2.

Az üdülőhelyi kulturális létesítmények elmaradottsága általános problémává vált a Balaton-parton a hetvenes évek közepére. Rossz idő esetén nem állt rendelkezésre megfelelő intézményi hálózat, amely kiállításokkal, rendezvényekkel várhatta volna az üdülővendégeket. Bár Földváron és Almádiban felépült egy-egy üdülőhelyi klub és további helyszínekre variálható típusterveket is kidolgoztak, ezek végül nem valósultak meg. Regionális szerepéből adódóan Siófok új művelődési háza ugyanakkor a város léptékénél nagyobb hatókörű feladattal épült meg, amelyet új neve, a Dél-Balatoni Kulturális Központ is kifejezett. A városközpont rehabilitációjához kapcsolódó épület terveit Takács András, a MÁVTI balatoni vasútállomások tervezésében is kiemelt szerepet vállaló építésze készítette el. A 45 millió forintos beruházásból megvalósított művelődési ház mozgalmas homlokzatképzése a városfejlesztés során átalakított főter új térfalát is meghatározta. Előadótere 482 nézőt fogadott be, miközben a nemzetközi konferencia turizmus fellendítése érdekében hat nyelv tolmácsolására alkalmas zsöllyéket is kialakítottak. Az építkezéssel a helyi kulturális élet is fellendült: a nagy üvegfelületekkel határolt kiállítótér művészeti tárlatoknak, a belső udvar kamarahangversenyeknek biztosított helyszínt. A könyvtárban 45 ezer kötetet helyeztek el, amelyet fokozatosan 60 ezerre kívántak bővíteni. Elindították a Balatoni Bibliotéka mikrofilm programot a régióval kapcsolatos kiadványok összegyűjtésére. A komplexumban számos további szolgáltatás várta a vendégeket, például a TIT nyelvkurzusokon is használt audiovizuális eszközökkel felszerelt nyelvlabor és a Libresszó nemzetközi folyóiratolvasó. A régió kulturális életében ma is meghatározó intézmény Kálmán Imre Művelődési Központ néven folytatja a programok szervezését.

11. Városközpont rehabilitáció, társasházak, Siófok

Csikvári Antal

1967

Siófok, Fő utca 47-53.

Siófokon nemcsak az üdülőterületet fejlesztették, a leromlott állapotú településközpont rehabilitációját már a hatvanas évek elején napirendre vették. A terület részletes rendezési tervét 1961-ben készítették el, amellyel elsősorban az átmenő forgalom problémáját kívánták kezelni, miközben a régi földszintes házak helyén többszintes beépítéssel lakó- és kereskedelmi épületeket képzeltek el. 1965-ben Farkas Tibor balatoni főépítész iránymutatásával Tőkés György dolgozta ki azt a koordinációs tervet, amely a városrendezés sematikus kontúrjain túl már az épületek karakterét is felvázolta. A terv egyik meghatározó eleme a Fogas komplexumnak nevezett városnegyed volt, amely a vasút déli oldalán, a főtértől keletre sűrű beépítésben új áruházat, 70 lakásos társasházat, mozit, éttermet,

cukrászdát és hotelt tartalmazott. A nagyvonalú elképzelésből végül csak a társasház és az áruház valósult meg. Az 1970-re felépült lakóház terveit Csikvári Antal dolgozta ki az IPARTERV-ben, és végül a tömbben 48 lakás kapott helyet fél, 1 illetve 2 szobás elrendezésekkel. A földszint tervrajzain eredetileg élelmiszerbolt szerepelt, de építés közben módosították a programot és végül a helyén fodrászat, ajándék-, illatszer- és háztartási bolt nyitott ki. Az utcai homlokzatot műkövel burkolták, miközben a felületképzésben a vasbeton vázszerkezet is kirajzolódott, a loggiák előtt pedig acél árnyékolókat szereltek fel, amelyek tovább tagolták a homlokzat rendszerét. A belső udvar függőfolyosóin azonban költségkímélési okokból végül el kellett hagyni a műköburkolatot. Szintén 1970-ben készült el a szomszédos Sió Áruház is Tiry György tervei szerint, az épületet azonban az új bevásárló központ felépítése miatt a közelmúltban lebontották.

12. Vásárcsarnok, Siófok

Bajnay Zsolt

1979

Siófok, Vámház utca 2.

A Sió-csatorna partján álló vásárcsarnokot a szezonális vásárlási igények kielégítésére építették fel a belváros rekonstrukciója során felszabadult egykori TŰZÉP telep helyén. Jellegzetes fűrészfogas tömegformáját a Sió mentén kialakult háromszög formájú telek indokolta. A terveket 1975-ben a korábbi északi parti BIB főmérnök, Bajnay Zsolt dolgozta ki a Kereskedelmi Tervező Vállalatban a Somogy megyei Beruházási Vállalat megbízásából, a kivitelezési munkákat a Somogy megyei Tanácsi Építőipari Vállalat végezte. A vásárcsarnok funkcionális szervezésnél meghatározó szempont volt a nyaranta lökészerűen megnövekedő vásárlókör és az áruforgalom mozgási irányának szétválasztása, amit a telek elhelyezkedése is indokolt: a szállító járművek a csatornapart felől a gyalogosforgalomtól elkülönítve közelíthették meg a csarnokot. A földszinten a nagybelmagasságú szabadpiaci árusítóhely mellett egy 760 m²-es élelmiszerüzletet alakítottak ki, miközben a galéria alatt pavilonrendszerű elrendezésben tej-, kenyér- és húsbolt, valamint zöldség üzletek működtek. A galérián a kisebb forgalmú üzleteket, büféket és a halárust helyezték el a szociális blokk és a gépészet emeleti helyiségei mellett. A modern vásárcsarnok alaprajza modulkoordinált rendszert követ: a csarnoktér pillérállásait 12x12 méteres, a galériatér szerkezetét 6x6 méteres raszterben osztották ki. A gazdaságos szerkezeti rendszerhez a 31. sz. Állami Építőipari Vállalat előregyártott vázszerkezetét és TT födémpaneleket alkalmaztak. A homlokzatot acélvázra szerelt művi bevonatos 0,8 mm vastag alumínium lemezekkel burkolták, amely az épület fegyelmezett, raszteres szerkesztését is kirajzolja.

13. Rendelőintézet, Siófok

Kiss Tibor

1968

Siófok, Semmelweis utca 1.

A térség modernizációja az egészségügyi szolgáltatások színvonalának emelését is szükségessé tette: Siófokon egy regionális hatókörű új kórházépület felépítése mellett döntöttek a hatvanas évek közepén, és a város új rendelőintézete is a fejlesztéshez kapcsolódóan valósulhatott meg. Bár a kórház terveit a Pécsi Tervező Vállalat készítette el, előképként a Debreceni Tervező Vállalatban és a KÖZTI-ben kidolgozott kórházterveket használták fel. A siófoki épülethez elsősorban a debreceni építész, Mikolás Tibor orosházi kórház tervét adaptálták. A görögkereszt alaprajz központi közlekedőmagjához szintenként 3-3 ápolási egység kapcsolódott, a negyedik szárban az operatív tömböt helyezték el a műtőkkel, a laboratóriumokkal és a gépészettel. A városi rendelőintézet a siófoki kórházzal egyidőben, azonos területen épült fel, de a kórház tömbjétől elkülönülten a 7-es út menti főbejárat mellett helyezték el, így sikerült a járóbetegforgalmat a kórház életétől elválasztani. Kiss Tibor a 17 munkahelyes épület terveinek kidolgozásához Ulrich Ferenc (KÖZTI) rendelőintézeti terveit adaptálta. Az alaprajz T elrendezésében csak a középső főtömeg kétszintes, amihez haránt irányban egy-egy földszintes mellékszárny kapcsolódik. Ehhez képest a homlokzati megjelenés kissé ellentmondásos: mintha a két szint két egymás felett elforgatott, különálló épületszárny lenne. A kissé túljátszott formai gesztus idegen a modern építészet tiszta funkcionális szerkesztést artikuláló szemléletétől. Hasonló elrendezésű rendelőintézetekkel az ország más pontjain is találkozhatunk, például Dombóváron és Dorogon.

14. Strandbüfé, MSZMP üdülő, Balatonaliga

ÁÉTV

1962-1964 között

Balatonvilágos (Balatonaliga), Aligai út 1.

Az aligai pártüdülő külvilágtól elzárt területét kivonták a Balatoni Regionális Terv hatóköre alól és a főépítész sem felügyelhetett az ott folyó építkezéseket. Az aligai üdülőhely fejlesztése még az államosítás előtt indult el, 1943-ban a Balatonaliga Fürdő és Gazdasági Rt. Olgyay Aladárral és Olgyay Viktorral egy európai színvonalú üdülőhely tervét készítette el. A Monte Carlo nevű fejlesztést végül nem tudták befejezni, mert időközben a pártvezetés megkívánta a Budapesthez közel eső, jól védhető területet és saját céljára államosította. Az aligai üdülőt két részre osztották: az Aliga I. elnevezésű területen a tágabb pártelit, a budapesti pártbizottság vezetői, megyei első titkárok és a párt vezető rétege üdülhetett, miközben az elkülönített Aliga II. területén a belső kör, azaz a Politikai Bizottság tagjai, a miniszterek és a meghívott külföldi vezetők.

Aligán több értékes épület is állt, köztük az Olgyay-fivérek Monte Carlo fejlesztéshez kapcsolódó épületei. A tervezőpáros a háború után Amerikába emigrált és nemzetközi karriert futott be, kevés hazai alkotásuk közül Aligán már csak a község ház áll erősen leromlott állapotban, védelem nélkül. A Rákosi korszakban Zöldy Emil tervei szerint épült fel az I. számú – híres vendége nyomán Castro villaként is emlegetett – Elnöki villa, amely a Balaton-part kevés szocialista realista épületének egyike. A pártelit tagjai kezdetben még a régi államosított tóparti villákat használták, majd a bontásukat követően modern villasort építettek a helyükre, amelynek a legismertebb eleme IV. számú villa. Az ÁÉTV-ben dolgozó Ács Tamás tervei szerint felépült, korszerű gépészeti rendszerekkel felszerelt nyári rezidenciát 1974-ben Kádár János kapta ajándékba, azonban a modern villa állítólag nem nyerte el a vezető tetszését. A lamellásorokkal tagolt homlokzatáról könnyen felismerhető monumentális nyaraló ma is áll, de állapota jelentősen leromlott.

Az Aliga I. vendégeit kiszolgáló strandbüfét a kikötőtől nyugatra, az egykori Csongor és Tünde szállók közelében építették fel. A tópartra merőleges térfala a vízhez kifutó sétányt pezsgő köztérre alakította át, később azonban a büfé előtti partszakaszt feltöltötték, így távolabb került a víztől. Megformálása, részletképzése a korszak balatoni építészetének játékos elemeit csempészi be a pártüdülő elzárt világába: önálló elemként egy kemencére emlékeztető, terméskő falazatú sütőhelyet is elhelyeztek a tető alatt. Egykoron az Utasellátó Vállalat üzemeltette, ma Aligha Kert néven működik, a helyén azonban egy új köztér kialakítását tervezik, ezért a büfésort bontás fenyegeti.

15. Üdülőszálló, MSZMP üdülő, Balatonaliga

Báthy László

1980

Balatonvilágos (Balatonaliga), Aligai út 1.

Az Aliga I. területén három nagyobb szálló is várta a párttagokat. Az I. és II. számú szállót még az államosítás előtt az Olgyay-fivérek tervei szerint építették fel. A Csongor és Tünde elnevezésű épületek terméskő homlokzatai és körablakai egy félbemaradt európai üdülőhely vízió regionális modern karakterét őrizték. Bár a szállók túléltek a szocializmus időszakát, de az Aligára visszatérő kapitalizmust már nem: a közelmúltban elindult fejlesztés végül elsodorta a párost. A pártüdülő egyik utolsó megvalósult eleme a III. számú szálló épülete, amely a terület nyugati szélén, államosított villák és az üzemi épületté alakított református templom közelében fekszik. A tervek az UVATERV VI. irodájában készültek el, a tervezőcsapat munkáját a vállalat nívódíjjal ismerte el. A háromemeletes, teraszaival a víz felé lelépésző szállót a partra merőlegesen helyezték el. Az üvegfalakkal határolt pillérvázás földszint fölé előregyártott panelelemekből építették fel a három emeleti szintet. A pillérvázás és paneles technológia közti váltást egy robosztus szerelősínt közbeiktatásával oldották meg, ahogy ezt egyes városi panelházak esetében is megfigyelhetjük. A Balaton-parton szokatlan megoldás azonban megbontja az épületszintek arányrendszerét és elnehezíti az épület karakterét.

16. Szabadtéri mozi, MSZMP üdülő, Balatonaliga

1975 körül

Balatonvilágos (Balatonaliga), Aligai út 1.

A nyáresti filmvetítés a külvilágtól elzárt pártüdülőben is kedvelt szórakozás volt, több tervet is készítettek különböző komfortfokozatú mozik felépítésére. A pártvezetés számára elkülönített Aliga II. területén az Olgyay fivérek által eredetileg községháznak tervezett épületben egy elegáns vetítőtermet rendeztek be az elit vendégeknek. A többi párttag számára egy nagyobb zártterű filmszínház felépítését tervezték a kikötőnél, Rajkányi Lajos (ÁÉTV) kulturális komplexum terve azonban nem valósult meg. Végül egy szabadtéri kertmozi építettek fel az Aliga I. területén a hetvenes évek elején. A Balaton egyik legnagyobb nézőterű, több mint 600 fős kertmoziját a parti út déli oldalán századelőn épült villák közt helyezték el. Bár az aligai pártüdülő nem tartozott a Balatoni Intéző Bizottság hatókörébe, a mozi nagyfeszítávolságú térlefedése hasonló a BIB által a hatvanas években elindított kertmozi fejlesztési program acélkeretes szerkezeteihez. A pártmozi programja nem ismert, de a rendszerváltást követően Club Aliga néven üzemelő üdülőterület maga is forgatási helyszínné vált: Török Ferenc Szezon című filmjét a kétezres évek elején még közel eredeti formában álló épületek tereiben forgatták. A filmben még felvillan néhány képkocka erejéig a pártüdülő épületeinek korabeli enteriőrje, köztük a Kádár villa és az Olgyay fivérek által tervezett közösségi ház belső világa.

17. Tulipán nyaraló típusterv, Balatonakarattya

Hofer Miklós

1965 (típusterv)

Balatonakarattya, Hosszúmező utca 21.

1965-ben a Típustervező Intézet szervezésében egy nyaraló típusterv sorozat kidolgozása indult el húsz építész részvételével. A Callmeyer Ferenc irányításával dolgozó tervezőcsoport tagjai 52 tervet dolgoztak ki három különböző méretkategóriában, amely méretek a balatoni szabályozásban szereplő üdülőterületi övezetek beépítési méretkategóriáihoz igazodtak. A gazdaságos és könnyen építhető, ugyanakkor megfelelő minőséget biztosító típustervekből három év alatt 4500 tervet adtak el. Bár a nyaralótípustervek nevei a Balatonhoz kötődtek, később más üdülőhelyeken is megjelentek. A közkedvelt lábakon álló nyaraló típustervek Hofer Miklós nevéhez fűződnek, aki több változatot is kidolgozott a jellegzetes elrendezésből: a 30 m²-es a Tulipánt, a 40 m²-es a Tátika elnevezést kapta. A típusterveket elsősorban olyan helyszínekre ajánlották, ahol a magasabb talajvíz miatt indokolt a lakótér elemelése a talajszinttől, vízparti helyzetekben pedig teraszáról a nádasok felett is kilátás nyílt a szabad vízfelületre. Az emeleti lakószint alatt többcélú fedett-nyitott tér alakult ki, amely gépkocsi

tárolásra, vagy egy ping-pong asztal felállítására is alkalmas volt. A mindössze 30 m² alapterületű Tulipán lakóterében három hálófülkét is el lehetett különíteni, ami biztosítani tudta a személyes elvonuláshoz szükséges minimális teret. De emellett egy főzőfülke, WC és mosdó blokk is elfért a praktikus kialakított alaprajzon. A 40 m²-es Tátikában szintén három hálófülkét lehetett elkülöníteni, a vizesblokk és a főzőfülke azonban valamivel tágasabb volt az előző típusénál. A tervek adaptálása többféle változatot is lehetővé tett, például a lépcsőt az emeleti hosszanti lodzsával párhuzamosan, arra merőlegesen, vagy az épület oldalában is elhelyezhették. A Tulipán és a Tátika praktikus kialakításukkal az egyik legkedveltebb típustervcsaláddá vált és a tó körül számos különböző helyszínen építették fel.

18. Honvéd üdülő, víztorony, Balatonakarattya

Rádai György, Reitter Ferenc (szerkezettervező)

1970

Balatonakarattya, Tompa Mihály utca 1. / Vasút utca

A Honvéd üdülő 031-811 jelű létesítménye a kilátóval egybe épített víztorony, amely a külvilágtól elzárt terület messziről is jól látható tájeleme. Aligához hasonlóan ugyanis a tópart más szakaszain is kialakítottak olyan zárt üdülőterületeket, ahol sem csak egy-egy villát államosítottak, hanem egész telepeket kerítettek el. Az Akarattya és Kenese határán fekvő Honvéd üdülő a korábbi Székesfővárosi tisztviselők üdülőtelepe államosításával jött létre. A korábban Keneséhez tartozó mocsaras partszakaszt 1917-ben vásárolta meg a Székesfővárosi Alkalmazottak Segítő Alapja és az 1920-as években a fővárosi tisztviselők üdültetésére Lavotta Gyula tervei alapján egy üdülőkomplexum kiépítése indult el. Az üdülők mellett nyaralók számára is parcelláztak telkeket, itt épült fel Kotsis Iván egyik legismertebb balatoni nyaralója Kresz Károly részére. A kommunista hatalomátvételt követően az üdülőket és a nyaralókat körbekerítették, majd a Néphadsereg számára államosították. A szocializmus idején további szálláshelyekkel bővítették a Honvéd üdülőt, a terveket más kiemelt állami feladatokhoz hasonlóan terveket az Általános Épülettervező Vállalatban készítették el: ekkor épült meg a modern Napfény szálló, az új éttermi és konyha egység Rajkányi Lajos tervei szerint, valamint fejlesztették a kiszolgálást biztosító háttérinfrastruktúrát is. Ebbe a fejlesztési sorba illeszkedett az új víztorony felépítése is, amelyet egy fedett galériás kilátószinttel építettek egybe. A kiviteli tervek 1969 márciusára készültek el az Általános Épülettervező Vállalatban Rádai György építész és Reitter Ferenc szerkezettervező együttműködésével. Az elzárt területen álló víztornyot a csittényhegyi vasútmegálló felől lehet megfigyelni.

19. Posta és üdülőépület, Balatonkenese

Marosi Miklós, Staut Tiborné

1972

Balatonkenese, Balatoni út 65.

A balatonkenesei posta a lakossági ügyfelek kiszolgálása mellett a postai dolgozók üdültetését is szolgálta. A funkciók kombinálása nem egyedi, más balatoni posták esetében is találkozhatunk hasonlóval. A Soproni Postaigazgatóság megbízásából 1968 és 1971 között épült fel, majd az üzembe helyezési munkálatokkal a következő évben adták át az ügyfélforgalom számára. A főút mellett elhelyezett hosszanti épülettömegben egymástól elválasztva szervezték meg a forgalmi irányokat. Az ügyfelek a főút felől léphettek be a földszinti ügyféltérbe, az üzemi bejáratot viszont az épület átellenes oldalán fekvő üzemi udvarból nyitották meg. A létesítményben automata távbeszélő állomás is üzemelt. A szolgálati lakás lakói és az üdülők számára szintén a főút felől nyílt egy elkülönített bejárat. A kissé elemelt épülethez nyersbeton lépcső és korlát vezet fel. A kétszintes kompozíció a funkcionális kettősséget is kifejezi: a földszint üvegfalakkal határolt transzparens felvételi tere fölött az emelet privát használatú, ugyanakkor kissé szikár szerkesztésű zártabb tömege lebeg. A kompozíciót az 1980-as évek közepén egy főútra merőleges további üdülő épüleategységgel bővítették és a homlokzatot vízszintes árnyékolósávok felhelyezésével átépítették. A későmodern postaépületek ma is meghatározó elemei a balatoni településközpontoknak, bár a posták fokozatos funkcióvesztése veszélyezteti a hálózat fenntartását. A későmodern épületállományt azonban érdemes lenne megőrizni és felfedezni bennük az újrahasznosítás lehetőségét.

20. Nitrokémiai gyártelep, lakóépület, Balatonfűzfő

Tkálics Ferenc

1971

Balatonfűzfő, Irinyi János utca

Fűzfőgyártelep lakótelepi részét a Magyar Lőporgyár Rt. üzemének áttelepítésével egyidőben, 1922-ben kezdték el tervszerűen kiépíteni. A stratégiai szempontból fontos vegyipar áthelyezésére a trianoni határváltoztatások miatt volt szükség. Az erdős terület rejtekén felépített gyár mellé dűsan fásított, kertvárosias lakótelepet építettek. A gyártelep bővítését a szocializmus idején is folytatták, 1971-ben az Irinyi János utca mentén két darab, egyenként 18 lakásos lakóépületet építettek fel. A terveket a Veszprém megyei Tanács Tervező Vállalatban Tkálics Ferenc készítette el. A két épület beépítését három-három szekcióból állította össze, amelyek közül egy-egy eltolásával kísérelte meg a merev beépítési struktúra fellazítását. Az északi oldalra a konyhát, a fürdőszobát és a lépcsőházat, a déli oldalra a lakószobákat helyezték. A modern életvitelhez igazodó, komfortos lakásokba a konyhabútort és a lakásszekrényt is előre beépítették, az alagsorban közös szárító, hőközpont és lomkamrasor is rendelkezésre állt. A homlokzatokat egyszerű anyagok használatával tagolták: a lábazati szintet péceli fehérmészkövel, az emeleteket fehér kőporos vakolattal burkolták. A garázsokra lakozott deszkalapokból készült ajtókat helyeztek, mellettük üvegtégla bevilágításávok engedtek fényt a zárt térbe. Fűzfőgyártelep rejtőzködő világa őrzi különleges atmoszféráját, érdemes bejárni a kertvárosias lakótelepet, ahol ma is ligetes környezetben fedezhetjük fel a különböző korszakokban épült társasházak különleges karakterjegyeit.

21. Balaton uszoda, Balatonfűzfő

Patonai Dénes

1982

Balatonfűzfő, Uszoda utca 1.

A Fűzfői Atlétikai Klub hellén stadionokat idéző, hegyoldalba vájt sportpályája mellett építette fel a Nitrokémia a korszerű Balaton uszodát. A különleges szerkezeti megoldásokat igénylő épület terveit Patonai Dénes 1978-ban készítette el az IPARTERV-ben, munkáját Ybl-díjjal ismerték el. Az 1979-1981 között felépített komplexum három egységből áll: egy nagyfesztváolságú, lelátóval kiegészített uszodatérből, az uszodához kapcsolódó öltözők, kiszolgáló helyiségek és a tanmedence egységből, valamint a lábakra állított medencék alatt szabadon kialakíthatóvá vált gépészeti térből. A tervező a terepadottságokhoz igazította az uszodát: a látogatók az előcsarnokból a lelátó felső szintjére tudnak belépni, majd onnan lefelé lépcsőzve érhetik el a medence szintjét. Az 1982-ben átadott sportlétesítményben egy 50x21 méteres 2 méter mély versenymedencét és egy 8x16 méteres 0,8 és 1, 3 méter között mélyülő tanmedencét helyeztek el. Az öltözőben 36 db váltókabin és 528 db öltözőszekrény várt a sportolókra, miközben a szurkolókat 218 férőhelyes lelátó, a kiemelt vendégeket pedig protokoll- és sajtópáholy fogadta. Különösen látványos a nagyfesztváolságú uszodatér áthidalása: a 12 méterenként felállított pillérekre 31,20 méteres fesztváolságú előregyártott vasbeton szekrénytartókat fektettek fel, ezekre pedig lágybetétes TT paneleket helyeztek. A sportlétesítményt 1982-ben adták át és mára a magyar úszósport bázisává vált. A hegyoldalba süllyesztett uszodatérből három irányban szintmagas üvegfelületeken keresztül nyílik kilátás a környező tájra, feloldva a külső és a belső tér határát.

22. Gimnázium és kollégium, Balatonalmádi

Ruttkay Gyula, Horváth Gábor

1988

Balatonalmádi, Rákóczi u. 39.

A kéttannyelvű gimnázium és kollégium téglaburkolatos épületegyüttese a korszak kései alkotása, megformálása regionális és posztmodern árnyalatokat mutat. A fejlesztés Veszprém és Balatonalmádi hagyományosan szoros kulturális kapcsolatát is érzékelteti: a terveket Ruttkay Gyula és Horváth Gábor a Veszprém megyei Tanács Tervező Vállalatban a Veszprém Megyei Művelődési Osztály koordinálásával készítette el, a kivitelezést pedig a Veszprém Megyei Tanács Építőipari Vállalat végezte. Az iskolát Almádi északkeleti részén egy szolgáltató és ipari sávba telepítették, ebből adódóan is az oktatási épület beépítési formája

befelé forduló. Az U alaprajzú beépítés egy közel négyzetes alaprajzú udvart ölel körbe, amely nemcsak az épület geometriai középpontját jelöli ki, de az iskola hétköznapi életét is szervező központi térré vált. A 10 tantermes gimnáziumhoz egy 200 fős kollégium kapcsolódik, ahol három szinten négyfős szobákban szállásolják el a diákokat. A tanárok számára külön sorházas beépítésben szolgálati lakásokat biztosítottak, amelyekhez fedett kocsibeálló és kis átriumudvar is tartozik. Az épületegyüttes összetett formálását előregyártott és egyedi szerkezeti elemek kombinációja adja: a szerkezeti rendszert a GYŐRVÁZ elemeiből tervezték meg, amelyre egyedi szerkezetként alacsony hajlású tetőt helyeztek. Az iparosított anyagok mellett a közlekedő és zsibongó terekben ragasztott fa tartószerkezetek és téglaburkolatú felületek is megjelennek. A történeti és modern, hagyományos és előregyártott formálás kettőssége nemcsak a posztmodernbe hajló korszak sajátossága, hanem az épület ellentmondásos helyzetére adott reflexió is: az iskola bensőséges világát a város peremén egy vegyes használatú övezetbe kellett integrálnia a tervezőknek.

23. Aurora hotel, Balatonalmádi

Kürthy László

1969

Balatonalmádi, Bajcsy-Zsilinszky u. 14.

A hatvanas évek második felében meginduló szállodafejlesztési program keretében építették fel az Almádi fölé magasodó 12 emeletes toronyszállót. A Balaton-parti szállóktól eltérően nem a tóparton, hanem a 71-es út feletti lankás domboldalba, az 1890-ből származó Véghegy villával egy telken építették fel, ami még inkább léptéktelenné teszi az épület településképi megjelenését. A szálloda tervei a KÖZTI-ben Kürthy László vezetésével készültek el, a konstruktőr Adamecz István közreműködésével. A 240 szobás toronyépülethez a földszinten további kiszolgálóegységek és tágas park kapcsolódott. Kezdetől fogva problémát jelentett viszont az országúton és a vasúton való átkelés a tópart felé, ezért az átadást követő évben a közút és a vasút felett egy csigalépcsőben végződő gyalogos felüljáró is épült – a keszthelyi Helikon szálló gyalogoshídjához hasonló szerkesztéssel. A szálloda elkülönített strandját 1971-ben adták át. Az eredetileg csak idényhasználatra épült szállodában nem volt fűtőberendezés. A belső építészeti terveket Hornicsek László készítette el, a közösségi terekben Borsos Miklós, Kornis Dezső és Artner Ottó képzőművészeti alkotásai voltak láthatóak. A teraszokat összekötő és a felüljáróhoz vezető íves lépcső oldalán pedig Kerényi Jenő bronz kompozícióját helyezték el. A ház eredeti homlokzatképzésénél a tervező a szoborszerű tájképi helyzetet szerette volna értelmezni: a négy oldal egységes megjelenését a körbefutó homlokzati rácsstruktúra adta, amely a legfelső szint zárófödémén is túlfutva a tetőfelépítményeket is egységes épülettömegként fogta össze. A szakmai közvélemény azonban a korszak más tóparti toronyszállóihoz hasonlóan kritikusan fogadta a domboldalba telepített nagyléptékű épületet. 2005-ben jelentősen átépítették, a rácsstruktúra helyett új homlokzati felületképzést kapott és ma már Hotel Ramadaként üzemel.

24. Pannónia (Auróra) étterem, Balatonalmádi

Raáb Ferenc

1964

Balatonalmádi, Városház tér 4.

A korszak egyik legmodernebb vendéglátóhelyének számító Pannóniát a balatoni éttermekre szakosodott Raáb Ferenc tervezte meg a KÖZTI-ben a hatvanas évek első felében. A nemzetközi színvonalú beruházás a Balatoni Intéző Bizottság, a Vendéglátóipari Főigazgatóság és az Építésügyi Minisztérium együttműködésében jött létre. Az étterem rekord gyorsasággal készült el, a Veszprém megyei Állami Építőipari Vállalat már kilenc hónappal a kitűzött céldátum előtt végzett a munkával. A főút mellé telepített étterem hamar népszerű hellyé vált, a nevét azonban később megváltoztatták és az időközben felépült hotellel azonos Auróra nevet vette fel. 1968-ban Martsa István Napozó nő című alkotását helyezték el az épület mellett, a szobor később tovább vándorolt, jelenleg a strand mellett a Szent István sétányon látható. Bár az épület visszakapta a Pannónia nevet, ma már nem étteremként üzemel: újrahazsnosítását követően a Pannónia Művelődési Központ és Könyvtárnak ad otthont. Főút felőli homlokzatát átalakították, a bástyaszerű kiegészítés és a bejáratí térfal elem jelentősen eltér az eredeti modern kompozíciótól.

25. 24 lakásos OTP lakóház, Balatonalmádi

Veszprém megyei Tanácsi Tervező Vállalat

1980

Balatonalmádi, Hétvezér utca 2.

Az OTP 24 lakásos lakóháza a hetvenes évek folyamán egy elhúzódo tervezési folyamat eredményeként épült fel a Hétvezér utcában. A meredek utca Almádi központjából a Györgyi Dénes Általános Iskola épületéhez vezet fel. A tervezője nevét viselő, 1948-ban elkészült iskolaépület szomszédságában áll a négyszintes lakóház. Az eltolt tömbökből lépcsőzetes beépítési formát kirajzoló lakóház tervezését már 1971-ben kezdték a Veszprém megyei Tanácsi Tervező Vállalatban, kezdetben a pályája elején járó Kovács Lajos dolgozott a terveken, de a kivitelezés megkezdése előtt elhagyta a vállalatot és végül csak 1980 őszére készült el az épület. A fűrészfogas beépítés az utca ívéhez illeszkedik, miközben a lejtés következtében fokozatosan növekvő alagsori szintmagasság az alsó két tömb aljában már garázsok elhelyezését is lehetővé tette. Az utcafrontra 20 lakás nyílik, egy további épületszárny a tömbbelső felé néz. A lakásokhoz erkélyek is kapcsolódnak, amelyeket a tömbök eltolásában alakítottak ki. Almádiban szintén OTP lakóházakként épültek fel a Petőfi Sándor utcában álló négyszintes társasházsor egységei. A 16 lakásos épületek terveit Horváth Györgyné készítette el 1969-ben, az építkezés 1971-re készült el. A korszak lakóházépítészetéről szerzett ismeretek kibővítéséhez érdemes átsétálni a közeli helyszínhez is.

26. Autóbusz-pályaudvar, Balatonalmádi

Nyíri Mária

1976

Balatonalmádi, Jókai Mór utca, buszpályaudvar

Az 1968-as második Közlekedéspolitikai Konceptió új helyzetet teremtett a helyközi közlekedésben. A hatvanas évek végén lezajló közlekedéspolitikai „reform” a vasúti mellékvonalak helyett a közúti közlekedést helyezte előtérbe, aminek következtében a Veszprém-Alsóörs vasútvonalon 1969-ben megszűnt a forgalom. A helyközi közlekedés átszervezésével Almádi az autóbuszjáratok csomópontjaként jelent meg a térképen és szükségessé vált egy új autóbusz állomás felépítése. Az eredtileg 11 kocsiállással és 3 parkolóállással rendelkező buszpályaudvart a hozzákapcsolódó állomásépülettel a IV. ötéves terv keretében 1976-ban adták át. Terveit Nyíri Mária készítette el az Út-, Vasúttervező Vállalatban. Az építésznő nevéhez számos karakteresen megformált buszpályaudvar fűződik az országban, például a Győrben, Dunaújvárosban és Dunaföldváron. Almádiban a település központjában, az Auróra (korábbi Pannónia) étteremmel szemközt felépült állomás vertikális és horizontális formái szoborszerű kompozíciót alkotnak a parkosított környezetben. A ferde síkokkal metszett hengeres formákban az utasforgalmi helyiségek találhatók, a lágy vonalvezetésű vízszintes síkfelületek pedig a peronokat fedik. Az utasoktól elzárt forgalmi helyiségek a kompozíció közepébe rejtve szigetszerűen különülnek el. Az épület ma is eredeti funkciója szerint üzemel, bár vannak üresen álló helyiségei: érdemes lenne a különleges formájú épületet kulturális céllal revitalizálni.

27. Sporttelep, Balatonalmádi

Borosnyay Pál

1967

Balatonalmádi, Véghely Dezső utca 10.

Almádi különleges hangulatú, vízparti labdarúgópályáját nemzetközi mérkőzések megrendezésére is alkalmas, ötezer fős földlelátókkal, klubházzal és atlétikai edzőterekkel tervezték kiegészíteni. A fejlesztések célja vélhetően az üdülőszezonban megrendezendő gálamérkőzések voltak és nem a helyi futballklubot szerették volna a nemzetközi porondra kijuttatni. A sporttelep vízió már az ötvenes évek végén kidolgozott településfejlesztési vázlatokon megjelent. A központi strand nyugati oldalán a korábbi sportpálya körül egy „Sportliget” elnevezésű vízparti telepet alakítottak volna ki klubházzal, lelátókkal. Végül hosszas várakozás után csak a hatvanas évek második felében épült meg a sportpálya a Balatoni Intéző Bizottság és a Veszprémmegyei Testnevelési és Sport Tanács elnökségének határozata alapján. A terveket az ÁÉTV dolgozta ki, a kivitelezést a Veszprém megyei Állami

Építőipari Vállalat végezte. A beruházást előzetesen két fázisra bontva ütemezték, először a pályákat és az öltözőket, majd az ötezer fős földlelátókat és gondnoklakást terveztek megépíteni. Végül szerényebb keretek közt, egyszerűbb kivitelben építették meg a sporttelepet. A labdarúgóklub központját néhány évvel ezelőtt Almádi keleti felére helyezték át, mert a tóparti pálya vízelvezetési gondokkal küzdött, miközben a környék ingatlanfejlesztéseivel a terület helyzete is felértékelődött. Csak remélni lehet, hogy a felhagyott pálya helyén nem apartmanházak, hanem az eredeti célokhoz méltó közcélú sportliget jön létre a jövőben.

28. Lottótelep, Balatonalmádi

Bajnay Zsolt

1962

Balatonalmádi, Véghely Dezső u. 12-16.

A kedvezőbb területfelhasználás és az olcsóbb nyaralóépítés érdekében az ötvenes évek végén a tópart több pontján is javaslatot tettek sorházas társas üdülőtelepek kialakítására. Ez a kollektív nyaralási forma a sűrű beépítésű telepek közös fenntartásán alapult, miközben minden házhoz egy kis privát kertrész is tartozott. Elsőként több éves késéssel Almádiban épült fel a Lottótelepnek nevezett sorházas beépítés, ahol a nyaralók tulajdonjogát lottósorsolás keretében lehetett elnyerni. A telepek koncepciótervét Farkas Tibor balatoni főépítész Kővári Lajossal és Bajnay Zsolttal közösen alakította ki, majd ez alapján Bajnay Zsolt dolgozta ki az almádi telep részletes tervét. Az építkezés 1962-ben indult el, és az első 15 épületet 1964-ben sorsolták ki. A telepet végül 1965-ben fejezték be, ekkor már 6 sorban 44 lakóegység állt a területen. A 30 m²-es lakások csak a legszükségesebb funkciókat tartalmazták: egy lakószobát, egy főzőfülkét, valamint mosogatót, mosdót és mellékhelyiséget. A praktikus térkihasználást beépített bútorokkal és kis helyigényű mobil berendezési tárgyakkal segítették: a belső térben egy-egy ruhás- és konyhaszekrény, felfüggesztett faliszekrény, két heverő és egy asztal fért el néhány székekkel. A homlokzatot tört vonalvezetéssel visszahúzták, így a sövényvel határolt kis privát kert felé fedett veranda tér alakulhatott ki. A telep ma is erős közösséget alkot, és bár sok házat idővel korszerűsítettek, néhány egység még ma is őrzi az eredeti kialakítást.

29. Sirály étterem, Alsóörs

Mandel Tamásné (típuserv) Kun Attila (adaptáló)

1965

Alsóörs, Sirály park 1.

Alsóörs vízparti központját a hatvanas évek közepén kezdték el fejleszteni. A koncepciótervet a balatoni főépítész munkatársa, Csorba Zoltán készítette el a VÁTI-ban. A turisztikai szolgáltatásokat a Sirály park köré szervezte, a vízpartra kempinget, strandot, a park környezetébe éttermet, üzletsort tervezett. A településrendezést követően a strand terveinek részletes kidolgozására is megbízást kapott. A strandot és a Sirály parkot az önkiszolgáló étterem vízpartra merőleges tömege választotta el egymástól. Az 1500 adagos éttermi egységet az ÁÉTV títustervének adaptálásával építették fel 1965-ben. Mandel Tamásné 1964-ben dolgozta ki az önkiszolgáló étterem títustervét, amelyet a következő években számos helyszínen felépítettek a tó körül, például Tihanyban, Fonyódon és Balatonlellén. A hosszanti elrendezésben a hátsó zártabb részben a konyhaüzem működött, míg előtte nagy üvegfelületekkel a víz felé tárult fel az étterem fogyasztótér. Az acél vázszerkezetes épület tetőformája a korszak jellegzetes balatoni mintázata, de szerkezeti rendszere eltér a Polónyi Károly és Klimov Borisz által az ötvenes évek végén kidolgozott vasbeton elemektől. Talán épp a középső hosszanti vápából szimmetrikus szárnyakként felnyíló tetőlemezek inspirálhatták a Sirály étterem nevét. Az étterem mára funkciót váltott és Dexion Club néven éjszakai szórakozóhelyként üzemel. Úgy tűnik, az alsóörsi Sirály sorsa is a turisztikai víziók változó száljárását követi.

30. Kultúrház, Alsóörs

Szentmártoni Ferenc

1971

Alsóörs, Endrődi Sándor utca 49.

Az állandó lakosok és az üdülők ellentmondásos kapcsolatában közösségépítő szerepet tölthettek be a művelődési központok. Nyaranta egyaránt használták a változatos programokat kínáló létesítményeket, azonban a kulturális hálózat fejlesztése a vízparti építményekkel szemben mégis háttérbe szorult. A korszak egyik modern kultúrháza Alsóörsön épült fel, amely ekkoriban az egyik legkorszerűbb központ volt a szűkebb régiójában, sem Füred, sem Almádi nem rendelkezett hasonló színvonalú épülettel. Az egymástól távolabb fekvő ösközség és üdülőhely közti kapcsolatteremtő szerepet az épület településszerkezetben elfoglalt pozíciója is kifejezi: a két területet összekötő Endrődi Sándor utca felezőpontjában épült fel, miközben a két településrész mára teljesen össze is nőtt. A tervet a Veszprém megyei Tanács Tervező Vállalat készítette el 1966-ban és a regionális tervezőműhely számos publikációjában bemutatott alkotásává vált. A 200 fős nagyteremmel és könyvtárhelyiséggel rendelkező, kompakt épületnek a nyílászárók szikár rendje fegyelmezett külsőt adott. A téglafalaival ipari épületnek látszó ház szinte gépies tárgyszerűségét a vápában összemetsződő tetősíkok dinamikája oldja fel. A jelentősen elhúzódozó építkezés 1971-re végül társadalmi munka segítségével készült el. A ma Alsóörsi Eötvös Károly Művelődési Ház és Könyvtár néven működő közintézményt 2021-ben a Nedár & Dóczy Építész Stúdió tervei alapján újjáépítették, a hőszigetelési igények miatt a téglafalakat átépítették és az önkormányzati hivatalnak otthont adó szárnyal bővítették. A pergolával bezáródó U alakú bővítés egy új, köztérként is funkcionáló udvart keretez a település középontjában.

31. Állami Gazdaságok Közös Üdülője, Csopak

Édes Vilmos

1970

Csopak, Szépkilátó utca 38

Az új vállalati üdülők építése csak a hatvanas évek közepétől kezdett el felfutni, kezdetben a régi államosított épületeket használták a dolgozók üdültetésére. Az előregyártott szerkezeti rendszerek alkalmazásával azonban az évtized második felében már egyre nagyobb számban épültek fel az új üdülőegységek. A vállalatok számára az üdülőépítés célterületeit a regionális terv alapján jelölték ki. Csopak vízpartjának keleti szakaszán több különböző vállalati csoport is építkezett, ezek közül kiemelendő az állami gazdaságok közös üdülő építési programja, amelyet több ütemben fejlesztettek. A beépítési terven az elkészült tömbökön túl még további épületegységek is szerepeltek, ezek azonban végül nem valósultak meg. A ma Hotel Holiday néven üzemelő üdülőépületet az UNIVÁZ rendszerével alig egy év alatt építették fel. A házban 300 vendég számára tudtak szállást biztosítani, a parkban külön éttermi egységet, tekepályát és focipályát is elhelyeztek. A kivitelezésről tudósító hírekben kiemelték, hogy a hegyoldalba épült üdülő magasabbra emelkedik, mint a füredi Annabella szálló. A különleges adottságot kihasználva az épület tetején egy tetőteraszt és presszót is kialakítottak a panoráma élvezéséhez. Az éjszakai vállalati események hangulatának fokozására a terasz külső peremére kandelábereket szereltek, a többszint magasságban álló lámpatestek ma is szürreális látványt adnak. Érdekes még megnézni Csopak másik érdekes korabeli üdülőjét: a Dunai Kőolajipari Vállalat 1978-ban Roth János tervei szerint építette fel az üdülőházát. Az egyedi struktúra monolit, előregyártott és szerelt elemek kombinációjából állt össze. Az Örkény István sétány keleti végén ma is látható az épület, de karakterét jelentősen eltorzította egy groteszk dongafedésű tetőtéri szintráépítés.

32. Strandfürdő és bisztró, Balatonfüred

Farkasdy Zoltán, Balla Gyula

1962

Balatonfüred, Tagore sétány, 5.

Balatonfüredet a gyógyturizmus és a nemzetközi vitorlássport központjának jelölte ki a Balatonkörnyéki Regionális Terv. Az összetett profil a város komplex fejlesztését kívánta, egymást követték a hotel és üdülő építkezések, miközben a szívkörházat, a településközpontot és a vízisport telepeket is fejlesztették. A város megnövekedett vendégforgalmához igazodva a strandok kapacitását is növelni kellett. A régi strand méltatlan lezárása volt a sétánynak, ezért egy új, 2500 főt kiszolgálni képes strand rendezett kialakítására volt szükség. A tervek elkészítésére Farkasdy Zoltán kapott megbízást, aki a második világháború végén Dániába került fiatal építészcsoporthoz tagjaként megismerhette a

skandináv modern építészet természetközeli karakterét. Az arácsi strand kialakításában is felfedezhetjük a helyi adottságokra érzékeny alkalmazkodást és a természetes anyagok alkalmazását. Az építész a faszor ritmusát követő, kétszintes egységekkel tagolt épületet tervezett, hogy minél kevésbé zárja el a sétálók előtt a Balaton látványát. Az emeleti kabinok falai csónaklakk bevonatú horonyeresztékes deszkákból készültek, az acél főtartókra ültetve fa szelemenek hordták a sárga hullámos poliészter lemez tetőfedést. A fejlesztés első ütemében négy darab félnyereg tetővel fedett épületegység készült el, amely 1700, maximális kihasználtsággal 2000 fő kiszolgálására volt alkalmas. Ehhez kapcsolódott a régi révőrs épülete, amelyet szintén a kompozíció részeként újított meg: az emeleten az új faburkolati réteg mögött megtartotta a révőrs helyiségeit, de a földszinten a bisztró-presszó önkiszolgáló konyháját helyezte el. Később további három egységgel bővült az öltöző sor. Az arácsi strandot a rendszerváltás után Esterházy strandra nevezték át. Az öltözősort 2005-ben Horváth Gábor tervei alapján újították fel és bár a jellege emlékeztet az eredeti koncepcióra, a részletei már kortárs megoldást mutatnak.

33. Annabella szálló, Balatonfüred

V. Pázmándi Margit

1968

Balatonfüred, Deák Ferenc u. 25.

Pázmándi Margit tervezési megbízásában a siófoki szállodasor füredi adaptálása szerepelt: az arácsi part fölé emelkedő lejtőn kellett volna a típusszállót háromszor egymás mellé elhelyeznie. Ennek a típusnak a felépítését ugyanis addigra már begyakorolták a kivitelezők, a három siófoki hotel mellett Tihanyban is adaptálták a szállótervet. A fiatal, mindössze 35 azonban építésznőnek viszont sikerült meggyőznie a beruházót, hogy a helyszín különleges adottságaihoz alkalmazkodva ne három tömböt illesszenek a hegyoldalba, hanem a három egység összetolásával egy összefogott, a szőlősorokkal tűzdelt lejtő felett lebegő hosszanti tömeget helyezzenek el, alatta pedig a hegyoldalba illesztve a kiszolgáló egységeket rejtette el. A kompozíció erején túl a gazdasági szempontok is hozzájárultak a terv elfogadásához: a három közlekedőmag helyett az összefogott tömegben csak két közlekedőmagot kellett megépíteni. Az eredetileg 850 fős, szezonális használatra kialakított szállóhoz 1500 adagos konyha, 600 fős étterem, presszó és üzletsor kapcsolódott a főtömeg alatt elnyúló épületrészben. Pázmándi Margit nagyvonalú víziójában a hatszintes középfolysós hotel lábakra állítva lebegett a táj felett. A folyosókat összekötő két vertikális közlekedőmag az épület zárófödéme fölé magasodtak és kiszélesedő fejezetük kilátóplatformként szolgált. Az épület jellegzetes homlokzati színezetét loggiák előtt körbefutó kék idolizált üveg mellvédsorok és a födémlemezek fehér műköburkolatának kettőssége adta. A szálló a Hungarhotels balatoni szállófejlesztési programjának első megvalósult eleme lett, Pázmándi Margit tervét pedig Ybl-díjjal ismerték el.

34. Szívkórház pavilonjai, Balatonfüred

V. Pázmándi Margit

1978

Balatonfüred, Tagore sétány

Pázmándi Margit neve összeforrt Balatonfüred fejlődésével. Az Annabella szomszédságában fekvő szívkórház bővítésére szintén az építész kapott megbízást, aki a tereplépcsőre átlós elhelyezéssel három darab négyzetes tömböt helyezett el. A tömbök átlós elforgatása lehetőséget adott arra, hogy minden szobából a Balatonra lehessen látni: a loggiás betegszobák a Tagore sétány irányába, míg az orvosi és ápolási helyiségek a hegyoldal felé néznek. A háromszintes 100-100 ágyas egységek elkülönülten működnek, azonban a hegy felőli sarkukon hosszanti közlekedőtér köti össze őket. A háromszintes folyosóépület egy-egy szintje elkülöníti a gazdasági, a vendég, valamint az orvosi forgalmat miközben a régi kórházépülettel is kapcsolatot alakít ki. A két végét egy-egy hengeres vertikális közlekedő zárja le. A négyzetes tömbök Füred klasszicista hagyományaira utaló belső átriumokat rejtenek, amelyek a földszinten eredetileg kolonnádokkal nyíltak fel a táj felé. Az alagútszalus technológiából adódóan a loggiáknál lehetőség nyílt az árnyékolást is elősegítő, visszalépcsőző homlokzatképzésre, a kiszolgáló homlokzatok viszont visszafogott, egyszerű felületképzést kaptak. A rendszerváltás után a kórház vezetése újabb fejlesztéseket tervezett a kórház működésében és bár felmerült Pázmándi Margit neve is a tervek elkészítésére, a megbízást végül nem ő kapta és az eredeti koncepcióját jelentősen eltorzítva a pavilonokat magastetős kialakítással építették át.

35. Kisfaludy társasüdülő telep, Balatonfüred

Szabó Iván, Vágó Árpád

1984

Balatonfüred, Kosztolányi Dezső utca

A társasüdülő telep új fogalmat vezetett be a szocialista üdültetési programok világába: a kísérleti műfajjal a vállalatok, az intézmények és a szervezetek különböző üdülőépítési igényeit kívánták összehangolni és a fejlesztéseknek egységes keretet adni. A kollektív beépítési forma lehetőséget adott, hogy a korszakban már sűrűn beépült tópart további terhelését csökkentsék. A vállalatok egyéni, elaprózódó építkezései helyett egységes beépítésben közös étteremmel és gondnoki szolgálattal oldhatták meg a szervezetek üdülési igényeit. Az összehangolt adminisztrációval a fenntartás is egyszerűbbé és gazdaságosabbá vált, a kisebb léptékű üdülők és külön-külön megépített éttermek helyett pedig a társasüdülő területigénye is racionalizálható volt. Arács keleti határán fekvő beépítetlen terület fejlesztésére a VÁTERV egységes rendezési tervet készített, amely a főút és a Mészöly Géza utca közt társasüdülőtelepet, a part felé pedig vállalati üdülőket helyezett el. A társasüdülőtelep az ÉGSZI-INVESTORG beruházásában valósult meg, de a fejlesztés rendkívül lassan haladt az építőipari kapacitások korlátjai miatt. A társasüdülőtelep eredeti

beépítési terve négy, három és egyszintes épületeket tartalmazott, bennük összesen 700 üdülőegységgel. Ugyanakkor az apartmanok kialakítása már kevésbé volt változatos: az alagútzsalus technológiával kivitelezett 25 m²-es lakóterekben egységes rendszerben főző előteret, fürdőszobát és egy lakószobát alakítottak ki, az apartmanokhoz erkélyek is kapcsolódtak. A rendezési tervben az üdülőtelep előterében a vállalatok számára kialakított vízparti területen épült fel a Paksi Atomerőmű üdülője 1984-ben, érdemes megnézni a közelben álló különleges körformájú épületet is.

36. Vasútállomás és autóbuszállomás, Balatonfüred

Kővári György

1973

Balatonfüred, Castricum tér 1.

A Balatonra induló vonatok budapesti honállomásával, a Déli pályaudvar későmodern épületével közel egyidőben tervezte meg Balatonfüred új vasútállomását Kővári György a MÁVTI-ban. Mindkét állomásra jellemző a terepadottságokhoz alkalmazkodó, a szintkapcsolatokban formaképzési lehetőségeket kereső monumentális tömegképzés. Az északi part fővárosa számára megtervezett nagyvonalú állomásépület 141,5 méteres hosszúsága, 27 méteres szélessége és 21 méteres magassága ugyanakkor ma már túlméretezettnek tűnik, az utasváró emeleti tere évek óta kihasználatlan. A vasútállomás megépítése jelentős városfejlesztési lépés volt: az új felvételi épület ugyanis átkerült a tópart felőli oldalra és egy autóbuszállomás is kapcsolódott hozzá. Az épületből kiinduló aluljáró nemcsak a vágányokhoz való eljutást szolgálta, de a város északi és déli része közt is gyalogosátjutást biztosított. A vertikális és horizontális tömegelemek kompozíciója a vágányok és a közút közti szintkülönbséghez is alkalmazkodott. A vasútüzemi helyiségeket rejtő négyszintes toronyépület két egymás mellett finoman eltolt kőtömb szerű elemből áll, alatta egy a töltés oldalában hosszan elnyúló kétszintes váróterem alakult ki, amely támfalként simult a töltéshez. Az épületet a 2010-es években egy elhúzódó felújítása folyamat eredményeként két ütemben Gyarmati Tamás majd Tóth Zoltán tervei szerint építették át. Az eredeti kompozíciót megtartották, de a homlokzatburkolatok anyagát módosították: eredetileg a plasztikusabb vertikális üzemi tömb jelent meg nehezebb elemként, amit a hosszanti váróterem könnyed fémlemez burkolata ellensúlyozott. A felújítást követően azonban váróterem is a nehezkesebb, és kissé modorosabb csiszolt kőlapburkolatot kapott, ezzel elvesztve az eredeti koncepcióban rejlő kontrasztot.

37. Füred Áruház, Balatonfüred

Kovách István

1975

Balatonfüred, Jókai Mór u. 17.

Füred legforgalmasabb csomópontjában, a régi benzinkút épületével szemközt épült fel a Füred Áruház a helyi ÁFÉSZ megbízásából. Tervezője a SZÖVTERV-ben dolgozó Kovách István volt, aki az áruházak tervezésére specializálódott, de 1964-ben a leégett füredi Halászcsárda újjáépítését Makovecz Imrével közösen tervezte meg. Az étterem jelentős átépítésekkel de ma is áll a 71-es út és a tópart között. Közel tíz évvel később készítette el a Füred Áruház terveit, a munka során az a Gerle János volt tervezőtársa, aki később Makovecz teoretikusaként vált idehaza és külföldön egyaránt ismertté. Az áruház kivitelezését a Veszprém Megyei Állami Építőipari Vállalat vállalta, de kapacitás problémák miatt csak lassan tudott haladni – ellenben jó színvonalon dolgozott, amit a tervező is kiemelt az épület ismertetésénél. A csomópont nyugati oldalán fekvő telek az utcaszinthez képest mélyebben fekszik, ebből adódóan lehetőség nyílt az áruátvevő, a szociális és gépészeti helyiségek, valamint a nyitott parkoló földszint alatti, vásárlóktól elkülönült elhelyezésére. A földszinten, azaz a bejárat szinten egy ABC működött a szükséges raktárakkal és előkészítő helyiségekkel. Felette az első emeleten az áruház tágas eladótere várta a vásárlókat, de szintén itt helyezték el a raktárt és az irodát. A belső térben a padlót tardosi vörösmárvánnyal, a pilléreket fehér műkövel az álmennyezetet fehér alumíniummal burkolták. A külső homlokzatburkolat hézagosan illesztett, fehérre festett alumíniumlemezekből alakították ki. Eredetileg könnyűszerkezetes épületet terveztek, de végül át kellett tervezniük monolit vasbeton szerkezetűre 9x9 méteres gombafejfödémes raszterrel.

38. Baricska társasüdülő, Balatonfüred

Szabó Iván

1972

Balatonfüred, Mikszáth Kálmán u. 3-33.

Az egyre inkább besűrűsödő tóparti üdülőtelepeken a hatvanas évek végére kezdtek elfogyni a beépíthető telkek, ami a kollektív üdülés új formáinak kialakulását eredményezte. A sűrűség orvoslására és a gazdaságos építés elősegítésére ekkor jelentek meg az új beépítési mintázatokat mutató társasüdülők. A kezdetben spontán kezdeményezések lakossági társulásai eredményeként megszülető többszintes üdülők a mai apartmanházak előzményének is tekinthetők. A déli parton Fonyód és Lelle térségében például a partszakaszhoz kötődő kaposvári és fonyódi csoportok szövetkeztek az üdülők felépítésére. Az első kissé esetlen formában megvalósult kísérletek után a társasüdülők ügyét a balatoni főépítési hivatal karolta fel és már szervezett formában, központi irányítással kezdték el a társasüdülők építését. Az új műfaj kidolgozásában fontos szerepet vállalt Szabó Iván, akinek Füreden három nagyobb társasüdülőtelepe is felépült. A nyugati oldalon fekvő Baricska társasüdülőt követően a központ közelében felépült a Neptun társasüdülő, keleten pedig a vállalatok számára a Kisfaludy társasüdülő.

A három üdülőtelep közül kétségtelenül a közel 3 hektáros 25 méteres szintkülönbségű lejtős területen fekvő Baricska társasüdülő az igazán látványos beépítésű. A település szélén szőlőültetvények közt felépített üdülőegység nevét a közeli Baricska csárdáról kapta. Az

építkezést az OTP koordinálta, az 1968-ban elkészült eredeti terv alapján 215 lakóegységet szerettek volna elhelyezni a területen. A lejtős terepre a rendkívül változatos különböző épületformákat terveztek, a tervrajzokon teraszos lépcsőző épülettömegeket, többszintes apartmanházat és átriumos elrendezéseket is láthatunk. 1972-re készült el a fejlesztés első üteme a Baricska lejtő alsó szakaszán 176 üdülőegységgel. Három épületcsoportban 5-5 épületet helyeztek el, amit a közös park felé forduló sávház egészített ki. A különböző épülettípusokban a lakások kialakítása is változatossá vált: 25 és 36 m² többféle elrendezéssel dolgozták ki az egységeket. A hetvenes évek végére a felső területen is felépült egy házsor, de nem sikerült teljes egészében megvalósítani az eredetileg kidolgozott beépítést. A kollektív üdülés ideáját megvalósítva a sávház földszintjén közcélú helyiségeket helyeztek el, amelyek a közös parkosított kert használatát szolgálták.

39. Hotel Marina, Balatonfüred

Mányoky László, Bedécs Sándor (belsőépítész)

1969

Balatonfüred, Széchenyi István u. 26.

A hatvanas évek második felében kibontakozó szállodaépítési hullám a belföldi vendégek mellett már egyre inkább a külföldi, különösen a nyugati turisták megfelelő színvonalú ellátását szolgálta. A devizabevétel növelése ugyanis nélkülözhetetlen volt az államháztartás stabilitásához. Bár a modern tájképet formáló nagyobb léptékű épületek megjelenését az 1962-ben lezajló, a nyugati vendégek felé nyitó turizmuspolitikai fordulat következményének tekinthetjük, valójában már az 1958-as Balatonkörnyéki Regionális Tervben is előre vetítették a nagyobb léptékű hotelegységek felépítését. A Balatoni Intéző Bizottság építésze, Bajnay Zsolt a hatvanas években dolgozta ki a beépítés tanulmánytervét, ahol több különböző léptékű szállásegység kompozíciójaként formálta meg a város nyugati partszakaszának beépítését. A tanulmányterv alapján a 840 ágyas szálló és motel megtervezésére a KÖZTI főmérnöke, későbbi igazgatója, Mányoky László kapott megbízást 1967-ben. Az összetett kompozíció vertikális és horizontális tömegelemek nagyvonalú játékából épül fel. A 15 szintes toronyépület mozgalmas elrendezése önmagában is három, egymáshoz képest eltolt hasázból áll össze, miközben a vertikális közlekedőmag önálló központi elemként emelkedik ki. A szállóegységek alatt egy horizontális „lepénynek” nevezett épülettömegben helyezték el a kiszolgáló funkciókat, köztük az előcsarnokot, a hallt, az 1200 adagos konyhát, a 600 fős éttermet, a 300 fős cukrászdát és a 200 fős bárt. Ehhez kapcsolódik a vízpart mellett hosszan elnyúló lábakra állított 81 szobás motelszárny. Az elkészült komplexum tervezőjét 1970-ben Ybl-díjjal ismerték el. A ház aljában barlangszerűen megformált bár a hatvanas-hetvenes évek legendás szórakozóhelyévé vált. A belsőépítészeti tervek Bedécs Sándor munkája aki a modern épület belső terében magyaros mintákat alkalmazott. Az étteremben elhelyezett pannókat Vankóné Dudás Júlia galgamácsai parasztasszony készítette. A népi motívumok megjelenése a háttértelepülések hagyományos világa iránt fokozódó turisztikai érdeklődést is mutatja.

40. Személyzeti szállás, Marina szálló, Balatonfüred

V. Pázmándi Margit

1969

Balatonfüred, Fürdő utca 35.

A tópart látványos fejlesztései sokáig háttérbe szorították a munkásszállások problémáit. Az üdülővendégek növekvő számával együtt ugyanakkor a tópartra nyaranta dolgozni érkezők száma is fokozatosan nőtt és a part menti településeken számukra is biztosítani kellett a megfelelő számú és színvonalú munkásszállásokat. A kevés pozitív példa közül érdemes kiemelni Pázmándi Margit dolgozói szállótervét, amelyet Füreden két helyszínre is adaptáltak. Először a saját alkotásaként felépült Annabella szálló számára tervezte meg a dolgozói szállásépületet, amelyet 1966-67-ben a tóparttól kissé távolabb, az arácsi településrészen építettek fel. Két évvel később a frissen elkészült Marina hotel dolgozói számára is adaptálta a terveket Füred nyugati részén. Az U alakú, kemény brutalista vonásokat mutató épület középső részében a közösségi helyiségeket, két szárnyában elkülönítve a férfi és a női hálósobákat helyezte el. A beépítés cour d'honneur-os elrendezésével és tornácával a Balaton-felvidék építészeti hagyományaira kívánt reflektálni. A belső térben eredetileg előregyártott donga panelekkel oldotta volna meg a földém kérdését, amivel szintén a történeti és modern szerkezetalkalmazás kapcsolatára utalt volna, a kivitelezés során azonban egyszerűbb megoldást választottak. A külső homlokzatok a funkcióhoz igazodva szikár szerkesztésűek, azonban hangsúlyos elemmé vált a sarkokon kialakított brutalista vízköpő.

41. Alsóközpont, idegenforgalmi- és postahivatal, Tihany

Bérczes István, Szittyá Béla, Gnädig Miklós (szerkesztőtervező)

1962

Tihany, Hajóállomás

A regionális tervben Tihanyt Badacsonyhoz és Szigligethez hasonlóan az egynapos kirándulóforgalom célpontjaként jelölték ki és a fejlesztések jellegét is ehhez igazították. A turisták ekkor még elsősorban hajóval érkeztek, ezért az apátság alatt fekvő személyhajó kikötő kiemelt szerepet kapott a regionális tervben, gondosan előre megtervezték a Tihanyba látogató turisták aznapi programját. A Balatoni Intéző Bizottság északi parti főmérnöke, Bérczes István átfogó rendezési tervet készített a területre, amely alapján egységes szemlélettel, de más-más építész tervei szerint valósulhattak meg az épületek. Ekkor készült el az útpályát felemelő híd (Lipták László, 1961), a Sportszálló átépítése étteremmé (Zilahy István, 1962), valamint a csemegebolt és a bisztró (Gulyás Zoltán, 1961). Az apátság felől a kikötőbe visszatérő turisták kiszolgálására azonban egy postaállomásra is szükség volt, ahol a frissen szerzett élményeiket képeslapon még a hajó indulása előtt feladhatták. Az egykori hajóállomás helyén ezért egy új, három ponton támaszkodó héjszerkezettel fedett pavilont

emeltek; a földszinten a váróteret és az idegenforgalmi hivatalt, az emeleten pedig a postát helyezték el. Az építészeti terveket Szittyá Béla és a terület rendezését koordináló Bérczes István közösen készítette el, a mindössze 5 cm vastag gömbszelethéj szerkezettervezője Gnädig Miklós volt. Az épülethez egy bazársor is kapcsolódott, amely támfalként terephez simulva kísért a látogatók útvonalát. A turizmus mára átalakult, a bazársort, a csemegeboltot és a bisztrót mára elbontották, a héjszerkezet azonban megőrizték és a 2010-es években Földes László és Sugár Péter tervei szerint vendéglátóhelyként újult meg. Bár az épület már nem eredeti formájában áll, az invenciózus héjszerkezet a modern szerkezetformálás örökségében rejlő értékeket ma is kifejezi.

42. Tihany, vasbeton híd

Lipták László (szerkezettervező)

1961

Tihany, Fürdőtelepi utca

A turisták Tihanyban a regionális terv szintjén elgondolt programot követve először az apátságához sétáltak fel, majd délután a kikötő melletti strandra visszatérve várták meg a hajó indulását. A gyalogos tömegek számára problémát jelentett azonban a part menti forgalmas műúton való átkelés, ezért a balesetveszélyes szintbeli keresztezést megszüntetendő az útpályát egy új hídszerkezettel emelték át a gyalogosútvonal felett. A 80 méter hosszú hídszerkezet a közút nyomvonalkorrekcióját is lehetővé tette, a korábbi kanyargós útvonalvezetés helyett egy nagyvonalúbb ívben haladhattak el a hegy lábánál. A gyalogosok számára látványos helyzetben megjelenő vasbeton híd a tihanyi kirándulás kapuja is, ezért különleges szerkezeti megformálást kapott. A híd alatt elhaladó gyalogosok nézőpontjából a szerkezet nagyvonalú, könnyed megjelenését kívánták elérni: a hídlemez alsó felülete egy olyan torzfelület, amely a lemez külső szegélyének egyenes éle és az egymáshoz képest eltolt pillérek összekötő hullámvonal közt alakul ki. Ez a torzfelület nemcsak a szerkezet esztétikusabb megjelenését eredményezte, de statikailag is előnyösebb és a kivitelezés során az egyenes alkotók mentén könnyen zsáuzható volt. Az útpálya két oldalán filigrán acél pálcakorlát teszi még légiesebbé a híd megjelenését. A gyalogosok útvonala merőleges helyett ferde vonallal metszi a híd tengelyét, ehhez igazítva a kikötő felőli hídfőt is elfordították és a feltöltésbe rejtették. Az eltoltan elhelyezkedő, keskenyedő hengeres lábak közt a tópart látványa plasztikus keretezésben tárul fel.

43. Révállomás, Tihany

Dianóczki János, Detre Dezső (szerkezettervező)

1962

Tihany, Rév utca, Tihanyrév kompkiható

A hatvanas években új hajókkal növelték a komp kapacitását és ezzel összhangban a rév kikötők környezetét is fejlesztették. A tihanyi révben ma is áll a háború előtt Kotsis Iván tervei szerint felépült, kőburkolatos hajóállomás, a forgalom növekedésével azonban szükségessé vált a szolgáltatások bővítése és a rév környék egységes rendezése. 1959-1962 között egymást követően épült fel a rév két új különleges megformálású épülete Dianóczki János építész és Detre Dezső szerkezettervező együttműködésének eredményeként, párosuk később a szántódi révállomás megtervezésére is megbízást kapott. Először a révhez vezető úttal párhuzamosan egy hosszanti, V formájú tetővel fedett üzletházat építettek fel. A tervezés során a rév melletti motel felépítéséből hátramaradt anyagokat is felhasználták. Bár az épület tetőformája hasonlít a Polónyi Károly által tervezett vízparti egységekhez, szerkezete azonban más megoldást követ. Az üzletházat követően a vízparton Dianóczki egy körformájú várótermet helyezett el. Az üvegfelületekkel határolt teret egy csonkakúp formájú vasbeton tetővel fedte le, középen pedig egy medencébe gyűjtötték az esővizet. Az innovatív formálás vékony szerkezeti vastagságot eredményezett, ami az épület könnyed, szezonális karakterét erősítette. Az utasok számára a pavilonban jegypénztár, poggyásztároló és mellékhelyiség is rendelkezésre állt. Az épületekkel összhangban a parkot is rendezték, műalkotásként Kerényi Jenő Legenda című szobrát helyezték el 1963-ban. A rév környék az elmúlt években elkezdett átalakulni: a pillangótetős üzletházat elbontották, helyére apartmanházakat építenek. A körpresszót korábban már többször átépítették, azonban helyi védelem alatt áll és remélhetően lehetőség lesz a szakszerű helyreállítására.

44. Kemping tűzrakó, Tihany

Dianóczki János, Detre Dezső (szerkezettervező)

1959

Tihany, Rév utca 3., Club Tihany üdülőfalu

A rév környék fejlesztéséhez kapcsolódóan a szállásférőhelyek kapacitását is növelni szerették volna. Bár a regionális tervben Tihanyt az egynapos kirándulóforgalomra hangolták, azaz szerették volna megóvni a települést a jelentős szálláshely növekedéstől és a nagyobb léptékű beépítéstől, a rév melletti területet a „déli part átcsapódásának” tekintették, ahol lehetőséget láttak kemping-, motel-, később pedig szállodaépítésre. A mai Club Tihany területén nyitották meg a hazai és a keleti blokk országaiból érkező vendégeket váró kempinget, amelynek kisebb kiszolgáló egységeit a révállomás pavilonjait is jegyző Dianóczki János és Detre Dezső párosa tervezte meg 1959-ben. Az egyszerű, ugyanakkor látványos vasbeton szerkezetekkel fedett szezonális épületek a tervezők modern konstruktóri látásmódját tükrözték. A sütőgető ma is felfedezhető a kemping helyén időközben felépült bungalow házak közt: a támfalba épített tűzhely fölött egy vékony vastagságú vasbeton kürtőelem emelkedik fel. Az egykori kemping hasonló szemlélettel megformált épületeit már régen elbontották, már csak a tűzrakóhely őrzi a tervezőpáros innovatív szemléletét. A kemping helyén a nyolcvanas évek közepén faházas apartmanokban közel 160 szálláshelyt építettek fel. A strukturált beépítés terveit Laczkovics László, Hegedűs Péter és Péchy György

dolgozta ki. A belső privát udvartereket körbeölelő épületformák különleges megoldását adják a bungalow házak tipizált műfajának.

45. Motel étterem, Tihany

Földesi Lajos

1959

Tihany, Rév utca 3., Club Tihany üdülőfalu

Az ötvenes évek végén meginduló Balaton-fejlesztés egyik első kihívása a gyors szállásférőhely bővítés volt, ezért Siófokhoz hasonlóan az 1958-as brüsszeli világkiállításról megvásárolt szállítható és összeszerelhető mobil épületek közül Tihanyban is felépítettek hat motel egységet. A szállásokhoz kapcsolódóan azonban új éttermek felépítésére is szükség volt, ezért egységes terveket dolgoztak ki a motelek mellett üzemelő vendéglátóhelyekre. Földváron és Tihanyban két hasonló elrendezésű motel éttermet építettek fel Földesi Lajos tervei alapján. Az IPARTERV-ben alkotó építész szerkesztetvező munkatársa Klimov Borisz volt, aki Polónyi Károly idényjellegű épületeinek variábilis szerkezeti rendszerét is kidolgozta. Ez az átfedés nemcsak a konstruktőr személyében, de a statikai megoldásokban is megmutatkozik. Az éttermek tartószerkezetéhez a délipart pillangótetős, idényjellegű épülettípusának szerkezeti logikáját alkalmazták, de nagyobb alapterületen és belmagassággal, más formai elrendezésben, ami szélesebb és látványosabb szárnyfelületeket eredményezett. A pillangótetőt formázó étterem külső falai üvegezettek voltak, a belső térben a vaskos terméskő falak ellenpontját a vázstruktúra könnyedsége adta. Bár a moteleket idővel mindenhol elbontották és állandó szállásépületeket emeltek a helyükön, a tihanyi étterem épületét megtartották és rendezvénytérként használják, igaz az egykori transzparens homlokzatfelületek helyett ma már tömör külső falak határolják.

46. Kis Tihany Szálló, Tihany

Polónyi Károly

1960

Tihany, Rév utca 3., Club Tihany üdülőfalu

Polónyi Károly szűkös lehetőségek közt innovatív és praktikus megoldásokat kereső szemléletmódja nemcsak a déliparti szezonális épületek variábilis szerkezeti rendszerében, hanem az északi parton egy kis szállóépület egyedi terveiben is megjelenik. Tihany-révben az ötvenes évek végén a brüsszeli világkiállításról vásárolt motelek mellé egy új, vízpart felé néző kétszintes szállóépületet építettek fel. Az emeleti külső folyosóról 20 darab kétágyas, vizesblokkal rendelkező szállásegység nyílt, a szobák dél felé tájolt lodzsájáról a Balaton panorámája tárult fel. A tervező kísérletező szemlélete a vízmelegítés módjában is

megmutatkozott: melegvíz csak a két nagyobb fürdőhelyiségben volt, az emeleti szobák zuhanyfülkéiben használt vizet a tetőn vezetett feketeszínű csövekben a Nap energiájával melegítették fel. A nagy üvegfelületeket fa lamellás „naptörők” védték, az épület szellőztetését a fej fölötti léghuzat kialakulása biztosította. Az emeleti lakószobák alatt lábakra állított, transzparens üvegfalakkal határolt közösségi tér alakulhatott ki, ahol foyer, étterem és fedett teraszok várták a vendégeket. A konzolos tömegképzésű, alacsony hajlású félnyereg tetővel fedett jellegzetes szálló a kisebb léptékű balatoni üdülők prototípusává vált. Az épület nincs műemléki védetség alatt, pedig a nemzetközi karriert befutó alkotó életművének egyik kiemelkedő alkotása, amelyet még lehetőség lenne szakszerűen helyreállítani.

47. Tihany hotel, Tihany

Kun Attila

1963

Tihany, Rév utca 3., Club Tihany üdülőfalu

A brüsszeli világkiállításról vásárolt ideiglenes moteleket a hatvanas évek közepétől fokozatosan váltották ki a tóparti üdülőhelyeken felépített új szállóépületek. A Tihany-révben üzemelő motelek területén is elindult egy szállóépítési program, amely legalább három új, nagyméretű hotel elhelyezését tervezte az alacsonyabb színvonalat nyújtó motelek helyén. A fejlesztés előképét a siófoki Aranypart szállodasora adta: a tihanyi építkezéshez Kun Attila az egy évvel korábban a siófoki Aranyparton Czigler Endre tervei szerint felépített Balaton szálló terveit adaptálta. A siófoki szállodasor első elemét azonban csak jelentős módosításokkal tudták átvenni: a talajviszonyok miatt az épület földszinti tartószerkezetét át kellett tervezni, az átalakított megoldással viszont a földszinti tér jobban kihasználhatóvá vált. A hatemeletes szállóban 270 ágy várta a vendégeket, minden szinten délfelé néző üvegezett közösségi terekkel. Bár korábban az Aranyparthoz hasonlóan Tihany-rév mellett is egy legalább három elemből álló szállodasorban gondolkoztak, végül csak ez az egy épület készült el. A Tihany hotel 1985-ben jelentősen átépítették és egy új merőleges szárnyal bővítették, azonban az eredeti állapotát a Pogány Madonna című film jeleneteiben ma is vizionálhatjuk.

48. Ravatalozó, Tihany

Kaszás Károly

1978

Tihany, Kossuth Lajos utca, temető

A regionális építészet irányzatai közt alternatív tendenciák bontakoztak ki a hetvenes években. A tihanyi temető ravatalozóját Kaszás Károly, a BME Középülettervezési Tanszékének oktatója tervezte meg, aki korábban számos tanulmányutat tett Finnországba

és nagy hatással volt rá a finn modernitás természetközelisége. A temető szélén, az őskori dombvár nyugati oldalán felépült ravatalozóval a táj topográfiai vonalait értelmezte tovább: az épületet részben a terepbe süllyesztve V alaprajzi formát alakított ki, amelynek két szárában helyezte el a szükséges kiszolgáló helyiségeket. A tér centrumában a ravatal kő asztala állt. Az épület lefedése a terep lejtésviszonyait követi és a bejárás lelki dinamikáját artikulálva tárul fel: a legalacsonyabb pontja a külső és a belső tér határán fekszik, belépve az épületbe a tér fokozatosan nyílik fel és a beszűrődő természetes fény formálja tovább az atmoszférát. A fa tartószerkezet megtervezéséhez Pattantyús-Ábrahám Ádámban lelt alkotótársra. A ravatalozó a táj kontúrjaihoz igazodó formaképzésével, a természetes anyagok konstruktóri alkalmazásával és a fényhatások térképző szerepével a hazai regionális építészetben is új fejezetet nyitott.

49. Orvosház, Tihany

Zilahy István és Szekeres József

1960

Tihany, Kossuth Lajos utca 33.

Tihany Ófalujában a hatvanas évek elején új idők új funkciói jelentek meg: a lakóházak közé beépült a pártház és az orvosház. A főút mentén a történeti településképbbe illesztett modern épületeket Zilahy István és Szekeres József hasonló karakterrel tervezte meg. Az orvosi rendelőt az egykori iskolával szemközt telken az É.M. 4. sz. Mélyépítési Vállalata építette fel. Az egyszerű elrendezésű kis épület váróhelyiséget, rendelőt, mellékhelyiségeket és szénraktárt tartalmazott. Az orvosház külső megjelenésével, akárcsak a közelben álló pártház, a településképb történeti mintázataival keresett párbeszédet. A hagyományos nyeregtetős, helyi terméskő falazatú házforma részletképzésében azonban már modern szerkezeti és formai megoldásokat mutat. A homlokzaton aszimmetrikusan elhelyezett, vasbeton áthidalóval összefogott ablaksor finom gesztusként emelte ki a középületet a lakóház homlokzatok sorából. A bejárat oldalt az udvar felőli tornácos homlokzaton nyílt, a visszahúzott fedett előteret egy függőleges lamellásor tette védettebbé. Az orvosi rendelő, akárcsak a pártház ma már elvesztette eredeti funkcióját és vendéglátóhelyként üzemel.

50. BMW társasüdülő, Tihany

Bajnay Zsolt

1968

Tihany, Kiskopaszhegyi utca 15. / Cserhegy utca

A társasüdülő építkezések sorában különleges megoldáshoz vezetett egy nyugati autómárka hazai tulajdonosi összefogása. A Magyar Autóklub BMW szakosztálya az ország első

márkaklubjaként 1962-ben alakult meg, ekkoriban mindössze 11 BMW autó volt az országban és az összes tulajdonos belépett a klubba. Néhány évvel később Tihanyban építették fel a BMW társasüdülőt, ahol 6 épületben 42 lakást alakítottak ki 160-170 fő együttes nyaralását lehetővé téve. A beépítés a terület topográfiájához igazodva egymáshoz képest eltolt struktúrát eredményezett. A 35 négyzetméteres, fürdővel rendelkező lakásegységeket egymás felett két szinten helyezték el, az emeleti egységek önálló külső megközelítést kaptak. A közös parkos területen a parkolóhelyek mellett egy 100 m²-es társalgó és egy hasonló méretű napozóterasz is a közösség tulajdonában áll. A BMW tulajdonosok összefogásával, hárommillió forint összeköltséggel épült meg a társasüdülő, a terveket a Balatoni Intéző Bizottság főmérnöke, Bajnay Zsolt készítette el, a kivitelezésben a közeli balatonudvari termelészövetkezet építőbrigádja vett részt. Bajnay Zsolt nagy jártasságot szerzett a sorházas beépítésű üdülőtelepek tervezésében. A hatvanas évek elején részt vett az almádi Lottótelep megtervezésében, a tihanyi autósüdülőhöz hasonlóan pedig kétszintes elrendezéssel alakította ki a kopasz-hegyi ikernyaralókat Kóvári Lajos tervezőtársával. A közeli Halász utca elején kisebb átalakításokkal ma is láthatóak a négy család befogadására alkalmas teraszos ikernyaraló egységek (Halász utca 63-65), kicsit tovább sétálva pedig P. Müller Éva szintén teraszos kialakítású társasüdülőháza is megtekinthető (Halász utca 51.).

51. Nyaraló, Sajkod

Ramocsai István

1971

Tihany (Sajkod), Romkápolna utca 29.

A Tihanyi-félsziget nyugati oldalán rejtőzködő sajkodi nyaralótelep kevésbé ismert a turisták előtt. A természetvédelmi terület ölelésében fekvő ligetes telepen a harmincas években kezdtek el a nyaralók építését, majd az ötvenes évektől futott fel az építkezések száma az Apáti-hegy oldalában. Számos művész talált Sajkodon alkotómunkájához menedéket, köztük Németh László író, akinek „Sajkodi esték” című kötete 1961-ben jelent meg. A helyi rendezési tervét a telepen nyaraló Wagner László készítette el, aki több nyaralót is tervezett a területre. Ezeknek a kisebb, egyszerű házaknak a karakterét a helyi anyagok felhasználásával alakította ki. Az ő felfogását is követve néhány évvel később Ramocsai István építész a saját családja számára tervezett nyaralót, amely még ma is eredeti formájában áll a Romkápolna utca végében. A helyi kőanyagból épült ház mindössze 40 m² alapterületű, a földszinten lakótérrel, főzőfülkével, mosdóval, a tetőtérben hálóhelyekkel. A fedett teraszt a kilátás felé tájolta a tervező. A természetes anyagok meghatározzák az épület keresetlen karakterét: a falazat faragatlan nyerskő, a tetőt hullámcserép fedi, a belső térben nyers deszkaburkolatú felületek jelennek meg. A természetes anyaghasználat és az archetipikus szerkesztés az építészet kezdeteihez vezet vissza.

52. Önkiszolgáló étterem, Fövenyes (Balatonudvari)

Mandel Tamásné (típusúterv), Kun Attila (adaptáló)

1965

Balatonudvari (Fövenyes), Strand utca / Gesztenye sor

A Balatonudvarihoz tartozó üdülőhelyet a harmincas években Szent Antal telep néven alapították, de a kommunista hatalomátvétel után nevét Kiliántealepre változtatták, ritkásan beépített területét pedig ifjúsági táborok, faházak üdülőtelepek és autókempingek céljára jelölték ki. A táborozók megnövekedett száma önkiszolgáló éttermi egységek telepítését igényelte, és bár a szomszédos Akaliban is szükség lett volna hasonlóra, ahol a nagyobb férőhelyszámú kempingek miatt szintén problémát jelentett az étkeztetés, a választás mégis Kiliántealepre esett. Ebben a kérdésben vélhetően a szocialista ifjúsági szervezetek kiliántealepi táborhelyeinek volt döntő szerepe volt. Közülük legismertebb az Express Ifjúsági és Diák Utazási Iroda nemzetközi üdülőtelepe volt, ahol közel 100 faház és motelszoba állt az ifjúság rendelkezése. Az üdülőtelepek és a kempingek kiszolgálása egy nagy kapacitású önkiszolgáló étterem létesítését tette szükségessé, ezért – az alsóörsi Sirály étteremhez hasonlóan – az ÁÉTV-ben Mandel Tamásné által kidolgozott étterem típusútervét Kun Attila adaptálta a telep nyugati szélére. Az étterem mögött az élelmiszerüzletet a KERTI típusúterve alapján építették fel. A téglalap alaprajzú étterem acélvázak, pillangótetős egységét később további hozzáépítésekkel bővítették. A rendszerváltás után Kiliántealep ismét nevet váltott, ma már Fövenyes néven ismert az árnyas fasorokra felfűzött üdülőtelep. Az elmúlt években elkezdtek az étterem felújítását és megtisztították a barkácsolt kiegészítésektől a házat, csak az út felőli oldalhajót tartották meg. Remélhetőleg új funkcióval hasznosítják újra a jó állapotú, számos részletében még eredeti szerkezetet.

53. Kemping főzőhely, Balatonakali

Bozai József

1965

Balatonakali, Balaton utca 8.

Az északi parti kempingek építése a hatvanas évek közepén új lendületet kapott. 1964-ben 14 kemping építése kezdődött el 13300 férőhellyel, ahova külföldi és belföldi turistákat egyaránt vártak. Tervezésükben jelentős szerepet vállalt a Veszprém megyei Tanács Tervező Vállalat és egységes terveket dolgozott ki a táborhelyek létesítményeire. A Balatoni Intéző Bizottság és az Országos Idegenforgalmi Tanács Akalit a megyei tanács javaslatára kiemelt kempingtáborrá nyilvánította és több ütemben fejlesztette a vasút és a vízpart között húzódó keskeny sávot. A kempingépítési program első két egysége 1965-ben épült fel. Az I. osztályú kempingben táboronként egy konyhát, egy felvételi épületet és egy társalgót építettek fel a további szükséges vizesblokkok mellett. A szolgáltatások a közművek fejlesztését is szükségessé tették: hidroforos kútmegoldást alkalmaztak, kiépítették a csatornahálózatot, a vizesblokkokban vízöblítéses WC-k működtek. A kivitelezést a nagyobb építőipari vállalatok

túlterheltsége miatt a Sümegi Községgazdálkodási Vállalat és a Veszprém Megyei Tanács Építőipari és Szerelő Vállalat munkatársai végezték. A megnyitást követően azonban jelentős problémát okozott az étkeztetés, mivel nem volt megfelelő kapacitású étterem a településen. Az étkezési lehetőség egyik megoldása a kemping területén elhelyezett többállásos főzőhelyek voltak. A lágy vonalvezetésű kőburkolatos falak védett közösségi teret határolnak le, amelyet filigrán acélpillérekre támaszkodó pillangótető tető fed. A főzőhely szimbolikus eleme a kőburkolatú kéménytű, amely a légies tetőszerkezetet is átmetszi.

54. Levendulás telep, Balatonakali

Csorba Zoltán

1965

Balatonakali, Levendulás telep

A balatoni nyaralótelkek iránti kereslet dinamikus növekedésnek indult a hatvanas évek első felében. A társadalompolitika a konszolidációt és az életszínvonal emelését tűzte ki célul és ebben a programban fontos szerepet kapott a szabadidő eltöltése, a saját tulajdonú hétvégi ház felépítése. Balaton-fejlesztés keretében ezért nemcsak a központok kiépítésével foglalkoztak, hanem az új nyaralótelepek tervszerű parcellázására is terveket dolgoztak ki. Ezek közül is kiemelkedik az Akaliban kialakított Levendulástelep, amelyet kísérleti jelleggel alakítottak ki a hatvanas évek közepén. A falutól nyugatra parcellázott területen nemcsak telkeket osztottak ki, de a beépítési formára is egységes tervet készítettek. A korábban levendula mezőként használt terület parcellázását a település vezetése 1965-ben kezdeményezte, a feladattal a balatoni főépítész hivatal fiatal munkatársát, Csorba Zoltánt bízták meg. Tervében olyan beépítést alakított ki, ahol a hagyományosan szabadonálló hétvégi házak mellett a társas nyaralók és a csoportos beépítések is megjelenhettek. A változatos elrendezésben koncentrált bokrokba szervezte az épületeket, ami nemcsak a területhasználatot, de az infrastruktúra kiépítését is gazdaságosabbá tette. A jellemzően sorházas beépítéssel a szokásosnál nagyobb számú lakóegységet tudott elhelyezni a területen. A rendezési terv alapján a telkeket a típustervekkel együtt értékesítették és a lakók vállalták a terveknek megfelelő nyaralók felépítését. Az egységes koncepció alapján felépült nyaralótelepen ma is megfigyelhetők a koncepciózus beépítési formák. A tervszerű parcellázás ugyanakkor nem vált általánossá a Balaton-parton. A hatvanas évek második felétől egyre nagyobb területeket kezdtek el nyaralók céljára felosztani, azonban a főépítész hivatal megszüntetését követően már nem volt szerv, amely a folyamatokat kontrollálhatta volna.

55. Ikernyaraló, „Gyopár” típusterv, Balatonakali

Dúl Dezső

1965 (típusterv)

Balatonakali, Római út 10

Az allegorikus formavilágú pillangótetők többféle változatban terjedtek a Balaton-parton és kedvelt mintázatává váltak a különböző léptékű vízparti épületeknek. Nemcsak strandokat, éttermeket alakítottak ki a légies tetőszerkezettel, de a hatvanas évek közepén a nyaraló típustervek sorában is megjelent a belső vápára lejtő, V formájú tetőszerkezet. A Fagyöngy elnevezésű, 44 m²-es nyaraló típustervét Dúl Dezső dolgozta ki, ennek az ikresített változata lett Gyopár nevet kapta. Egy-egy lakóegységben a 15,4 m²-es lakótérhez két hálófülke kapcsolódott, ahol a korabeli leírások szerint akár 6 főt is el lehetett szállásolni. Az épületbe nemcsak a teraszon keresztül, hanem egy oldalsó bejáratú ajtón is be lehetett lépni, ami lehetővé tette a kisebb hálófülke elkülöníthető használatát is. A minimális alapterületű hálófülkék mellett fürdő, főzőfülke és étkező is elfért a nyári menedékben. A visszahúzott homlokzati síkkal kialakított tornácot fenyőpalló lamellák árnyékolták, ami az épülettípus jellegzetes homlokzati elemévé is vált. Praktikus elrendezése miatt szülő és az ikresített kialakításban is vissza-visszatérő motívumává vált a korszak nyaralótelepeinek.

56. Balatoni úttörőváros, Zánka

Kiss Imre

1975

Zánka, 71. számú főút 57-es km-nél

A Balaton körüli ifjúsági táborok sorából kiemelkedik a zánkai úttörőváros, ahol egységes beépítési terv alapján egy új városrészt alakítottak ki saját fórummal, stranddal, vasútállomással és hajókikötővel. A Zánkától keletre fekvő beépítetlen lankás területen már az 1958-ban elkészített Balatonkörnyéki Regionális Terv is egy ifjúsági tábor helyszínét jelölte ki, de ekkor még csak egy kisebb táborhelyet szerettek volna elkülöníteni. A tervek megvalósítása azonban elhúzódott és csak 1965-ben írtak ki tervpályázatot a beépítés előkészítésére. A fejlesztés megindításához a végső lendületet az 1968-ban Európa szerte fellángoló diákesemények adták meg: a szocialista országokban új terveket dolgoztak ki az „ifjúsági probléma” megoldására, és ahogy azt Cseh Tamás Bereményi Gézával közös Hatvanas évek című dalában is énekelte, a tervekben a Balaton-part kiemelt szerepet kapott. Az úttörőváros 1972-től fogadta a gyerekcsoportokat és végül 1975-re készült el. A területet az úttörő szervezet működését térben leképezve az egyes kisebb szállásegységektől a város összképéig egy többszintű struktúraként építették be. Ebben a rendszerben kiemelt szerepet kapott a Kiss Imre tervei szerint felépített központi épület, amelynek hétszintes tömege a túlpartról is jól látható tájellemmé vált. A kompozícióban a vertikális irodaház két zárt, eredetileg mészakőburkolatú hasázból és közte kifeszülő, transzparens közlekedőtérből állt össze, amelyhez a fórum hosszan elnyúló térfalaként egy horizontális közösségi épületszárny kapcsolódott, ahol kiállítóter, könyvtár, tábor-múzeum és büfé kapott helyet. A terepadottságok miatt a nyugati oldalon a pavilonos elrendezésű bővítmény alatt egy kiemelt alagsor alakult ki, ahol posta, fodrászat és üzletek üzemeltek. 2012-en a gyermekváros az Új Nemzedék Központ nevet kapta, ekkor készült el a központi épület rehabilitációja Krizsán András tervei szerint egy új, expresszív formálású fogadótérrel. 2014-ben az Erzsébet tábor hálózatainak részévé vált, ezt követően indul el a felújítás második üteme a DVM Group

vezetésével, amely az úttörőtábor átfogó fejlesztését eredményezte. Ennek során megújult a toronyépület külső homlokzatburkolata és belső térszerkezete, ahol egy kápolnát is kialakítottak.

57. Autóbusz váróterem, Köveskál

1970-1973 között

Köveskál, Fő utca / Kővágóörsi út

A Balaton-felvidék apró településeinek jellegzetes elemei a helyi terméskőből épített buszvárók, amelyek a hétköznapi meghatározó közösségi tereivé váltak. A Káli-medence úthálózatának metszéspontjában áll Köveskál buszváró terme. Bár a település elvileg Zánka-Köveskál néven vasútállomással is rendelkezik, a falu és a vasútállomás közötti távolság miatt az autóbusz vált az elsődleges közlekedési eszközzé. A félnyeregetetős, nagyüvegfelületekkel megnyitott váróterem egy üzletsorral épült egybe. A környék várótermeire jellemző, hogy a korszakban azokat nem központilag MÁVAUT, hanem az egyes települések építették fel társadalmi munkában. A váróterem számos részlete, kőfalazati, padlóburkolatai, nyílászárói még ma is eredeti formában láthatóak, az elmúlt években pedig új közösségi funkciót is kapott: a buszváró cserekönyvtárként is működik. A környéken számos kisebb buszváró áll még a korszakból, Monostorapátiban és Kapolcson például helyi terméskőből falazva építették meg, utóbbi esetében még megfigyelhető a korszak jellegzetes megformálású fém ajtó szerkezete. A buszvárók közösségi újrahasznosítása is visszatérő motívummá vált, ami a Balaton-felvidéken zajló társadalmi folyamatokra is utal: a váróterem ma már szintén könyvtárként üzemel Barnagon és Pulán, Tótvázsony központjában pedig cukrászdaként működik.

58. Űrtávközlési földi állomás, Taliándörögd

Kovács Sándor

1978

Taliándörögd, külterület

A modernizáció hatása a Balaton-felvidék hegyvonulatai közt is felfedezhető. Bár a rejtőzködő apró falvakat sokáig csak néhány eltévedt művész és a tópartot megunó kiránduló fedezte fel, egy különleges tájképformáló modern funkciót épp a csendes környezeti adottságokat kihasználva telepítettek a térségbe. Az űrtávközlés földi állomásainak ugyanis rádiófrekvenciáktól védett, lakott területektől távol eső helyszínre volt szükséges. A Taliándörögd közelében látható hatalmas fehér antennák az 1971-ben a keleti blokk országai közt létrehozott Interszputnyik rendszer földi állomásaként épültek fel. A központi épülethez a Postai Tervező Intézetben egy 16 szögű poligon alaprajzi rendszert szerkesztettek fel, és az így kirajzolódó cikkekben rendezték el a technológiához szükséges funkcionális egységeket. A négyszintes építmény tetején egy 60 tonnás Cassegrain parabolaantennát is

elhelyeztek. Az épületet 1975 és 1977 között építették fel, átadása 1978 elején volt. 2005-ben bezárták, de műszaki jelentősége miatt műemléki védetség alatt áll: a szelíd dombhátak közt kirajzolódó építmény a hidegháború időszakában a nyugati blokkal vívott technológiai verseny tájképi lenyomatának is tekinthető.

59. Sellő étterem, Balatonszepezd

Makovecz Imre

1965

Balatonszepezd, Badacsonyi út 3.

Makovecz Imre pályája elején több kisebb vendéglátóipari épületet is tervezett a Balaton-partra, amelyek léptékükből és funkciójukból adódóan az organikus formálással való kísérletezésre is alkalmas feladatnak bizonyultak. Balatonfüreden a korábban leégett Halászkert-vendéglő helyén Kovách Istvánnal közösen tervezték meg az 1965-re felépült az új éttermet, Szepezden pedig két kisebb épülete is megvalósult: a SZÖVOSZ üdülő kiszolgáló együttese és a főút melletti Sellő étterem. A SZÖVOSZ Petőfi Sándor utcai üdülőtelepén egy három egységből álló vendéglátóhelyet tervezett, 1967-ben készült el a konyha, a borozó és a tisztasági épület. Makovecz másik szepezdi épülete, a Sellő étterem pedig 1964 óta fogadja a 71-es főúton utazókat. Az étterem terveit egy régi borospince fölé az Áfész megrendelésére kezdte el kidolgozni 1963-ban. Az épület a táj topografikus adottságaiból építkezik, a támfal tetejére helyezett új étterem az alatta rejtőzködő öreg pincének is új életet adott. A nagy üvegfelületekkel megnyitott fogyasztó teret a főút melletti terméskőfal felett légies felépítményként helyezte el. Bár az épületet végül csak jelentős kompromisszumokkal, nem az építész eredeti elképzelésének megfelelően valósult meg, a finom részletek még ma is utalnak az alkotó allegorikus szemléletére. A mitikus Sellő név ugyanis több motívumban is megjelenik. A főút és a pince szintjéről az étteremhez vezető lépcsősort szintén a helyi terméskőből tervezte meg, de eltérő rakásmóddal. A falsíkból finoman kibillenő kőtömbök pikkelyszerű felületet adnak a támfalnak. A képzettársítást tovább erősítik a lépcsőző támfalszakaszok tetején elhelyezett, karmokként elhegyesedő beton virágládák. Hasonló elemek jelentek meg a felépítmény oldalán is, ezeket azonban mára elbontották. A zoomorfikus részletek asszociatív réteget adnak az egyébként szikár szerkesztésű épületnek. Az épület ma is látható a főút melletti támfal felett, az elmúlt években azonban az egykori vendéglátóhelyet lakóházzá építették át.

60. Vasútállomás, Révfülöp

Takács András

1968

Révfülöp, Füredi út 7.

Az északi parti vasútvonal megnövekedett forgalmának kiszolgálásához a vasúti infrastruktúra megújítására volt szükség. A hatvanas évek közepén indult el a vasútvonal fejlesztése a pálya korszerűsítésével, az állomások vágányhálózatának bővítésével és új felvételi épületek építésével. A hetvenes évek elejére elkészült állomások tervezésében jelentős részt vállalt Takács András, a MÁVTI irodáján dolgozó építész-mérnök, aki a természetes anyagok alkalmazásával egységes karaktert adott a balatoni állomásépületeknek. A régebbi, kompaktabb épülettömegeket eredményező típustervektől eltérően a peronokkal párhuzamos hosszanti tömegelrendezést alkalmazott, amelyet funkcionális szempontok szerint osztott meg az utasforgalmi és az üzemi funkciók közt. Előszeretettel használta fel burkolatként az adott településre jellemző környékbeli kőanyagokat, amelyek ma is lokális karaktert adnak a Balaton-parti állomásoknak. A Révfülöpi vasútállomás egyedi tetőszerkezete kiemelkedik a vasútvonal állomásainak sorából. Az utasforgalmi területet fedő félnyeregretető a pályaudvar felé nyílik fel, a csapóeső ellen védő áttetsző felület osztása pikkelyszerű hatást kelt. A belső térben még számos részlet őrzi az eredeti kialakítást, a mennyezet lépcsős vonalvezetése és a falfelületek faburkolata otthonos atmoszférát teremt az utazásra várakozó közönségnek. A várótermet az elmúlt években kiállítótások installálására is használták, az alternatív hasznosítás sikeres kísérletei az állomásépületek kulturális célú hasznosításában rejlő lehetőségeket is előre vetítik.

61. Postaközpont, Révfülöp

Postai Tervező Intézet

1984

Révfülöp, Villa-Filip tér 2.

A későmodern építészet brutalista irányzata különös erővel bontakozott ki a hetvenes évek posta épületein. A nyugat-európai brutalizmus monumentális formái a keleti blokkban a szocialista társadalom és az állami intézmények önreprezentációját szolgálták. A postaépületek terveit a Postai Tervező Intézetben készítették el és az egyszerre üzemi és közcélú feladatot ellátó épületek formanyelvének kialakításához a brutalizmus nagyvonalú formaképzését megfelelő eszköznek találták: a posták megőrizhették üzemi jellegüket is, miközben a települések központjában reprezentatív középületként is szolgálhattak. A Révfülöp központjában álló postaépület is ebbe a sorba illeszkedik, bár az épület kissé megkésve, csak 1984-ben készült el. Homlokzatainak kerekded, íves formáival már a brutalista építészet kései szakaszának fellazuló formálását érzékelteti. A kétszintes posta földszintjén az ügyféltérket transzparens üvegfelületek határolják, az emeleti felépítmény plaszticitása a robosztus lamellaszerű betonelemek raszteréből alakul ki. Az ismétlődő motívumként megjelenő lekerekített elemek játékos jelleget adnak a monumentális épületnek. 1985. január 3-i megnyitása óta postaként üzemel, azonban napjaink funkcionális átalakulását jelzi, hogy a közelmúltban kormányablak költözött az épület használaton kívüli tereibe.

62. 12 tantermes általános iskola, Révfülöp

Gulyás Zoltán

1980

Révfülöp, Iskola utca 5.

A turisztikai fejlesztések árnyékában a településközpontok modernizációja csak lassabb lépésekkel haladt. A közszolgáltatások intézményhálózatának megújítására példa Révfülöp modern iskolája, melyet Gulyás Zoltán tervezett meg az IPARTERV-ben. A korszak egyik meghatározó alkotója a Balaton-fejlesztésben kevesebb szerepet kapott, de a hatvanas években megvalósult terveivel ő is hozzájárult a régió modern karakterének formálásához: az ő nevéhez fűződik a tihanyi alsóközpontban a már elbontott csemegebolt és bisztró, Hévízen a jelentősen átépített Rózsakert étterem, valamint Ábrahámhegyen egy számos korabeli kiadványban leköszölt ikernyaráló. A révfülöpi iskola már egy kései megbízása, amelynek terveit 1977-1979 között készítette el, de alkotói pályájának egyik utolsó alkotásánál is szigorúan ragaszkodott szikár építészeti formanyelvéhez. A település központjában ligetes szabad környezetben álló 12 tantermes iskola additív tömegképzésénél a funkcionális szervezés logikáját követte. Az épület három tömegelemből épül fel: a háromszintes oktatási blokkból, a tornateremből és a konyhaszárnnyból. Az egységesen szerkesztett homlokzatok karakterformáló elemei a hosszanti sávokba rendezett üvegfelületek, amelyek az egyes épülettömegeken változó pozíciójukkal és magasságukkal a belső térhasználatot is kifejezik. A tantermeket a fény felé megnyitó három részre osztott ablaksáv felületeket a tájoláshoz igazodóan vízszintes árnyékoló szalagok kísérik. A modern építészet kezdetéhez visszanyúló, racionális szerkesztésű épület a korszak iskola építészetének magas színvonalú példája.

63. Munkás Szent József templom, Révfülöp

Török Ferenc

1981

Révfülöp, Káli út 58.

A szocializmus árnyékában felépült Munkás Szent József templom nehezen fedezhető fel a nyaraló- és családházak közt, a Kővágóörs felé vezető út mentén egy kert mélyén rejtőzködik. Csak a terméskőből falazott toronyra rajzolt kereszt és a harang emelkedik ki a környező házak tetőformái és kéményei közül. A templom helyén korábban egy hétvégiházból kialakított szükségimaház állt, az új templomot azonban csak úgy lehetett felépíteni, ha a korábbi nyaralóépület alapozásának kontúrájához igazodnak. Léptéke, megformálása is a nyaralóházak mintázataihoz teszik hasonlatossá, miközben térszervezésével a korszak szakrális építészetének egyik kiemelkedő alkotásává vált. A regionális karakterű formálás a lakóházak közé rejtett szakrális tér helyzetéhez alkalmazkodik. A terméskő falfelületek, fa szerkezetek és burkolatok a külső és a belső tér felé egyaránt természetközeli, archaikus atmoszférát sugároznak. A kert felé felnyíló nagy üvegfelület a külső és a belső teret egyesíti és előtte helyezték el az oltárt is. A külső és a belső tér centrumába helyezett oltár az alig

másfél évtizeddel korábban véget ért II. Vatikáni Zsinat reform szándékaira is reflektál. A szezonális használathoz igazodva a belső térhez egy terebélyes fa árnyékát élvező tágas terasz kapcsolódik. Nyáron az üvegfalat kinyitva a külső tér felé is lehet misézni, ezzel új értelmet adva kert és ház szakrális kapcsolatának.

64. Császtai strand, Révfülöp

1961

Révfülöp, Badacsonyi utca

A szezonális építészet egyszerűségét és könnyedségét őrzik a hatvanas évek elején felépített öltözőkabinok a Császtai strandon. A strand keleti oldalán, a vasút és a part közti keskeny sávban húzódó fasor alatt még ma is láthatóak a pontszerűen lehelyezett öltözőegységek. A strand terméskő falazatú bejárati épülete 1961-ben készült el, mellette kétoldalt szimmetrikusan 5-5 kabinegységet telepítettek. Az egyszerű épületek légiességét a napernyőkhöz hasonlóan kialakított tetőszerkezet adja. A hatszög alaprajzú egységek tetejét a körítő falaktól elemelték és középen egy pontban támasztották meg. A falfelületek magasságával egyező deszkákból összeállított öltözőajtók egységes ritmust adnak az út mellett sorakozó kabinoknak. Az építkezésben a Tapolcai Építőipari KTSZ vett részt, a fennmaradt dokumentumok alapján azonban az elvégzett munka határidőre való kifizetése a szocializmusban is problémákba ütközött: csak többszöri felszólítás után rendezte a tanács a tartozását.

65. Ikernyaráló, Ábrahámhegy

Farkas Tibor

1975 körül

Ábrahámhegy, Vasút utca

Farkas Tibor, a Balaton első főépítésze tevékenységével a regionális léptéktől az épület léptékig a tervezés széles skáláját átfogta. Gyakorlatias szemléletét ugyanakkor legplasztikusabban a személyes menedékül szolgáló apró ábrahámhegyi nyaralója fejezi ki. A házat közvetlenül a vízparton építette fel, ahol legendás horgász szenvedélyét is megélhette. Az egyedi elgondolás alapján kialakított épület a korszak nehéz gazdasági lehetőségeihez igazodott: akkoriban olcsóbb volt a bonyolultabb fa deszkaszaluzatot megépíteni, mint a beton összetevőit beszerezni, ezért a szerkezeti kialakítással a minél vékonyabb betonszerkezetek elérése volt a célja. A 30 m²-es épületet végül mindössze 10 m³ betonból építette fel. A helyszínen öntött mindössze 6 cm vékony lemezszerkezetek leginkább a tetők legyező mintázatában rajzolódnak ki. Kísérletező gondolkodására pályája elején nagy hatással volt Sámsondi-Kiss Béla, akinek az irodájában részt vett a szövetbeton technológiával folytatott kísérletekben. Az ábrahámhegyi nyaraló ma is áll a vízparton a Sziget

utca 42. szám alatt, de homlokzatát jelentősen átépítették. A tervét azonban a Vasút utcában két másik telekre is adaptálta, mindkét esetben ikresített formában. A fotón szereplő ikerház homlokzata még az eredeti kialakítást mutatja.

66. Szent László templom, Ábrahámhegy

Török Ferenc

1986

Ábrahámhegy, Patak utca 18.

Az ábrahámhegyi templom a könyvben szereplő épületek közül az egyik legkésőbbi, ami a történeti referenciákban gazdag formaképzésében is érzékelhető. Bár az önkéntes munkában zajló építkezés jelentős része már a nyolcvanas évek közepére befejeződött, végül alig egy évvel a rendszerváltás előtt szentelték fel. A templomépítés céljára korábban más helyszínek is felmerültek, például a Bökk-tető vagy a posta melletti terület. Végül a völgybe, családi házak és nyaralók közé építették fel a betlehemi egyszerűséget és közvetlenséget kereső épületet. Az építkezés elindulásában fontos szerepet játszott Lékai László későbbi bíboros, aki 1969-74 között badacsonytomaji és egyben ábrahámhegyi plébános volt. A terveket a fenyvesi és révfülöpi templomokat is jegyző Török Ferenc készítette el, az ábrahámhegyi templom esetében ugyanakkor a modernitástól kissé már eltávolodva, rétegzettebb történeti utalásokkal alakította az épületet. Formaképzési referenciáival a nyolcvanas évek nyugat-európai regionális tendenciáihoz kötődik. Az építkezés 1984-86 között, szűkös anyagi lehetőségek szorításában, Kapcsos István kőművesmester vezetésével az egyházközség kétkezi munkájával valósult meg. Mindez az egyszerű, keresetlen részletképzésben is megjelenik, amit a korszak tűzéptelepeinek kínálata is befolyásolt. A befejező munkálatokat követően végül 1988-ban szentelték fel a templomot, amelynek az elrendezése a szezonálisan megnövekedő hívek számához is igazodik: a az oltár mellett a déli oldalfal kinyitható a kültéri ülőhelyek felé. A félkörívben elhelyezett külső padok mögött vezet a Csíkszentmihályi Róbert alkotásaiból felépített keresztút.

67. Badacsonytomaj, vasútállomás

Takács András

1971

Badacsonytomaj, Vasút utca 1.

A Balaton-parti vasútállomások egyedi kialakításában a helyi építészeti hagyományokra utaló terméskövek alkalmazásának karakterformáló szerepe volt. A Badacsonytomaji állomás az első, amelyet bazalt terméskő falburkolattal építettek fel, később hasonló formai kialakítással és szintén bazalt falburkolattal készült el a Badacsonytördemic-Szigliget vasútállomás is. Az

észak-balatoni vasútvonalon korábban az állomásokat jellemzően fehér mészkővel burkolták, kivétel volt ezek közül Csajág, ahol keresztmetszeti téglaburkolatot és Káptalanfüred, ahol kőporos dörzsölést alkalmaztak. Badacsonytomajon a természetes anyaghasználat a belső térben is megjelenik: a falon és a födémen nyersszínű deszkaburkolatot szereltek fel és ezt vitték tovább a külső tér mennyezetén is. Bár az épület már 1970-ben elkészült, de végül a közmű és közúti csatlakozások, és a felépítmények elhúzódó kiépítése miatt csak 1971-ben adták át a forgalomnak. Az épület brutalista formaképzését is meghatározó látványos tartószerkezet statikai terveit Kantz Gyula dolgozta ki. A vágányokkal párhuzamosan elhelyezett 50 méter hosszú épülettömeget forgalmi-üzemi részre és utaskiszolgáló blokkra tagolták. Az alaprajzi szerkesztése a felvételi épületek hagyományos elrendezését követi: az üzemi részben állomásfőnöki és forgalmi iroda, jegypénztár, gépészeti és jelfogó terem található, míg az utasforgalmi területen a fedett peront 40 m² téli váró és 200 m² nyári váró egészíti ki. Az állomás előtti téren az egykori bazalt bányászat emlékműve látható. Az ötvenes években kényszermunkatáboroként is üzemelő badacsonyi bányát 1965-ben zárták be.

68. Munkásőr üdülő és oktatási központ, Badacsonytomaj

Turányi Gábor

1983

Badacsonytomaj, Balaton utca

A nyolcvanas években a hazai építészetben lejátszódó posztmodern fordulat egyik első alkotása a badacsonytomaji munkásőr üdülő. Az épület korabeli friss szemléletét mutatja, hogy az ÁÉTV fiatal tervezőjét a tervekért 1984-ben az Ybl-díj második díjával tüntették ki. A későmodern építészetet a nyolcvanas évek elejétől a Balaton-parton is fokozatosan felváltotta a lokális hagyományokat kereső posztmodern szemlélet: az általánosabb balatoni regionális karakter helyett a szűkebb környezet tradicionális építészeti mintázatai adták az inspirációt, miközben a ház összetett rétegzettségében a korszak nemzetközi posztmodern építészetének hatásai is felismerhetők. A tervező szakított a hetvenes évek későmodern üdülőinek vízpartra merőleges sávos elrendezésével, és a területen működő kőrákódó kikötő épületeit is magába foglalva egy körbezáródó beépítési formát alakított ki. A keretes beépítés közepén a kútház – a tervező saját megfogalmazása szerint ironikus gesztusként - egy vörös csillagot formázott. Az épület a rendszerváltás után Club Tomaj néven üzemelt. A 71-es út vasút felett átvezető felüljárója mellett ma is közel eredeti formájában látható.

69. Tátika étterem, Badacsony

Callmeyer Ferenc

1962

Badacsonytomaj, Badacsony hajóállomás

Callmeyer Ferenc neve összeforrt Badacsony modern turisztikai településközpontjával, az ötvenes évek végétől patronáló építésként tevékenykedett a településen. A mozgalmat a Balaton-fejlesztéssel egyidőben a Magyar Építőművészek Szövetsége hívta életre a települések támogatására. Minden egyes tóparti települést egy-egy patronáló építész vállalt el, és önkéntes munkában a település fejlesztéséhez készítettek vázlatokat, valamint tanácsadással segítettek a településen építkezőket. Már az első településrendezési vázlatain kijelölte a Tátika étterem helyét, de kezdetben még egy vertikális jelszerű épülettömeget képzelt el a kikötőbe érkező turisták fogadására. Az épület részleteinek kidolgozása során azonban már egy hosszanti, a partvédmű fölött lebegő konzolos épületet tervezett meg. A több elemre tagolt dinamikus kompozíciót a táj kontúrjaival összhangban alkotta meg, miközben az elrendezésnél a kikötőkben álló fák helyzetére is tekintettel volt. A 400 fős éttermet 1960-61 között építették fel és az üzembe helyezést követően 1962-ben adták át a közönségnek. A földszinten egy gyorskiszolgáló éttermet, a szomszédos strand felé pedig egy büfét is alakítottak ki, az emeleti zenés cukrászdába nagyvonalú belső lépcső vezetett. Az épület több jelentősebb átalakuláson is keresztülment az elmúlt évtizedekben. A jég romboló hatása miatt az épület előtti öblöt feltöltötték, így az eredetileg víz fölé nyúló konzol szárazra került. Később az emeleten éjszakai szórakozóhely üzemelt, ekkor építették hozzá – szintén Callmeyer Ferenc tervei szerint – azokat a narancssárga külső lépcsőket, amelyek évtizedekig meghatározták az épület összképét. 2011-ben műemléki védelmet kapott, a korszak balatoni örökségéből elsőként, azonban leromlott állapota nem idézte meg egykori értékeit. A 2020-as évek elején egy elhúzódó felújítási folyamat eredményeként megújult az épület, helyreállították az eredeti tömegformát, a korábban ráaggatott elemeket eltávolították. A részletképzése azonban már nem az eredeti modern, hanem a kortárs építészet koncepcióját tükrözi.

70. Alsóbazár, Badacsony

Callmeyer Ferenc

1959

Badacsonytomaj, Badacsony hajóállomás

A badacsonyi kikötő környékét Tihanyhoz hasonlóan az egynapos turizmus igényei szerint fejlesztették. A turisztikai központ rendezését a településen önkéntes patronáló szerepet vállaló Callmeyer Ferenc dolgozta ki 1958-ban, de korábban már felépült a központban az általa tervezett Poharázó és vélhetően ennek a megbízásnak köszönhetően kapott később szerepet a település fejlesztésében. Bár az eredeti fejlesztési vázlatokhoz képest a megvalósult épületek kisebb-nagyobb mértékben eltérnek, de a központ szervezésének fő elvei ma is jól kivehetők. A hajóval érkező turistákat egy vendéglátóhelyekkel és kereskedelmi egységekkel szegélyezett bazársor kísérte fel a hegyoldalban található pincékhez, majd ugyanezen az útvonalon visszatérve a kikötőben várták meg a hajójárat indulását. Első lépésként a kikötőben álló úgynevezett alsóbazár két egymásra merőleges épületszárnya készült el, ami a 71-es útnak hátat fordítva a kikötő előterét is keretezte. Az épület külső falait helyi kőanyagból építették fel, a fedését látványos legyező formát követő vasbeton lemezszerkezetként formálták meg. A gondos tervezés a részletképzésre is kiterjedt: a

tetőfelületek vápáiból egyedi formálású vízköpőkkel vezette le az esővizet. Az utóbbi időben az épületet jelentősen átépítették, a főút felőli szárnyat elbontották, a megtartott épület finom részleteit pedig átalakították.

71. Poharazó, Badacsony

Callmeyer Ferenc

1957

Badacsonytomaj, Park utca 18.

Callmeyer Ferenc első badacsonyi alkotása még a Balaton-fejlesztés időszakát megelőzve épült fel a település turisztikai központjában. Az Országos Üdülő- Vendéglátó Vállalat megrendelésére egy Poharazó nevű vendéglátó egységet terveit készítette el és vélhetően a feladat révén alakult ki a későbbi szoros kapcsolata a településsel. A Poharazó megtervezésénél a környék hagyományos építészete inspirálta. Korábban népi építészeti gyűjtőutakon vett részt idősebb kollégájával, Tóth Kálmánnal, akivel a hatvanas évek elején Tihanyban két régi gazdasági épület átalakítását is megtervezték: az apátsági Rege cukrászdát és a magtár mozivá alakítását. A badacsonyi Poharazó kialakításához is hagyományos építőanyagokat használt fel: a helyi kőből épített fal fölé nádfedéses tetőt emelt. A ház szerkesztése mégis korszerű: a plasztikus formálás és a játékos nyílásosztás a modern építészet regionális irányzataihoz köti. Eredetileg egy útkanyarulatban épült volna fel, innen erednek az alaprajzi szerkesztés ferde falai. Később a telket kibővítették, de a ház korábban tervezett elrendezését megőrizték. Callmeyer Ferenc a belső berendezés megtervezésére is felkérést kapott, nyersfa bútorokkal rendezte be a borospincék hangulatát idéző, nyerstéglaburkolatú belső teret. A ház előtt kialakuló terasz fölé egy narancsvörös színű ponyvát feszített ki. Az épületet 2016-ban az eredeti terveket követve szakszerűen felújították, azóta Pláne Badacsony néven borteraszként várja a vendégeket.

72. Felsőbazár I. ütem, Badacsony

Mészöly András

1961

Badacsonytomaj, Park utca 20.

A kikötőből a hegyoldalba vezető út mentén a kirándulók számára kereskedelmi egységeket helyeztek el. A hajóállomásnál álló alsóbazár után a település központjában további két „felsőbazár” elnevezésű épületsort építettek fel időben eltérő ütemezéssel. A bazárok koncepciótervét a településfejlesztést irányító Callmeyer Ferenc vázolta fel, de a részletes terveket már munkatársa, Mészöly András dolgozta ki. Az első ütemben a Poharazó köré építették fel az idegenforgalmi irodának is helyt adó épületsort. A turisztikai központ

kompozícióját később az út túloldalán felépült Hableány étterem tette teljessé. A bazársor épületegységei közt egy légies pergolatető átkötés keretezte az étterem felé megnyíló közteret. A bazársort a közelmúltban felújították, azonban az egykori szezonális használatra tervezett szerkezeteket a négyévszakos használatához igazodva jelentősen átépítették. Bár a beépítési koncepció ma is felismerhető, az olyan finom részletek, mint a pergola átkötés, elveszett.

73. Hableány étterem, Badacsony

Raáb Ferenc

1964

Badacsonytomaj, Park utca 26.

A legenda szerint a vulkán ura szerelmes lett egy balatoni hableányba, és amikor szerelme után ugrott a vízbe, a vulkán lángja kialudt. A legendáról kapta a századelőn Badacsony-Hableány vasútállomás és a körülötte kialakuló turisztikai alközpont is a nevét. Bár a vasútállomást később átnevezték, a közelében üzemelő Hableány étterem máig őrzi az emlékét. A vendéglő eredeti épületét azonban többször átépítették. A képeslapokról ismert régi Hableány éttermet az ötvenes évek végétől megnövekedő vendégforgalom kiszolgálására először egy fedett terrasszal bővítették. A légies acél vázszerkezetű tető terveit Callmeyer Ferenc vázlatai nyomán Tóth János építész és Szeleczy Ferenc statikus dolgozta ki. A badacsonyi turizmus robbanásszerű fejlődését mutatja, hogy alig néhány év alatt már ezt a bővítést is kinőtte a vendéglátóhely forgalma, és szükségessé vált egy új, egy nagyobb kapacitású étterem felépítése a régi épület helyén. A terveket a balatoni éttermek tervezésében jártas, az almádi Pannóniát is jegyző Raáb Ferenc készítette el. A Hableány modern otthona 1964-re készült el a felsőbazár első ütemével szemközt. Az étterem U alakú tömegformáját a funkcionális szempontokat követve szerkesztették fel. Homlokzatán jellegzetes elemmé vált a peremgerendás előtetőre szerelt, mozgatható acélváz as árnyékolósor. Az étterem 2019-ben a PLANT Atelier Peter Kis iroda tervei szerint újult meg: miközben a külső megjelenése ma is Raáb Ferenc koncepcióját követi, a belső terét jelentősen átalakították és az éttermet egy látványborászat köré szervezték. A Park utca felőli homlokzaton ugyanakkor ma is látható Kumpost Éva 1965-ben elkészült kerámia alkotása, amely a névadó legendát ábrázolja.

74. SZOT étterem, Badacsony

Emődi Attila és Bottka Mária

1959

Badacsonytomaj, Római út 103.

A Római út mentén támfalként simul a badacsonyi hegyoldalba az egykori SZOT étterem. A regionális terv előirányzatait követve az éttermet a hajón érkező turisták kiszolgálására építették, ezért befogadóképességét a korszak legnagyobb hajójához a Beloianniszhoz igazították. Az épület megformálása korát megelőzte: Emődi Attila és Bottka Mária a szőlőhegy terméskő támfalaihoz hasonlóan a nagyléptékű éttermet tájformaként értelmezte és az épülettömeget a hegyoldalba süllyesztve helyezte el. A hosszan elnyúló, Balaton felé felnyíló fogyasztótérhez egy különálló, zártabb vizesblokk kapcsolódik, amely a terepvonalakat követve az étteremtől kissé elfordul. A vendégforgalmi terek mögött kialakult rejtett üzemi udvarokra nyílt a konyha. A tervek az étterem későbbi bővítését is tartalmazták, de ezek a fejlesztések már nem valósultak meg. Az épület karakterét a támfalszerű megformálás asszociációját erősítő természetes kőfalazatok adják, de az iparosított technológiával készített modern építőanyagok is kendőzetlen őszinteséggel jelennek meg. A szőlőkarók ritmusát követő kettős támaszok fa helyett acéloszlopok, a földém vasbeton gerendái közt pedig előregyártott Magor-lemezek jelennek meg. Az eredetileg nyitott szezonális fogyasztóteret később beüvegezték, kisebb átalakításokkal azonban Szőlőskert néven ma is közel eredeti formájában látható a szőlőhegy lejtőjén.

75. Felsőbazár II. ütem kóstolótér, Badacsony

Mészöly András

1963

Badacsonytomaj, Egry sétány 1., Dísz tér

A turisták a borospincék meglátogatása után visszatértek a településközpontba és a vasút- illetve a hajóállomás közelében várták meg az utazásukhoz választott járatokat. A várakozási idő tartalmas eltöltésére – és a deviza elköltésére – a vasútállomás környezetében további kereskedelmi egységeket építették fel. A felsőbazár második üteme a sétány vasút felőli oldalán az első ütemet követően két évvel később készült el. Mészöly András az első hosszanti elrendezésével szemben a második ütemben szivacsos szerkezetű közteret tervezett, ami a borkóstolók során összegyűlő emberáradat felszívására is alkalmas volt. A hatszög alaprajzú struktúrák változatos elrendezése az egymással párhuzamosan futó programok, események megrendezésére többféle helyszínt kínált. Ponyvák és reklámtáblák takarásában, ugyanakkor számos részletében még eredeti formájában ma is a turistaforgalom főtengelyében áll.

76. Posta, Badacsony

K. Artner Klára

1966

Badacsonytomaj, Park utca 3.

A Badacsonyi turisztikai központjában álló posta egyedi kialakítását a szezonális forgalomhoz igazították. Tihanyhoz hasonlóan, a regionális tervben gondosan megtervezett kiránduló útvonal végállomásánál még lehetőséget szerettek volna a pincetúrából visszatérők számára, hogy élményeiket képeslapokon is megoszthassák szeretteikkel. A Postai Tervező Intézetben K. Artner Klára készítette el a variábilis működést lehetőségét adó térbeli elrendezést: a hivatal belső terének kapacitását nyaranta külső ügyfélforgalmi egységekkel is bővíthették ki. Az építész a ligetes környezet adottságaira is érzékenyen reflektált az épülettömeg megformálásával: a kisléptékű, mégis emeletes elrendezés az ősfás park megőrzését szolgálta. A földszinten az ügyfélforgalmi tereket, az emeleten a hivatalvezetői lakást és az üzemhez szükséges helyiségeket helyezték el. Az emeleti tömeg alatt egy előtér is kialakult, ahova a nyári ügyfélforgalmat bonyolító munkaállásokat is nyitották. A fedett teraszon felállított műkö írópultokon a turisták helyben meg tudták írni képeslapjaikat. Az ügyfél térbe lépve Horváth Sándor keramikumművész pirogránit Hermész domborművével találkozhatott a hivatalba érkező ügyfél. A transzparens üvegfelületekkel határolt földszint felett az emeleti tér intimebb funkcióit már zártabb homlokzatformálás védte. A szolgálati lakást is védő perforált homlokzati struktúra az épület karakterformáló eleme. A posta már nem üzemel, de az épületet kisebb átalakításokkal újrahasznosították: ma La Tène néven vendéglátóhelyként várja a turistákat.

77. Transzformátorház, Badacsony

Callmeyer Ferenc

1959 körül

Badacsonytomaj, Egry sétány

Badacsonyi központjának tervszerű fejlesztéséhez az elektromos hálózat kapacitásának növelésére is szükség volt. Az Egry sétányon álló transzformátorállomás terveit a településfejlesztési koncepciót kidolgozó Callmeyer Ferenc készítette el. Az expresszív megformálású építmény lokális karakterét a helyi terméskő felhasználásával alakította ki. Callmeyer ekkoriban az IPARTERV építésze is volt, ahol az ország villamoshálózat építési programjához kapcsolódva számos helyre terveztek transzformátorállomásokat, alállomásokat és elosztóállomásokat. Részen a badacsonyi épület alapján dolgozta ki Székely Kovács Ferenc és Gnädig Miklós a 35/20 kV-os állomás típustervét, amelyet számos helyen alkalmaztak az országban. A badacsonyihoz hasonló transzformátorállomás több helyen is felfedezhető az északi parton, például Tihanyban és Almádiban is látható hasonló trafóház.

78. Preisich Gábor építész családi nyaralója, Szigliget

Preisich Gábor

1969

Szigliget, Rózsahegyi utca 2.

Preisich Gábor építész–várostervező saját családi nyaralóját Szigligeten építette fel. Egy építész számára különleges feladat a saját otthon megtervezése, ahol önmaga megbízójaként látszólag kompromisszumok nélkül valósíthatja meg építészeti vízióját. A nyaralók könnyed, egyszerű kialakításai ráadásul a szerkezeti–formai kísérletezésre is lehetőséget adnak. Ez a fesztelen helyzet ugyanakkor nem jelenthet öncélúságot, ahogy erre Preisich Gábor nyaralója is példát mutat. A szokatlan elrendezés mögött szűkös anyagi lehetőségek és praktikus megfontolások sora húzódik. A lankás területen a nádtetős épületet ugyanis egy lábakon álló betonteknőre építette fel. Ezzel szürreális helyzetbe emelte az archetipikus formát, miközben a betonteknő alatt sokoldalúan használható fedett-nyitott tér alakult ki. Az elrendezés hasonlatos a lábakra állított nyaralókhoz, ahol az emeleti lakóegység alatti fedett tér autónak, pingpongasztalnak egyaránt helyet adhat. Az eredetileg mindössze 6x6 méteres emeleti szint kétharmadát fedte le a nádtetős épület, egyharmada viszont nyitott terasz maradt. A belső térben csak a legszükségesebb helyiségek kaptak helyet. A mai formája már a hetvenes évek első felében hozzáépített, haránt irányú bővítés eredménye. Az összetettebb elrendezés ellenére ma is kirajzolódik az épület eredeti archetipikus felépítése.

79. Bauxitváros lakótelep Y házak, Tapolca

Kiss Tamás

1972–1986

Tapolca, Kazinczy tér

A Tapolcai medencében fekvő vulkanikus tanúhegyek formája a lakótelep építészet számára is inspirációt adott. A város keleti szélén fekvő Bauxitváros 10+1 szintes lakótelepi házainak lépcsőzetes formája a Badacsony, Szentgyörgy-hegy, Gulács, Csobánc és társaik kontúrját követi. A közel másfél évtizedig tartó lakótelep építés első elemét 1972-ben kezdte felépíteni a Zala Megyei Állami Építőipari Vállalat, majd 1986-ig összesen kilenc épület készült el. Az Y beépítési formáról elnevezett házakban a kor modern életvitelének megfelelően összkomfortos lakások várták a beköltözőket. A lépcsőző formának megfelelően az alsó három szinten szárnyanként 4-4, a középső négy szinten 3-3, a felső három szinten 2-2 lakás kapott helyet. A legfelső szinten közösségi teret alakítottak ki. Bár az épületek külső megjelenése hasonló, a korai és a kései épületek esetében a lakások kialakítása eltérő. Az épületeknek a homlokzati elemeken megjelenő színárnyalatokkal próbálták egyedi identitást adni. Az épületek különleges megformálása a korszak nemzetközi építészeti áramlatait követte, hasonló nagyléptékű lépcsőző tömböket építettek a hetvenes években a francia tengerpartok közelében, igaz ott ki is használták a lépcsőzés révén kialakuló teraszokat, amelyek a tapolcai házak esetében kihasználatlanok. A tájforma beépítés a modern építészet megújításának lehetőségeit kereső nemzetközi Team 10 csoport organikus analógiáihoz is hasonlatos, akik a későmodern építészet humanizálására különböző természeti mintázatok átvételével kísérleteztek.

80. 22 lakásos társasház, Tapolca

Zalotay Elemér

1973

Tapolca, Juhász Gyula utca 37.

Zalotay Elemér a későmodern magyar építészet vizionárius alkotója volt, aki a „szalagház” elnevezésű koncepciójával vált széles körben ismertté. A lakhatási problémák megoldását keresve az 1950-es évek végétől Böröcz Imre statikussal egy nagyléptékű struktúra kidolgozásának szerkezeti-térbeli lehetőségeit vizsgálta. Bár a terve körül élénk vita bontakozott ki és végül nem tudta megvalósítani, de később – már a Vas Megyei Tervező Vállalat építészeként – a szalagház koncepció egy kisebb léptékű kísérleti változatát felépítette Tapolcán. A modern építészet kezdeteihez visszanyúló alacsony-intenzív beépítési forma a gazdaságos, sűrű beépítést és a saját privát kert előnyét ötvözi. A sorház az Y házak szomszédságában, a Juhász Gyula utcában található, később további sorházak folytatták a beépítést, de azok már nem köthetők az építész nevéhez. Zalotay Elemér kevés megvalósult munkája elsősorban a VASITERV-ben 1965-71 között eltöltött időszakához köthető, ezek közül legismertebb alkotása a szombathelyi Szputnyik megfigyelő állomás. Vitákkal övezett pályája itthoni ellehetetlenülését követően 1973-ban elhagyta az országot és a svájci Ziegelriedben telepedett le és életművének utolsó alkotásai is ott valósultak meg.

81. Mőcsényi Mihály tájépítész nyaralója, Balatongyörök

Mőcsényi Mihály

1972-től több ütemben

Balatongyörök, Völgy utca

Mőcsényi Mihály a hazai tájépítészet megalapítója, szakmai életútja szorosan összekapcsolódott a Balaton-parttal. Aktívan részt vett a hatvanas években futó Balaton-fejlesztés tájépítészeti feladataiban, a régióban legjelentősebb alkotásává mégis a hetvenes években egy elhagyott bányaudvarban kialakított nyaralókertje vált. A helyszínt véletlenül találta meg: Trabantja lerobbant a györöki Szépkilátónál és ekkor fedezte fel az elhagyatott kisebb bányát a közelben. A páratlan kilátással rendelkező területet sikerült megszereznie, majd fokozatosan, saját tervei szerint alakította át az egykori bányaudvart otthonos nyaralókertté. Különleges alkotó felfogását mutatja, hogy az elhagyatott tájsebben lehetőséget látott: a bánya rekultivációja a korát megelőző, szemléletformáló alkotássá vált. A kertépítészen túl a bánya oldalába épített nyaraló tervét is ő készítette el, ugyanakkor a szabályozás szerint a külterületen fekvő telken a földfelszín felett csak kisebb építményt lehetett volna elhelyezni. A bányaterület esetében viszont az épület jelentős részét a felső perem alatt, a bányafalhoz épített támfalként és pinceként értelmezte, amelyek a tájseb rekultivációjához és a kert műveléséhez szükségesek. Végül a rekultiváció különleges

megoldására tekintettel fogadták el építőtevékenységét. Az évtizedek során saját alkotómunkájaként alakult ki a kert és az épület különleges egysége, építészet és tájépítészet szimbiózisát is kifejezve. Mőcsényi Mihály életének utolsó időszakát Győrökön töltötte, kertje a hazai és a nemzetközi tájépítész szakma találkozóhelyévé vált.

82. Vasútállomás, Keszthely

Könye Árpád

1962

Keszthely, Mártírok útja 8.

Keszthely vasútállomását 1903-as átadása óta többször átépítették. A Balatonszentgyörgy felől érkező vasútvonal egykori végállomása a mai pályaudvartól kissé nyugatabbra feküdt, de a Tapolca felé továbbvezetett vasútvonal nyomvonalához igazodva az állomást egy korábbi mocsaras terület feltöltésére helyezték át. Ekkor épült fel a jellegzetes korabeli típusépület, amelynek külső falait a mai állomás is magába foglalja. A hatvanas évek elején a megnövekedő forgalomhoz igazodva a századelőn emelt kétszintes vasúti típusépület jelentősen átépítették. A terveket a MÁVTI műtermében a néhány évvel korábban végzett fiatal Könye Árpád készítette. Az egykori típusépületet modern szemlélettel formálta át: a kétszintes épületmagot két irányba egy-egy földszintes épületszárnyal bővítette, elkülönítve az üzemi és az utasforgalmi funkciókat. A magastetős oromzatokkal tagolt tömegelformát egyszerű hasábbá redukáta, az állomás lokális karakterét az új épületszárnyak kőburkolatos homlokzataival fejezte ki. A felvételi épület 2016-ban újjult meg ismét, a hatvanas évekbeli koncepciót megtartva, de már a kortárs építészet felület- és részletképzésével építették tovább a történeti rétegzettségét. A terveket a MÁV Zrt. Műszaki Tervezési Főosztálya készítette el Flachner Szilvia vezetésével. A felújítás 2017-ben elnyerte a Lechner Tudásközpont későmodern épületfelújításokért adományozott különdíját a Média Építészeti Díja eseményén.

83. Mezőgazdasági Akadémia kollégiuma, Keszthely

ifj. Módos Ferenc

1964

Keszthely, Festetics György út 5.

Keszthely életében a turizmus mellett a mezőgazdaságoktatás hagyománya is jelentős múltat tekint vissza. A Festetics György által 1797-ben alapított Georgikon a város identitásának meghatározó elemévé vált. A hatvanas évek első felében a Keszthelyi Mezőgazdasági Akadémia fejlesztéséhez kapcsolódva egy 400 fős kollégium építését határozták el, amely a tóparti szállókat megelőzve a város településképeiben az első nagyobb léptékű modern

épületként jelent meg. A kollégiumot a város peremén, ligetes környezetben építették fel az ÁÉTV-ben dolgozó ifj. Módos Ferenc tervei szerint. A földszintes épületrészben a közösségi helyiségek, tornaterem, étterem és konyha kapott helyet. A 7 emeletes épületben 3 ágyas szobákat alakítottak ki, beépített tanulóasztallal, előszobában szekrénnel és mosdóval. A Balaton hossz tengelyére merőlegesen elhelyezett 8 szintes épület szobáiból kilátás nyílt a Balatonra. Az épület előtti udvart egy látványos támaszrendszerrel tagolt, szalagként körbefutó pergolatető keretezte, ennek helyét azonban később újabb épületszárnyakkal építették be. 1970-ben az akadémia felvette a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem nevet és ezzel a Balaton-parti település hivatalosan is egyetemi várossá vált.

84. Helikon szálló, Keszthely

Tolnay Lajos

1971

Keszthely, Mikus Gyula sétány 5.

Keszthely vízparti látképét jelentősen átalakította az 1971-ben felépült Helikon szálló, léptékével számos kritikát váltott ki a korabeli szaksajtóban. Az épületet Hévíz közelsége miatt már nemcsak szezonális használatra tervezték, ezzel is elősegítve az egészséves turizmus felpozícióját. A szobák kétharmadát téli üzemre is alkalmasan alakították ki, míg egyharmadát csak nyári időszakban használták. Ezt az arányt az épület tömegkompozíciója is kifejezi: a kétszintes kiszolgáló alépítmény felett három 8 szintes vertikális tömegelemben helyezték el a 240 kétágyas szobát. A két párhuzamos épülettömb zárt ikerfolyosóiról nyílnak a télen is használható szobák, míg a rájuk merőleges épülettömb külső oldalfolyosójáról a szezonális használatú szobák érhetőek el. Az egymásra merőleges tömegelrendezés lehetővé tette a megfelelő benapozást, miközben az erkélyeket úgy forgatták el, hogy minden szobából kilátás nyíljon a Balatonra, de ne lehessen átlátni egymáshoz. A Zala Megyei Állami Építőipari Vállalat kivitelezésében felépített szállóhoz egy 220 férőhelyes étterem és egy 100 férőhelyes eszpresszó kapcsolódott. A telepítés különlegessége a mesterséges kikötősziget, ahova az épülettől átvezető híd egy plasztikus formaképzésű csigalépcsővel érkezik meg. Ezzel sikerült megőrizni az épület előtt szabadon bejárható sétányt, miközben a vendégeknek elkülönített strandot is kialakíthattak. A hotelt 2022-ben az eredeti tömegkompozíciót megtartva újították fel, miközben a homlokzatképzést részben átalakították.

85. Állami Gyógyfürdő kórház fedett fürdőépülete, Hévíz

Kun Attila, Legány Zoltán

1968

Hévíz, Dr. Schulhoff Vilmos stny. 1.

Hévíz fejlesztését már az ötvenes évek végén szükségessé tette a gyógyhely látogatóinak növekvő száma. A gyógyászati körülmények színvonalának emelése érdekében 1959-ben tervpályázatot írtak ki egy napi 1000-1200 beteg kezelésére alkalmas fedett fürdőépület megtervezésére. A pályázaton az Általános Épülettervező Vállalat tervezőpárosa, Kun Attila és Legány Zoltán alkotása nyerte el az első díjat. A hosszas tervezési és kivitelezési folyamat során a kiviteli tervek 1964-ben készültek el, az építkezés pedig 1968-ra fejeződött be. A tömegkompozíció négy elemből áll: az előcsarnokból és három gyógyászati szárnyból: a kádfürdőből, a medencés és terápia részlegről. A kórház főbejárataként is szolgáló előcsarnok a parkon keresztül vezető sétány felé határozott mozdulattal nyílik fel és kapuhelyzetet teremt a város és a fürdő között. A 26 méter fesztávú térlefedés szerkezete egyoldali konzolos, egyirányban lejtett monolit vasbeton keretkből áll össze. Ha az épületet megkerüljük, a domboldal felé vezető ösvényről láthatóvá válik a fedett medencetér, amelynek lefedésére különleges szerkezetet terveztek: a ferde vasbeton pilléreket összefogó kiváltókra 11 méter magas acélszerkezetű gúlákat építettek. A gúla felületeit adó perforált vasbeton lemezek apró bevilágító pontjain természetes fény áramlott a fürdő terébe. Sajnos a különleges atmoszférát teremtő perforált gúlákat azóta már cseréppel befedték. A hatvanas években nemcsak a fedett fürdő épült volna fel, a szomszédságában a régi fürdőkórház pavilonjainak elbontását követően új kórházépületek építését is tervezték. A fejlesztésnek ez a fázisa azonban nem valósult meg, így a fedett fürdőhöz vezető sétány mellett ma is láthatóak a régi kórházépületek, a modern beépítések mellett megőrizve Hévíz történeti üdülőhely jellegét is.

86. Rózsakert étterem, Hévíz

Gulyás Zoltán

1969

Hévíz, Rákóczi u. 17.

Hévíz modern városközpontjának különleges alkotása volt a Rózsakert eszpresszó-bisztró. Nagyvonalú tömegformálása, gondos részletképzése a történeti belváros karakteréhez illeszkedett. Gulyás Zoltán a telken álló két nagy fa köré tervezte meg a két kör alaprajzú átriumot, azonban a kivitelező számára nem vált egyértelművé a fák koncepcionális szerepe: a kivitelezés elején a hatékonyabb helyszíni munkavégzés érdekében a telken álló fákat kivágatta. A belső térnek intimitást adó két átriumba végül két új fát ültettek. A külső-belső tér inverz szerkesztése a tömegkompozícióban is megmutatkozott: a földszint áramló terei közt szabadon kirajzolódtak az átriumokat határoló hengerek, a köztér felé konzolosan előrenyúló emeleti fogyasztótér zárt tömegét is a körátriumok falára ültették rá. A homlokzatképzés jellegzetes elemévé vált az üvegfelületek előtt körbefutó vertikális lamellásor. Ahogy arról a korabeli tudósítások is beszámoltak, a gondosan megtervezett részletképzés jelentős kihívás elé állította a felkészületlen építőipart. Hévíz Rózsakertjét sajnos nem becsülték meg, már teljesen átépítették, könyvtár, kiállító- és rendezvényter költözött a falak közé és csak kevés részlete emlékeztet az egykori nagyvonalú koncepcióra.

87. SZOT Louis Saillant Gyógyüdülő, Hévíz

Töreky Dezső

1975

Hévíz, Petőfi Sándor u. 9.

A turizmus léptékváltása Hévíz üdülőépítési programjában is éreztette hatását, a Balaton-part toronyszállói után a gyógyhelyen a SZOT Üdülés és Szanatóriumi Főigazgatósága épített fel egy 13 emeletes üdülőt. A későmodern toronyszálló helyén korábban leromlott állapotú üdülőépületek álltak, amelyet az 1965-ben elfogadott beépítési terv alapján lebontottak, hogy helyet adjanak egy új, kompaktabb hotelegység felépítésének. A város a Balatoni Intéző Bizottság hatókörébe tartozott, ezért a terület beépítési tervét a Balaton-parti településekhez hasonlóan Hévízen is a BIB készítette el. A fejlesztés tervezése már 1966-ban elindult, de a kivitelezés végül csak 1975-re fejeződött be. A toronyszállók elvi elrendezését követve az épület egy kiszolgálóegységeket rejtő horizontális, és a szobáknak helyt adó vertikális tömegelemből állt össze. A horizontális tömeg a lejtős terephez igazodva földszintből és alagsorból épült fel, ahol az alagsorban az üzemi funkciók mellett egy fotó- és csemegeüzletet szintbeli megközelítéssel is el tudtak helyezni. A földszinten az előcsarnok, a társasági élet terei és a 350 fős étterem várta a vendégeket, az étterem a Vasutas és a Park üdülők vendégeit is kiszolgálta. A toronyszálló 13 emeletén szintenként 16 kétágyas szobát rendeztek be, egyidőben összesen 416 vendéget tudtak fogadni. A szobák loggiás kialakítása plasztikus megjelenést ad a város fölé magasodó hotelépület homlokzatának.

88. Hotel Thermal, Hévíz

Kékesi László

1976

Hévíz, Kossuth Lajos u. 13.

A Thermal hotel megtervezése komplex kihívás elé állította a tervezőket: a park fölé emelkedő lejtős területen az összetett funkcionális program elrendezésén túl a tájolás és a topográfia összehangolását is meg kellett oldaniuk. A 390 ágyas szálloda tervét 1973-ban Kékesi László vezetésével készítette el a KÖZTI, az építkezés 1974-76-ban között zajlott le. A környezet és a használat szintéziseként egy több elemből álló, összetett tömegkompozíciót alakítottak ki. A rétegvonalakhoz alkalmazkodva lehetővé vált, hogy az alsó két szint a park felé táruljon fel, miközben loggiákkal rendelkező hotelszobák is megfelelő kelet-nyugati tájolást kapjanak. A gondosan kialakított funkcionális rendszerre jellemző, hogy a személy és gazdasági forgalom közt nincs szintbeli összemetsződés, mert azokat eltérő szintekre helyezték. A vertikális és horizontális irányokban is eltolt elemekből építkező épülettömeghez a Park utca felőli oldalon kapcsolódnak a fedett fürdőterek. A kürtöszerű tetőformákról felismerhető egységek már későbbi bővítések eredményei. A homlokzatoknak a mesterséges, iparosított technológiával

előállított burkolóanyagok és a természetes faanyag használata adott ambivalens karaktert. A zöldes árnyalatú Glasal eternitlap és műkő külsőréteges szendvicspanel burkolatok mellett a loggiák mellvédjét Xyladecor páccal felületkezelt fakorlátból építették meg. Ez a kettősséget ma is őrzi az Ensana Hotel Thermal Hévíz néven üzemelő ház karaktere.

89. HM Szanatórium, Hévíz

V. Pázmándi Margit

1976

Hévíz, Ady Endre utca 31.

A Honvédelmi Minisztérium a régi Pannónia szállóban működő hévízi szanatóriumát a hetvenes években új épülettel bővítette. A történeti épület kapacitása szűkösnek bizonyult, ezért a meglévő épület mellett egy új szanatóriumi egységet helyeztek el, amely visszafogott tömegképzésével, gondos részletképzésével a régi épület tornyos karakteréhez is illeszkedett. Az ötszintes, rétegesen tagolt, zalai dombok felé feltáruuló épület terveit Pázmándi Margit készítette el, aki a füredi Annabella hotellel már bizonyította a szállásépületek megtervezésében a jártasságát. Az alaprajzi szervezése az összetett funkcionális program ellenére letisztult, miközben a régi épülettel kialakítandó funkcionális kapcsolat is kötöttséget jelentett. A régi és új épület között egy hidat terveztek, amely a főbejárat fedett előtetőjét is megoldotta volna, összeköttetést biztosítva az új épületben tervezett rendelőintézethez. Ez a híd azonban végül nem készült el. A földszinti térben a kilátás felé tágas terasszal kinyíló előcsarnokot, előadót és éttermet áramló térkapcsolatokkal alakította ki, amelyet a tengelyben elhelyezett háromkarú lépcső lépcső és felvonó szervez. A vertikális közlekedőmag üvegezett kilátóként kiemelkedő tömege a történeti szállóépület tornyával egyvonalban helyezkedik el. Az épület előtt egy 25 m átmérőjű kör alaprajzú súlyfürdővel rendelkező medenceteret alakítottak ki. A harmadik és a negyedik emeleten szintenként 41 loggiás szoba található, amelyek az UNIVÁZ szerkezeti rendszer 6x6 méteres raszteréhez igazodnak. A robotstus UNIVÁZ rendszer alkalmazását a kivitelező határozta meg, Pázmándi Margitnak mégis sikerült egy finom arányokkal rendelkező épületet terveznie.

90. Posta logisztikai központ, Balatonszentgyörgy

Demény Tamás

1985

Balatonszentgyörgy, Berzsenyi Dániel utca 59.

Keszthely és Hévíz felől a déli partot Balatonszentgyörgynél érjük el, a település a Kis-Balaton térségének is a kapuja. A főút két oldalán két eltérő formavilágú épület jelöli ki ezt a képzeletbeli keretet. A Gulya csárda mitikus kupolákból építkező kompozícióját a vasútátjáró

másik oldalán a posta tömör megfogalmazású, későmodern logisztikai központja ellenpontozza. Az 1990-ben Csete György és Sánta Gábor tervei szerint építették fel Gulya csárdát, amely már a rendszerváltás után kibontakozó kapitalista turizmus építészeti előhírnöke. A posta logisztikai központja ugyanakkor még a rendszerváltás előtt épült fel a Nyugat-Balaton közlekedési csomópontjában. A logisztikai üzem ipari jellegére tekintettel a terveket az IPARTERV-ben készítették el Demény Tamás vezetésével, az 1985-ben átadott épület a kivitelezését a Somogy megyei ÁÉV végezte. A változatos terepadottságú telken az üzemi épület mellett külön portaépületet, valamint szervíz és kazánházát is elhelyeztek, mindegyik épületegységet előregyártott szerkezetekből és vasbeton homlokzati panelekből építették fel. Az épületben a logisztikai üzem alatt az utcaszinten egy postahivatal is működött, amelyre az utcán álló acél pillérre függőleges betűsorban felszerelt POSTA felirat hívta fel a figyelmet. Az oszlop ma is ott áll, de a feliratot már leszerelték róla.

91. Delta étterem, Balatonmárfürdő

M. Hejhál Éva

1969

Balatonmárfürdő, Rákóczi Ferenc utca 1-2.

Márfürdő központjában a ráaggatott ponyvák, molinók és előtetők takarásában csak nehezen felismerhető az egykori Delta étterem névadó tetőformája. Az M. Hejhál Éva tervei szerint előregyártott szerkezetek alkalmazásával kidolgozott épülettípusból három egység épült fel a déliparton: a helyszíneket Márfürdőn, Fonyódon és Siófokon jelölték ki. A Delta névre utaló jellegzetes tetőformákat a Pannónia Vendéglátóipari Vállalat megrendelésében szereplő tervezési és kommunikációs program eredményezte. Az építető vállalat ugyanis olyan újfajta szolgáltatást szeretett volna bevezetni a tóparton, ahol az épületek már a formájukkal is felkeltik a vendégek érdeklődését. Ebből alakult ki a kétszintes elrendezés a tetőfödémen egymáshoz képest eltolt helyzetben sorolt nyeregtető formákkal. A típustervben kétféle szolgáltatást ötvöztek: a földszinten 200 fős étterem, az emeleten zenés eszpresszó üzemelt a késő hatvanas évek szórakozási szokásaihoz igazodva. Az épület 350 fő befogadására volt alkalmas, az emeleten a terasszal együtt további 200 főt tudtak elhelyezni. A márfürdői Delta Night Club szolgáltatása a hetvenes években átalakult és már nem bárként, hanem diszkóként üzemelt tovább. A ház a Delta Retro Disco elnevezésével ma is erre a legendás korszakára utal vissza.

92. Szent Erzsébet templom, Balatonfenyves

Török Ferenc

1977

Balatonfenyves, Kölcsey Ferenc utca 79.

Balatonfenyvesen már az ötvenes években elindult a templomépítés folyamata, de ekkor még csak az alapozást tudták elkészíteni. A hetvenes évek közepén az egyházközség és Németh Lajos plébános Török Ferencet bízta meg a feladat újragondolásával. A tervezés során a meglévő alaptesteket is figyelembe kellett vennie, azonban az üdülőhelyi templom esetében az igazi kihívást a hívek jelentős szezonális létszámnövekedése jelentette. Míg nyaranta akár kétszáz fő fölé is emelkedett a szentmisére érkező hívek száma, ez a szám télen tíz körülire is zsugorodhatott. Épp ezért a sekrestyét úgy alakította ki, hogy a hívek téli kisebb létszámához igazodva téli kápolna használatára is lehetőséget adjon. A templom belső szikár megformálásával és a természetes anyagok felhasználásával egy „ökumenikus” jellegű tér bensőséges atmoszféráját szeretne volna megteremteni. Ahogy azt a révfülöpi és ábrahámhegyi templomainál már láthattuk, a szakrális téralakításba a külső teret, a templomkertet is beemelte, ugyanakkor a kötöttségek itt még nem tették lehetővé a centrális térszervezést, és a hagyományos hosszázás elrendezést követte. A szerkezeti tervezésnél tekintettel kellett lennie a szűkös lehetőségekre és a kivitelezést vállaló Balatonkeresztúri Fém Szövetkezet technikai lehetőségeire. Épp ezért a meglévő alaptesteken egy háromcsuklós hegesztett acél vázkereteket helyezett el, amelyeket modulban tervezett téglafalakkal egészített ki. A szakrális tér atmoszféráját a nap járása formálja: a tetőt hosszanti irányba felhasító felülvilágítón keresztül változó irányokból áramlik be a természetes fény.

93. Sirály szálló és étterem, Fonyód

Móring Ede

1963

Fonyód, Bartók Béla út

A század első felében épült szállók és villák államosítása, majd a szocialista üdültetési programokhoz igazítása az épületek jelentős átalakítását eredményezte. A béalatepi Sirály szálló eredetileg 1905-ben épült fel, igaz a régi képeslapokon látható szállót ma már nehéz felismerni. A hatvanas évek elején a Somogy Megyei Vendéglátó Vállalat a Somogy megyei Tanácsai Tervező Irodát bízta meg az épület megújításával és egy új szálló és étterem felépítésével. A tervezővállalatban Móring Ede készítette el a terveket, aki a magastető elbontásával és a homlokzati architektúra redukálásával egy szikár modern házat „varázsolt” a régi épületből. Az eredeti épületstruktúra még így is kötöttséget jelentett a tervezőnek, aminek hangot is adott az épület korabeli ismertetésénél, miközben a régi vaskos falszerkezet kályhafűtéssel kiegészítve a téli üzemeltetést is lehetővé tette. A lapostetőssé vált szálloda páratlan panorámával rendelkező tetőteraszán pedig napozót és zuhanyzót is elhelyezett. Az éttermet önálló egységként részben a terepbe süllyesztette, a vendéglátóhely a teraszaival 600 vendég fogadására volt alkalmas. A második életében filigrán modern részletek építéséről, lépcsőiről és lamelláiról ismert Sirály az utóbbi években jelentősen lepusztult. A hosszú ideje tervezett felújítás során a szálloda 1905-ös eredeti homlokzati megjelenését szeretnék helyreállítani.

94. Strand épület, Fonyód

Polónyi Károly, Klimov Borisz

1959

Fonyód, Vitorlás utca, strand

A Balaton déli partján ma már csak alig néhány pavilon lelhető fel Polónyi Károly és Klimov Borisz egykori pillangótetős vízparti épületei közül, többségüket jelentősen átépítették. A siófoki Újhelyi strand épületénél korábban már ismertetett szerkezetből egy-egy pavilon még felismerhető a Siófoki Nagystrand bejáratánál és Balatonlellén a móló sétányon álló éttermek részeként. Fonyódon a variábilis rendszert több különböző rendeltetési célú pavilon felépítéséhez is felhasználták, de ezek közül ma már csak a Vitorlás utcai strandon fedezhető fel egy átépített példa. Bár az épületet homlokzatai az új funkcióhoz igazodva már nem az eredeti kialakítást mutatják, a tetőforma és a vázszerkezet még ma is megfigyelhető. A V tetővel fedett épület ma már nem áll egyedül, egy hegyes tetőkkel tűzdelt, „Lacika kisvendéglő” névre hallgatató büfét építettek mellé. Amikor a kilencvenes évek elején az egykori déli parti BIB főmérnök Polónyi Károly sikeres külföldi karriert követően egy nemzetközi építészcsoporthoz tanulóútja során visszatért a helyszínre, már a két strandépület groteszk együttesállításáról készített képet, amely a Balaton-fejlesztés szemléletében lezajló változásokat is illusztrálja.

95. Posta, Fonyód

K. Artner Klára

1974

Fonyód, Ady Endre utca 3.

A Posta Tervező Intézetben K. Artner Klára előszeretettel kísérletezett a településképet meghatározó postahivatalok formaképzésével, és ehhez a balatoni feladatok turisztikai szerepük révén is megfelelő kihívást adtak. A brutalista formaképzés a hivatalok kettős, közösségi és üzemi szerepének kifejezését egyaránt lehetővé tette. Egyik korai munkája a Badacsonyi turisztikai központjában álló apró postaépület, Fonyódon viszont már egy többszintes, komplex funkciót kellett megterveznie. A település regionális közlekedési csomópont helyzetéből adódóan kulcsszerepet játszott a postahálózat üzemeltetésében. A postahivatal felett az első szinten telefonközpont, a másodikon szolgálati lakásokat helyeztek el, a szinteket egy önálló elemként megjelenő vertikális közlekedőmag fogta össze. A vasútállomással szemközt felépült ház vertikális betonelemek és csíkszerű üvegfelületek váltakozásából kialakuló ritmikus homlokzatképzése a települést kettészelő főút karakteres térfalát adja. A robosztus homlokzatképzés a földszint felett felnyílik és előtetőként fordul körbe. A főépület mögött egy körbeforduló földszintes raktárszárny keretezésében alakul ki a belső üzemi udvar. A Pécsi Postaigazgatóság megrendelésére a kiviteli tervek már 1971-ben elkészültek, a Somogy megyei ÁÉV azonban a függőleges közlekedőmag kivitelezési problémái csak három évvel később fejezte be az építkezést.

96. KISZ-tábor, Lengyeltóti

Stéger János

1969

Lengyeltóti, Kék-tó, hrsz.: 1701/2

A Kommunista Ifjúsági Szövetség évről évre országszerte nyári építőtáborokat szervezett az új generációk formálására, az építőmunka helyszínei közül az egyik a Balatonboglári Állami Gazdaság lengyeltóti tábora volt. A fiatalok napközben a gazdaság területén mezőgazdasági és építési munkákat végeztek, de az este a közösségi életé és a szórakozásé volt. Az idénymunkások elszállásolására a somogyi dombok közt megbúvó Kék-tó partján építették fel a lépcsőzetes teraszokkal megformált épületet. A szálláshely terveit a MEZŐBER Somogy megyei kirendeltségének egyik első megvalósult munkájaként Stéger János dolgozta ki és a Balatonboglári Állami Gazdaság saját építőbrigádja építette fel. A főépület felépítésével egyidőben Lengyeltótiban a MEZŐBER az állami gazdaság dolgozói részére egy 600 személyes étkezdét és kétszintes szolgálati lakásokat is felépített. A KISZ tábor 55 darab négyágyas szobát tartalmazó szállásépülete nemcsak szezonálisan, hanem egész évben lakható volt. A lépcsőző teraszos elrendezés mellett az épület jellegzetes eleme a víztorony köré csavarodó külső lépcsőház. A kissé túljátszott kompozíció szürreális karaktert ad a háznak, amely a páratlan tájképi környezetben évek óta üresen áll.

97. Gömbkilátó, Balatonboglár

Kádár István

1967

Balatonboglár, Kilátó utca 8.

A „Magyar Atomium” néven is emlegetett Gömbkilátót eredetileg nem a boglári Várdombra, hanem a Budapesti Nemzetközi Vásárra építették fel. A Belföldi Idegenforgalmi Hivatal pavilonja számára megtervezett struktúra alternatív elnevezését az 1958-as brüsszeli világkiállítás emblematikus alkotása, az Atomium után kapta. A 15 méter átmérőjű geodéziai gömbszerkezetet eredetileg vásári pavilonként tervezte meg Kádár István, az Alumíniumipari Tervező Intézet főmérnöke, az építészeti feladatokban Ozorai Imre, Ásós József és Álmos Árpád vett részt. Az ALUTERV-ben a hatvanas évek első felében több hasonló szerkezetalakítási kísérletet is végeztek a Városligetben megrendezett vásárok pavilonjainak kialakítására. A szerkezetet a Székesfehérvári Fémmunkás Vállalat készítette el. A nemzetközi vásár után a hatvanas évek végén Balatonboglárra helyezték át. Az eredeti külső borításától megfosztott szerkezetet a Várdomb oldalában állították fel, ahol korábban egy fakilátó állt. Az áthelyezés tervezése során a szerkezetet belülről üvegfelületekkel borították volna és egy

presszót rendeztek volna be a belső térben, de az időjárásnak kitett helyzetben végül elálltak a vendéglátóhely létrehozásától. A kilátó ma Xantus János nevét viseli.

98. Kinizsi udvar, Balatonboglár

Kereskedelmi Tervező Iroda

1970, újjáépítve 1978

Balatonboglár, Templom utca 1.

A főút mellett álló Kinizsi udvart a balatonboglári borvidék és a hazai sörgyártás termékeinek a népszerűsítésére alakították ki az egykori Simon kastély átalakításával. A „söröző–borozó” üzemeltetését a Pannónia Szálloda és Vendéglátó Vállalat a Magyar Országos Söriparral és a Balatonboglári Állami Gazdasággal összefogva szervezte meg. A forgalmas útvonal közelében kialakított vendéglőben a boglári gazdaság borai mellett kezdetben kilenc fajta sört és házi ételeket szolgáltak fel a Pannónia vállalat alkalmazottai. Az új vendéglátóhely történeti és modern épületrészek kompozíciójából alakult ki: a Simon kastélytól egy lépcsőzetes szalagtető vezetett le a főút felé, ahol fedett boxokat rendeztek be. A kompozícióhoz egy különleges formájú kúp fedésű pavilon kapcsolódott, a belső kupolás tér szalonnasütőként funkcionált. A kerthelyiséget gondosan elrendezett növényekkel vették körbe. Az emeleten a vendégeket egy toronybár várta, a vendéglő belső tereit, valamint az étkezészetet és a poharakat magyaros mintákkal díszítették. A népszerű szórakozóhely azonban néhány évvel a megnyitását követően, 1975 nyarán leégett. A több éves felújítás után korszerűbb formában 1978 nyarán nyitott ki ismét, a szalonnasütőgetőt azonban nem állították helyre, helyén inkább fagyaltozót rendeztek be. A hely nemrég az eredeti 1970-es kompozíció modern elemeit megőrizve újult meg, és ma Kinizsi Udvar Apartmanház néven szállásként üzemel.

99. Településközpont, lakóház beépítés, Balatonboglár

Kampis Miklós és a SOMOGYTERV

1984

Balatonboglár, Erzsébet utca

A településközpontok modernizációját egyre inkább sürgetővé tette a tóparti településeken az állandó lakosok számának növekedése és életformájának átalakulása. Balatonboglár központját komplex szemlélettel többszintes kereskedelmi és társasházi egységekkel fejlesztették, amely városias karaktert adott a településmagnak. A településközpont beépítési tervét 1974-ben készítette el a Somogy megyei Tanácsi Tervező Vállalat. A városfejlesztési munka vezetője Kampis Miklós volt, aki a rendszerváltás után az organikus építészet kaposvári műhelyének megalapítójaként és filozofikus szemléletű alkotójaként vált ismertté. A boglári társasházi beépítés azonban még nem utal a vezető tervező későbbi pályáivére, de

a bokrokba szervezett teraszos kialakítás a későmodern városépítészeti kisvárosias karaktert kereső kísérletének tekinthető. Az OTP fejlesztésében megvalósult boglári társasház beépítést az Erzsébet utca mentén három nagyobb, egyenként 13, 11 és 14 háromszintes egységből álló sorházba rendezték. A beépítés utolsó elemei a terület nyugati szélén azonban csak kétszintesek. Az egyes épületek terveit is a SOMOGYTERV építészei dolgozták ki, a háromszintes épületeket déli, illetve délnyugati irányba lépcsőzetes teraszos kialakítással formálták meg. A külső közlekedőfolyosókat az átellenes, benapozás szempontjából kevésbé értékes homlokzatokon helyezték el.

100. SZOT Postás üdülő, Balatonlelle

Pécsi Tervező Vállalat

1985

Balatonlelle, Honvád utca 12.

A SZOT a Postás Szakszervezettel együttműködve Balatonlellén és Hévízen közös használatú üdülők építését határozta el. Az együttműködés keretében 20 évig a szobák 50%-át a postai dolgozók használhatták volna. Balatonlelle esetében egy 400 férőhelyes nagycsaládos üdülő építése szerepelt a beruházási tervekben. A megbízást a Pécsi Tervező Vállalat kapta, ahol Tillai Ernő vezetésével 1979-ben elkészült egy részletes kiviteli tervdokumentáció. Tillai jellegzetes, pécsi lakóépületeiről is ismert TV formájú panelekkel burkolta a hotel homlokzatait, de végül nem ez a tervváltozat valósult meg és később már egyszerűbb, síklapokból szerkesztett lodzsa struktúrával épült fel az üdülő. A telken két épülettömeget helyeztek el: a letisztult későmodern kompozíciót az egymáshoz kapcsolódó élére állított és elfekvő hasábok kettőssége adja. Az előregyártott lapszerű betonelemekből felépülő, a homlokzatokon loggiákkal tagolt plastikus főtömeghez egy tömör megjelenésű, földszintes épületszárny kapcsolódott, amely az utcafrontig előrenyúlt, így a vendégek az utcáról egyből a zárt épületbe léphettek be. A hétemeletes szálló egységben 206 kétágyas szoba és hét tópartra néző apartman várta az üdülőket. A szállóhoz étterem, presszó, szauna és bár kapcsolódott, de egy 600 m²-es 350 fős konferenciatermet is felépítettek. A rendszerváltás után az épület sorsa elég hányatottá vált, egy ideig bérbeadták, majd eladták. A közelmúltban jelentős átalakuláson ment keresztül, ma Hotel Lelle néven üzemel.

101. Strand, Balatonlelle

1972

Balatonlelle, Napospart utca 3.

Az üdülők számának dinamikus növekedése a vízparti területek egyre nagyobb mértékű feltöltését és új strandok felépítését tette szükségessé. 1968-ban bevezették új gazdasági mechanizmust Magyarországon, ami a Balaton-fejlesztésnek is új keretet adott, Farkas Tibor

vezetésével pedig elindult a Balatoni Központi Fejlesztési Program, amelynek célja az elmaradott tóparti infrastruktúra fejlesztése volt. Az első 1970-1975 közötti periódusban a vízparti területek rendezését és a strandok kapacitásának növelését is tervbe vették – jellemzően a partvonal mesterséges szabályozásával és a víz borította területek feltöltésével. Az Országos Idegenforgalmi Tanács anyagi támogatásával Siófok Aranyparton és Balatonlellén két új nagy befogadóképességű strandot építettek fel, valamint 11 strandot korszerűsítettek, köztük a csopaki, a vonyarcvashegyi, a máriafürdői és kenesei strandokat. Az 1970-1973 között megvalósult fejlesztések következtében a strandok férőhelye 6 ezer fővel növekedett. Balatonlellén a Balaton-fejlesztési Tárcaközi Bizottság, a Balatoni Intéző Bizottság és a községi tanács együttműködése keretében dolgozták ki a 2200 fős strand terveit a kikötőtől keletre egy partrendezés és feltöltés eredményeként kialakult területen. A négyzetes alaprajzú, belső átrium köré szervezett kétszintes strandépületben 300 kétszemélyes öltözőkabint, zuhanyzókat és értékmegőrzőt helyeztek el. Az öltözőépület elnagyolt formái a brutalista építészet karakterjegyeit mutatják. A létesítmény ma Napfény Strand néven üzemel.

102. Községi könyvtár és hírlapolvasó, Balatonlelle

Domokos Béla

1975

Balatonszemes, Kossuth Lajos utca 2.

Az első korszerű üdülőhelyi könyvtárat Balatonlellén építették fel Domokos Béla kaposvári építész tervei szerint. A helyi kulturális életet felpozícióba állító létesítmény egész évben az állandó lakosság rendelkezésére állt, miközben az épület tervezésénél a szezonális üdülőhelyi forgalmat is figyelembe vették. Balatonlellén már 1959 óta működött könyvtár, amelyet kezdetben a kultúrház egyik szobájában alakítottak ki. Visszaemlékezések alapján nyárestéken heti két alkalommal a strand egyik kabinjába költözött a község könyvtárosa és ott várta az olvasni vágyó üdülőket. Az új könyvtárat 1975. május 31-én nyitották meg és a Petőfi Emlékkönyvtárak hálózatába szervezték. Erre utalt a bejáratnál szemközt elhelyezett Borsos Miklós Petőfi dombormű alkotása is. A település központjában parkosított környezetben, fenyőfák árnyékában elhelyezett könyvtár kompozícióját a környező fák analógiájára két épületből kiemelkedő pillérrel felfüggesztett légi tetőszerkezet és a nehézkes terméskő lábazati falak kettőssége formálta.

103. Borsodi Szénbányászati Tröszt üdülője, Balatonszemes

Simon Ferenc

1971

Balatonszemes, Ady Endre utca 31.

Balatonszemes fürdőtelepén régi villák közt épült fel a Borsodi Szénbányászati Tröszt a nyugat-európai brutalista építészeti irányzat hatását mutató üdülője. A telken korábban egy régi, államosított villaépület állt, amelyet emeletráépítéssel kívántak bővíteni. A tervezésre az ÁÉTV építésze, Simon Ferenc kapott megbízást, a helyszínbejárás során azonban a villa állapota miatt a bontás és új, korszerű üdülő építése mellett döntöttek úgy, hogy a telken kialakult növényzet megőrzése érdekében az új üdülőt a régi épület helyére telepítették. Az építés technológiájáról a kivitelezést vállaló Várpalotai Szénbányászati Tröszt kivitelező részlegével konzultáltak, végül a vasbeton monolit szerkezetek alkalmazása mellett döntöttek, amelynek esztétikai értelmezést is adtak. A monolit vasbeton szerkezeteket kendőzetlenül, külső-belső burkolatok nélkül tervezték, ezzel a tervező szavai szerint a vízpart közelében álló ház „meztelen valóságát” kívánták megmutatni. Az építtető véleménye szerint azonban a csupasz szerkezetek szegényesek, ezért a belső nyersbeton falfelületeket levakolták. Az eredeti koncepcióval viszont azonosulni tudott a kivitelező csapat, és az asztalosmunkákat több éve száradó fenyőfából készítette el, így mázolás nélkül nyersen maradhatott a nyílászárók és a belépőt a szoba terétől elválasztó fa falfelület. A háromszintes épület földszintjén helyezték el a közösségi helyiségeket, az emeleteken szintenként hat háromfős szobát loggiával és hat kétszemélyes szobát erkéllyel. A lépcsőház mellett a vizes helyiségeket is itt helyezték el, a zuhanyzókat a kert felől is meg lehet közelíteni. A tetőn a napozóteraszt alakítottak ki és a kiszolgálására az épület szintenkénti vizesblokk egységét a tetőszinten is felépítették. Az üdülővel szemközt az Ady Endre út másik oldalán egy játékos elemekkel formált hőközpont kéménye magasodik. Érdeemes megnézni az épületet, amely a balatonörszödi külvilágtól elzárt minisztertanács üdülő Szemesen felépített gyermeküdülőjét szolgálja. A szénbányászok Lilla családi üdülője ma már apartmanházként üzemel, a nyers felületeket kívül is beburkolták, de a konzolosan túlnyúló falsíkokból kialakuló robosztus struktúra ma is őrzi az épület brutalista karakterét.

104. Kilátó büfé, Balatonföldvár

Polónyi Károly

1958

Balatonföldvár, Kilátó köz 5.

Balatonföldvár topográfiai adottságaiból adódóan több pontról is szép kilátás nyílik a Tihanyi félszigetre és a tó nyugati medencéjére. A regionális fejlesztés keretében két „Kilátó” nevű vendéglátóhelyet is felépítettek a településen. 1958-ban Polónyi Károly gyors vázlatai alapján építették fel a Kilátó büfét, a magaspart sétánya mentén könnyed szezonális frissítőpontként szolgálta ki a turistákat. A Balatoni Intéző Bizottság déli parti főmérnöke ezekben az években a földvári kikötőben rendezte be a bázisát és számos vázlatot készített a település fejlesztésére. A terméskő falazatú büfét két zömök vaskos pillére támasztva egy alacsonyhajlású, előrenyúló félnyeregteretével fedte. A büfé átépítésekkel még ma is megtalálható a Kelta sétányon. A vernakuláris karakter kereső Kilátó presszóval éles kontrasztot alkotott a tiszta modernséget tükröző Kilátó presszó nevű hely, amely néhány évvel később épült fel a közelben. A Kilátó presszó a 7-es út mellett kialakított kilátó parkolót szolgálta ki, enyhítve az akkor még autópálya nélküli megtenni kényszerülő déli parti autózás

fáradalmait. A presszó tervét Elekes Keve, az ÉM Pécsi Tervező Vállalatának Siófoki Irodájában alkotó munkatársa dolgozta ki úgy, hogy az úton közlekedő járművek számára ne takarja ki a kilátást. A légies pavilonépületet szabálytalan alaprajzzal, eltolható üvegfalakkal tervezte meg, a monolit vasbeton tetőt az üvegfal acél pillérei támasztották alá. Az 1962-ben felépített étterem ma is üzemel, de olyan jelentős átalakításokkal, hogy csak egy-egy részletet lehet felfedezni, ami utal az eredeti koncepcióra.

105. Goldberger üdülő bővítése étteremmel, Balatonföldvár

Tillai Ernő

1961

Balatonföldvár, Rákóczi utca 15-17.

A Kvassay sétány épületei az államosítást követően a vállalati és szakszervezeti üdülés szolgáltatába álltak. A dolgozók üdültetésére azonban nem voltak teljes mértékben alkalmasak a régi épületek, ezért a házakat fokozatosan átépítették, bővítették. A leglátványosabb példa a Goldberger Textilgyár államosított üdülőjének vasút felőli bővítése, ahol az új épületszárnyban egy éttermet és egy konyhaüzemet rendeztek be. Bár a modern bővítmények sok esetben kontrasztban álltak a régi villák architektúrájával, a Goldberger üdülő bővítésénél Tillai Ernő, a Pécsi Tervező Vállalat építésze kísérletet tett a modern formaképzés és a történeti kontextus összehangolására. A kétszintes épületszárnyat nyeregtetővel fedte, kapcsolatot keresve a harmincas években épült ház cseréptetős karakterével, miközben az étterem vázas konstrukciója már a modern szerkesztési elveket követte. Az emeleten elhelyezett fogyasztótér a régi házban kialakított társalgóhoz kapcsolódott, de egy elforgatott helyzetű légies külső lépcső a környező villákban üdülők számára is közvetlen belépést biztosított. A konyhaüzemet a fölszínen, az épület alatt helyezték el, ahonnan ételfelvonón vitték fel az ételeket az emeleti tálalóba. Hasonló sorsa volt a földvári kikötőben álló egykori Kaszinónak is, amely az államosítás után a Hajtóműgyár üdülőjévé vált és Callmeyer Ferenc bővítette egy, a kikötő öble fölé nyúló konzolos étteremmel. Az épületet a közelmúltban az eredeti állapothoz közelítő formában rekonstruálták, az éttermi részt elbontották, de az alapzatát adó beton platform még ma is látható a kikötőben víz fölé nyúló teraszként.

106. Neptun szálloda, Balatonföldvár

Márton István

1977

Balatonföldvár, Motel sétány 1.

Az 1958-as brüsszeli világkiállításról vásárolt ideiglenes motelekből Siófokhoz, Tihanyhoz és Keszthelyhez hasonlóan Földváron is felépítettek öt egységet a hozzájuk kapcsolódó

étteremmel együtt. A hetvenes évek második felében azonban a területen egy új, nagyléptékű szálloda építését határozta el a Pannónia Szálloda és Vendéglátóipari Vállalat. A 460 ágyas épület terveinek elkészítésével a LAKÓTERV-et bízták meg, ahol a szálloda és üdülőtervezésben már jártas Márton István kapta meg a feladatot. Az építész nemcsak az épületet tervezte meg, de Földvár üdülőhelyi központjának gyalogosbarát rendezésére is javaslatot dolgozott ki. Az üdülőszálló az első paneles technológiával felépült balatoni szálloda volt, a kivitelezését a Somogy megyei ÁÉV 1977-re fejezte be. A tervező korábban már megtervezte a siófoki Ezüstpart üdülősorát és az épület alaprajzi rendszerének megtervezésénél ezeket a tapasztalatokat hasznosította. Az alaprajzi elrendezésben a középfolysós rendszerben kialakuló két szobasort egymáshoz képest eltolta és két vertikális közlekedőmaggal szolgálta ki. A 12 szintes épület eredetileg szezonális használatra készült fűtés nélkül. A horizontális tagolású homlokzat karakterét iparosított anyagok formálták: a tömör végfalakon Luxaflex burkolatot alkalmaztak, a nyílászárók és a korlátok alumínium szerkezetűek, a mellvédeken drótüveg betéteket helyeztek el.

107. MSZMP üdülő, Balatonföldvár

Kerekes István

1979

Balatonföldvár, Somogyi Béla utca 5.

A földvári kikötőtől keletre fekvő pártüdülőt parkosított környezetben, a régi Sellő szálló helyén építették fel. A terméskő falazatú Sellő szállót a harmincas években kezdte építeni Fenyő Zoltán szállodaipari vállalkozó, terveit a Tőry és Pogány építészirodában feltételezhetően id. Janáky István készítette el. A vállalkozó azonban valutabüncselekmény miatt az építkezést nem tudta finanszírozni és árverésen az állam szerezte meg a szállót, amely végül 1938-ban nyitott meg. A világháború után MDP üdülőként használták, majd a bauxitbeton szerkezetek problémái miatt 1979-ben lebontották. A helyén az új, 316 fő befogadó képességű pártüdülő Kerekes István (ÁÉTV) tervei alapján. A tervező számára kihívást jelentett az épület tájolása, mivel a déli oldalán futó vasútvonal jelentős zajterhelést adott, míg a víz felőli homlokzat északra nézett. Végül a szobákat a vízpart felé nyitotta meg, ezzel hátat fordítva a zajforrásnak, miközben a nyári időszakban használt épület esetében az északi tájolás nem feltétlen jelentett hátrányt. A tömegelrendezése a szállodaépületek jellegzetes kettősségét követi: egy kétszintes horizontális közösségi és kiszolgáló tömeg felett egy hat-, illetve hétszintes szárnyban helyezték el a szobákat. A két tömeg között szervízszintet is beépítettek, ami nemcsak a gépészeti rendszerek elvezetését, de a hangosabb közösségi terek és a lakószobák közti zajszigetelést is megoldotta. A ház belső tereit Garajszky József belsőépítész tervezte meg. A parkosított környezetben álló ház külső homlokzati megjelenését a pengefalakkal tagolt loggiasor, a fa mellvédsorok horizontális vonalai és a különböző kőanyagokkal burkolt felületek formálják Kerekes Istvánt az épület terveiért Ybl-díjban részesítették. A pártüdülőt a rendszerváltás után privatizálták, ma a Riviéra Park Hotel néven üzemel.

108. Oázis Áruház, Szántód

Toldi András

1988

Szántód, Május 1. utca 10.

Már a rendszerváltás közeledését jelezte a Balaton FÜSZÉRT nyugati mintára kialakított szántódi nagyáruházának átadása. A 7-es út elágazásához telepített nagyfeszítávolságú épület megtervezésre a SZÖVTERV-et kérték fel a nyolcvanas évek végén. A háromhajós csarnokot középen háromcsuklós, a két szélén kéttámaszú fa vázszerkezetből építették fel, a konstrukciót acélráccsal merevítették. A Fűszerértékesítő Vállalat áruháza egy új típusú szolgáltatást honosított meg, amely a korábbi ABC-k alaprajzától jelentősen eltérő elrendezést kívánt. Ez elsősorban a raktár és a vevőtér arányában mutatkozik meg, ugyanis az új típusú üzemeltetéssel jelentősen kisebb raktárat és nagyobb vevőteret tervezhettek. Az áruk naponta érkeztek az áruházba és egyből gyári dobozolásban, göngyölegben a vevőtérben helyezték el. A vevőtér nyugati oldalán ajándéküzletet, külső megközelítéssel virágüzletet és pénzváltót, keleti oldalán a külső és belső megközelítéssel helyezték el a City Grill egységét. Az épület szerkezeti logikája a korszerű technológiákat alkalmazza, miközben hajlított elemekből kialakuló allegorikus formálása a posztmodern építészet felé tett utalás.

109. Touring hotel, Szántód

KERTI típusúterv adaptációja

1969

Szántód, Csokonai tér / Szent István utca

A Touring hotelek egységes terv szerint, de eltérő méretben épültek fel a Balaton körül a hatvanas évek végén. Az egyszerű és olcsó szállást kereső kirándulók hasonló kialakítású épületekben szállhattak meg a siófoki Foki-hegyen, Zamárdiban, Szántódon és Balatonmáriafürdön. A hotelek terveit a Kereskedelmi Tervező Iroda dolgozta ki, amely elsősorban szolgáltató, vendéglátó és kereskedelmi épületek tervezésével foglalkozott. A Touring hotelek prototípusa Máriafürdön épült fel, a 240 ágyas szálló terveit B. Vadász Éva készítette el. Hasonló formai elrendezéssel, de kisebb kapacitással épült fel a Szántódrévből álló Touring hotel. A háromemeletes épület eredetileg 120 férőhellyel nyílt meg, de később már 150 férőhellyel hirdették. A visszahúzott földszint felett összefogott dobozt formáló, szikár szerkesztésű épület elsősorban a gazdaságos építést és az egyszerű üzemeltetés igényeit szolgálja ki, formaképzése nem kötődik a Balaton-part modern építészeti kísérleteihez. Az épület különlegessége, hogy homlokzatán eredetileg az Országos Szakipari Vállalat által forgalmazott új technológiának számító „Buvanil” vakolatot alkalmazták fehér színben.

110. Szántódrév hajóállomás, Szántód

Dianóczki János, Detre Dezső (szerkezettervező)

1967

Szántód, Tihany utca 9.

A hatvanas években a Tihany és Szántód közt közlekedő kompokat nagyobb kapacitású hajók váltották fel és ehhez igazodva az egymással szemközti hajóállomások környezete is megújult. Mindkét kikötő várótermét a Dianóczki János építész és Detre Dezső statikus páros tervezte, ami az épületek innovatív szerkezetformálásában is megmutatkozik. Ugyanakkor a fejlesztések nem egyidőben valósultak meg, a tihanyi rév kikötő a hatvanas évek eleji megújulását követően a szántódi rév környék rendezése csak az évtized második felében fejeződött be. Az új kompok fogadására először az út és a kikötőfej fejlesztése készült el, a révhez kapcsolódó feltöltésen pedig egy autókempinget alakítottak ki. A hajóállomás új épülete két, egymást átható egységből áll: a kompozíciót egy 17,5 x 12 méter alapterületű, legfelső pontján 8 méter magasságú vasbeton nyeregfelülettel fedett várócsarnok és egy hosszúkas, a külső és belső tér felé egyaránt megnyitott kiszolgáló egység alkotta. A váróterem hiperbolikus paraboloid formájú szerkezete látszólag bonyolult felület, de kedvező statikai erőjátékából adódóan vékony vastagságú, és a kivitelezés során egyszerűen zsáuzható formát eredményez. A héjszerkezet perembordáit az üvegfal filigrán pillérei tartják, ami az épület vízparti panoráma felé felnyíló, légies megjelenését erősíti. A váróteremhez kapcsolódó kiszolgáló épületrészt az idők során jelentősen átépítették, ma már nehezen felismerhető a kompozíció korabeli nagyvonalú szerkesztése. Az ikonikus héjszerkezet ugyanakkor ma is a hatvanas évek balatoni modern építészetének kísérletező szemléletét tükrözi, a tervezett felújítása során remélhetőleg helyreállítják az eredeti koncepciót.

111. Szabadtéri mozi, Zamárdi

Szigetvári György

1961

Zamárdi, Kossuth Lajos utca 14.

Zamárdiban már 1933-ban felépült az első kertmozi és nagy népszerűségnek örvendő egészen az ötvenes évek végéig működött. 1961-ben egy új szabadtéri mozit építettek fel homorú vetítőfallal, valamint korszerű, normál és szélesvásznú filmek vetítésére egyaránt alkalmas gépészettel. A terveket a SOMOGYTERV igazgatója, Szigetvári György vezetésével készítették el a tervezővállalat munkatársai. A dokumentációban már láthatóak azok a különleges részletek, például a bejárati kapu kialakítása, amelyek a kertmozik sorában ma is egyedivé teszik a zamárdi helyszínt, de 1961-ben még a szabadtéri moziban valóban a szabad ég alatt zajlottak a vetítések. A balatoni kertmozikra jellemző acélvázás tetőfedés 1964-ben készült el már a Balatoni Intéző Bizottság fejlesztésének keretében. A kertmozik egységes

infrastrukturális fejlesztését ugyanis a hatvanas évek elejétől egységesen a BIB koordinálta. Ekkor készültek el a kertmozik jellegzetes acélvázaz lefedései, amelyek robusztus, nagyfeszítávolságú tartószerkezetekkel hidalták át a nézőteret. Bár a déli parti mozik üzemeltetése a Somogy Megyei Moziüzemeltetési Vállalathoz tartozott, a filmeket a Mozgókép-forgalmazási Vállalattól kapták. A MOKÉP adatai alapján 1979-ben a Balaton körül több mint 60 kertmozi működött, a színpaddal is rendelkező helyszíneken színházi előadásokat és egyéni fellépéseket is szerveztek. A népszerű üdülőhelyeken egy nap több vetítést is rendeztek és sok esetben a hivatalos premier előtt már bemutatták a népszerű filmeket, közülük Bujtor István Balaton-parton játszódó Pogány Madonna című filmjét is.

112. Étterem, Zamárdi

Edvi Lászlóné

1961

Zamárdi, Batthyány utca 13.

Zamárdi és Széplak egymással szomszédos üdülőtelepein egy-egy majdnem egyforma kör formájú étterem épült fel a hatvanas évek elején. A típustervet Edvi Lászlóné dolgozta ki az IPARTERV-ben, amelyet a két helyszínre kisebb eltérésekkel adaptáltak. A körforma alaprajz nem csak látványos volt, de funkcionálisan is előnyös elrendezést nyújtott: az üvegfelületekkel határolt fogyasztótér a pincérek számára könnyen áttekinthető volt és az asztalok közti utak sugár irányú elrendezése megkönnyítette a mozgásukat. A fogyasztótérhez 400 fő befogadására alkalmas kerthelyiség is kapcsolódott. A jellegzetes körforma mellett egy kevésbé látványos, racionális szerkesztésű konyhaüzemi tömb is az épületegyütteshez tartozott. Az épület egyszerű szerkesztése a hatvanas évek elején jelentkező igények gyors megoldására törekedett, ugyanakkor később már mind az üzemeltetés, mind az építészeti kialakítás terén komplexebb éttermek felépítésére törekedtek. A széplaki Hableány étterem már nem áll, de a zamárdi épület ma is étteremként üzemel. Az étterem szolgáltatásait is kihasználva a közelében felépült egy, a szántódíhoz hasonló Touring hotel egység is, amely ma Zama Hotel néven várja a vendégeket.

113. Nehézipari Minisztérium üdülő, Balatonszéplak

Nagy János

1962

Siófok, Deák Ferenc sétány 4.

A Siófoktól nyugatra fekvő Széplak nyaralótelepe egykor közvetlenül a vízpartra épült, azonban a villasor előtti partszakaszt a hatvanas években több ütemben közel 2 kilométer hosszan feltöltötték. Az Ezüstpart elnevezésű új területen a vállalati és szakszervezeti

üdültetés nagyléptékű egységeit tervezték elhelyezni. Bár a regionális terv a természeti értékek védelmét tűzte ki célul és számos intézkedést tettek a zöldterületek védelmére, a mesterséges partalakítás ökológiai következményeivel ekkoriban még nem voltak tisztában. A Balaton-part mentén számos helyen tervszerűen töltöttek fel nagyméretű új építési területeket, ahol koncentrált üdülőépítéssel számolhattak – ezzel ellensúlyozva a nagyterjedésű védett területek megőrzését. A heterogén karakterű régi villasor előtt felépített üdülősorral a tópart modern üdülőhelyi látképét is el szeretnék volna érni. Az Ezüstpart első rendezési tervét Kotsis Lajos készítette el a hatvanas évek elején, és ligetes környezetben szabadon álló hat és kilencszintes épülettömbök beépítésére tett javaslatot. Az egyik első felépült üdülőt a Nehézipari Minisztérium megbízásából Nagy János tervezte meg az ÁÉTV-ben. A vízpartra merőleges, középfolyosós üdülő a hozzá kapcsolódó éttermi egységgel a balatoni üdülők jellegzetes elrendezését követi, nyeregvetős tömegformája, terméskő burkolata és egyedi részletképzése ugyanakkor eltér a modern üdülők megoldásaitól. Ez a regionális karakter a két világháború közti időszak üdülő és szálló épületeire utal vissza, ugyanakkor a megoldás magányos kísérlet maradt. A későbbi üdülőépítkezések lépték és technológia váltása már nem kedvezett a természetes anyagok és hagyományos formaképzés továbbélésének – ahogy ezt az Ezüstpart későbbi beépítésénél is látni fogjuk. Az épületet a közelmúltban felújították és a Nemzeti Sportügynökség Siófoki Vízisport Központja használatában üzemel.

114. A Dunai Vasmű és Medicor Vállalat üdülőszállója, Balatonszéplak

Márton István

1971

Siófok, Deák Ferenc sétány 6.

A korszak első acélvázás üdülőjének homlokzatán az építőanyag a vállalat cégereként jelent meg. A Nehézipari Minisztérium üdülőjével szemközt áll a Dunai Vasmű üdülő, amely már az Ezüstpart tervszerű beépítésének a nyitóeleme. Az Ezüstpart részletes beépítési tervét Kotsis Lajos első koncepciója után Márton István dolgozta ki a LAKÓTERV-ben, majd az egyes üdülőépületek megtervezésében is részt vett. A partszakaszon 1965-től kezdődően a nyolcvanas évek elejéig két nagyobb üdülőkomplexumot építettek fel, kelet felől haladva az első fázisban a Magyar Újságírók Országos Szövetségének és a Nemzetközi Újságírószövetségnek a közös üdülőépítési programját valósították meg. A második fázisban már a SZOT építkezett tovább. A tervszerű beépítésben az alacsonyabb szintszámú vízpartra merőlegesen elhelyezett üdülőegységek sorát szabályos ritmusban egy-egy magasabb épület tagolta. Kelet felől érkezve a beépítés első eleme az 1971-ben felépült Dunai Vasmű hatszintes tömbje volt, ezt követte az újságíró üdülő három alacsonyabb épülettömbje, éttermi egysége, egy további alacsonyabb üdülőegység és a legendás kör formájú Orion bár. Az épületek térbeli sorrendje azonban nem egyezik a felépítés időbeli sorrendjével, mert az építkezéseket a hatvanas évek közepén az alacsonyabb üdülőegységekkel kezdték. Az újságíró üdülő épületeit mára elbontották, helyükön apartmanházak állnak, a Dunai Vasmű üdülője azonban még áll, apartmanházként működik. Az épületet a beépítési tervet is jegyző Márton István tervezte meg különleges szerkezeti megoldással. Az építető vállalat profiljához

illeszkedve ez volt az első acélszerkezetből épült üdülőszálló. Vele szemközt az út másik oldalán állt a Dunai Vasmű 1979-ben felépült második egysége, amelynek terveit Virág Csaba készítette el. A cégéerként megjelenő Dunai Vasmű feliratot a cég termékeként egy 24 méteres szádpalló áthidaló tartotta. Az üdülőt néhány évvel ezelőtt bontották el.

115. SZOT Ezüstpart II. üdülő, Balatonszéplak

Tillai Ernő

1983

Siófok, Liszt Ferenc sétány 16.

Az ötvenes évek végén elinduló regionális fejlesztés utolsó megvalósult eleme – egyben a Balaton körüli építészeti utazás utolsó állomása – az Ezüstpart SZOT üdülőjében 1983-ban felépült toronyház. Az Ezüstpart beépítésének második fázisban már a Szakszervezetek Országos Tanácsának üdülőit építették fel. A beépítési tervben meghatározott rendet követve az öt alacsonyabb szállásépületet Tillai Ernő 1983-ban elkészült toronyépülete zárta le, bár az épület kialakítása már eltért a Márton István által kidolgozott beépítési tervtől. A nyolcemeletes 354 szobás üdülőhöz tágas társalgó, presszó és könyvtár is tartozott, miközben a komplexum további egységeiben egy kétezer adagos konyhát és éttermet, négyszáz főre alkalmas színháztermet és egy előadóteret alakítottak ki, körülöttük pedig számos sportpálya és strand várta a vendégeket. Tillai Ernő, a Pécsi Tervező Vállalat építész-főmérnöke és műteremvezetője nevéhez elsősorban Pécssett számos plasztikus formálású homlokzati elemekből építkező alkotás fűződik, de kísérletező látásmódja a széplaki épület homlokzatformálásában is megjelenik. Sajnos az Ezüstpart üdülőinek jelentős részét, köztük az Orion bárt is mára elbontották. Néhány épületet azonban apartmanházzá építettek át, közéjük tartozik az egykori Ezüstpart II. üdülő is. Bár a későmodern épület léptékével és előregyártásra épülő technológiájával elszakad az ötvenes években elindult Balaton fejlesztés regionális karakterétől, allegorikus homlokzati struktúrájával a korszak meghatározó elemévé vált.

Rövidítések

ALUTERV – Alumíniumipari Tervező Intézet

ÁÉTV – Általános Épülettervező Vállalat

ÁÉV – Állami Építőipari Vállalat

BIB – Balatoni Intéző Bizottság

BME – Budapesti Műszaki Egyetem

ÉGSZI – Építésgazdasági és Szervezési Intézet

ÉM – Építésügyi Minisztérium
FÜSZÉRT – Fűszerértékesítő Vállalat
HM – Honvédelmi Minisztérium
IPARTERV – Ipari Épületterveő Vállalat
KERTI – Kereskedelmi Tervező Iroda
KISZ – Kommunista Ifjúsági Szövetség
KÖZTI – Középülettervező Vállalat
LAKÓTERV – Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalat
MÁVTI – MÁV Tervező Intézet
MEZŐBER – Mezőgazdasági Beruházási Vállalat
MOKÉP – Mozgókép-forgalmazási Vállalat
POTI – Postai Tervező Intézet
SÁÉV – Somogy megyei Állami Építőipari Vállalat
SOMOGYTERV – Somogy megyei Tanács Tervező Vállalat
SZOT – Szakszervezetek Országos Tanácsa
SZÖVTERV – Szövetkezeti Tervező Kivitelező és Üzemszervezési Vállalat
UVATERV – Út-, Vasúttervező Vállalat
VASITERV – Vas megyei Tanács Tervező Iroda
VÁTERV – Városépítési Tervező Iroda
VÁTI – Városépítési Tudományos és Tervező Intézet
ZÁÉV – Zalaegerszegi Állami Építőipari Vállalat

Irodalomjegyzék

Bardóczi Sándor, Gerzánics Annamária, Szilágyi Kinga (szerk.): MM_C Mőcsényi Mihály Egy polihisztor tájépítés: Tanulmányok és esszék Mőcsényi Mihály életéről. Budapest, TERC Kereskedelmi és Szolgáltató Kft, 2021.

Barta Fruzsina, Dávid Dóra, Fülöp Csenge, Gyárfás Noémi, Horváth-Farkas Zsófia, Kőhalmy Nóra, Monory Rebeka, Ostoróczy Nóra, Perényi Flóra, Péteri Zsolt, Pokol Júlia, Rose Balázs Sámson Kinga, Váncza Márk, Vukoszavlyev Zorán: Mai szemmel (Balaton környéki épületek leírásai). In: Bun Zoltán; Somogyi Krisztina; Szabó Levente (szerk.) Térfoglalás: a BME Építőművészeti Doktori Iskola tanulmánykötete 2020/21. BME Építőművészeti Doktori Iskola, Budapest, 2022.

Bartha Dorka: Balaton offseason – Amikor a magyar tenger partja kiürül. Kedves László Könyvműhelye, Budapest, 2023.

Callmeyer Ferenc, Rojkó Ervin: Hétvégi házak, nyaralók. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1972

Farkas Tibor: Visszaemlékezések: Ahogy én látom a Balatonügy 30 évét I. rész. Magyar Építőművészet 37 (1988) 2. 44-47.

Ferkai András (szerk.) KÖZTI 66. Egy tervezőiroda története I. 1949-1991. Budapest: Vince kiadó, 2015. 468.

Ferkai András: Gulyás Zoltán építésze, HAP Hungaro-Austro Plan, Budapest, 2005.

Hétvégi házak, nyaraló épületek. Kiadta: É.M. Építésügyi Dokumentációs Iroda, Budapest, 1965.

Hurták Gabirella: Egy elveszett világ. A Club Aliga építészeti emlékei. In: Szabó, Levente; Kerékgyártó, Béla (szerk.) Építészet és idő : A 60-as és 70-es évek magyarországi építészetének örökségéről. BME Építőművészeti Doktori Iskola, Budapest, 2017. 110-121.

Michael Zinganel, Elke Beyer, Anke Hagemann (szerk.): Holidays After The Fall. Seaside Architecture and Urbanism in Bulgaria and Croatia. Jovis Verlag, Berlin, 2013.

Moravánszky Ákos: Peripheral Modernism: Charles Polónyi and the Lessons of the Village. The Journal of Architecture 17 (2012) 3. 333-359.

Polónyi Károly: Építész-településtervező a perifériákon. Polónyi Károly retrospektív naplója. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2000.

Pupli Dorottya: Az éjszakai élet terei Balatonon a hatvanas-hetvenes években. Szakdolgozat, Designelmélet Mesterszak, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Budapest, 2016.

Simon Mariann: Minták és módszerek. A hetvenes évek hazai építésze és a karakter. Építés-Építészettudomány, XXIX (3–4) 347–360.

Simon Mariann: Újrakezdések / Restarts - Magyar építészet 1956-1969 és 1990-2010 között - Kritikai írások / Hungarian Architecture 1956-1969 and 1990-2010 – Essays. Terc, Budapest, 2016.

Vámosy Ferenc: A második félévszázad építésze. In: Tarsoly István (szerk.) Magyarország a XX. században. Babits Kiadó, Szekszárd, 1996-2000.

Wettsten Domonkos: Balatoni építészet – Stratégiakeresés a huszadik században. Tarsoly Kiadó, Budapest, 2022.

Zubrecki Dávid: Templomséták a Balaton körül. Kedves László Könyvműhelye, Budapest, 2023.

Archívumok, levéltárak

A kutatás számára jelentős forrásként szolgált a Magyar Építőipar, Magyar Építőművészet, Műszaki Tervezés és a Városépítés folyóiratokban megjelenő korabeli épület ismertetések és beszámolók.

A kutatás a levéltári és múzeumi gyűjteményekben fellelhető forrásokat is áttekintette. A Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára, Veszprém Vármegyei Levéltára és Zala Vármegyei Levéltára, valamint a Dokumentációs Központ, a Balatoni Múzeum, a Balatoni Regionális Történeti Kutatóintézet, Könyvtár, a Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ gyűjteményeiben végzett kutatómunka, továbbá Farkas Tibor és Polónyi Károly hagyatékainak feldolgozása is érdemi adatokat szolgáltatott az épületek bemutatásához.

Internetes források:

Ábrahámhegy, Szent László templom <https://www.abrahamhegy.hu/szent-laszlo-templom-hu>

Egykor.hu <https://www.egykor.hu>

Lechner Fotótár <https://fototar.dokkocpnt.hu/>

Mészáros Ábel: Hatvanas évekbe csomagolt századelő XXI. századi köntösben. A keszthelyi vasútállomás felvételi épületének rekonstrukciója. 2017. november 24.

<https://lechnerkocpnt.hu/cikk/hatvanas-evckbe-csomagolt-szazadelo-xxi-szazadi-kontosben>

Tarnai Eszter: Interszputnyik – Úrtávközlési földi állomás. 2025.01.20. <https://dokkocpnt.hu/cikk/interszputnyik-urtavkozlesi-foldi-allomas>

Wettstein Domonkos: Szezonális örökség sorozat: <https://www.epiteszforum.hu/dosszie/szezonalis-orokseg>

Köszönetnyilvánítás

A könyv elkészültéhez szeretném megköszönni Bődey Jánosnak és Kedves Lászlónak a közös munkát, valamint szüleimnek és a BME Urbanisztika Tanszék közösségének a támogatását. A kutatás során nagyon sok segítséget kaptam levéltárak és archívumok dolgozóitól, külön is kiemelve az MNL Somogy Vármegyei Levéltára, Veszprém Vármegyei Levéltára, valamint a Dokumentációs Központ és a siófoki Balatoni Regionális Történeti Kutatóközpont, Könyvtár munkatársainak odaadó munkáját. Köszönöm az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatását a kéziratot megalapozó tudományos kutatás elkészítéséhez. Köszönöm minden támogatónak a könyv elkészüléséhez nyújtott segítséget.